

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА
Факультет управління персоналом, соціології та психології**

Кафедра соціоекономіки та управління персоналом

**ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА
ПРОГРАМА
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ**

**Соціальний менеджмент
23 – Соціальна робота
232 – Соціальне забезпечення**

Форма навчання: денна

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему «Якість життя населення як пріоритет соціальної політики держави»

здобувача Козлова Дениса Олеговича

(підпис)

Науковий керівник: кандидат економічних наук Кирилюк Володимир
Вікторович

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з атестації
здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: доктор економічних наук, професор Лопушняк Г.С.

(підпис)

Київ 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет управління персоналом соціології та психології

Кафедра соціоекономіки та управління персоналом

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

Соціальний менеджмент
232 – Соціальне забезпечення

ПОГОДЖЕНО

Керівник проектної групи (гарант)
освітньо-професійної програми

 О.М. Поплавська
(підпис) (ініціали, прізвище)

20__ р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

 Г.С. Лопушняк
(підпис) (ініціали, прізвище)

20.09.

20__ р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувачу вищої освіти __ Козлову Денису Олеговичу __
(прізвище, ім'я, по батькові)

_____ очної (денної) _____ форми навчання
очної (денної), заочної, дистанційної

на підготовку кваліфікаційної магістерської роботи

на тему «_____ Якість життя населення як пріоритет соціальної політики держави _»

Тему затверджено наказом ректора Університету від " 11 " 04 2023 р. № 594-а/т

Кваліфікаційна магістерська робота виконується на матеріалах

План кваліфікаційної магістерської роботи

Розділ 1	Теоретико-методичні основи дослідження якості життя населення (назва розділу)
Розділ 2	Аналіз якості життя населення України (назва розділу)
Розділ 3	Рекомендації щодо удосконалення державної соціальної політики (назва розділу)
Об'єкт дослідження:	якість життя населення
Предмет дослідження:	теоретико-методичні та практичні аспекти розвитку якості життя населення України під впливом соціальної політики держави
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи:	дослідити сутність та складові якості життя населення в контексті соціальної політики держави, надати рекомендації щодо удосконалення державної соціальної політики

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1	розглянути сучасні підходи до якості життя населення; дослідити соціальну політику держави та її вплив на якість життя населення; визначити методичні підходи щодо оцінювання якості життя населення
У розділі 2	дослідити основні показники та тенденції якості життя населення України; проаналізувати стан державної соціальної політики; здійснити оцінку якості життя населення в контексті соціальної політики держави
У розділі 3	відобразити трансформацію соціальної політики держави у період дії воєнного стану; запропонувати заходи щодо підвищення якості життя населення України

Завдання підготував
науковий керівник

(підпис)

Кирилюк В.В.

(ініціали, прізвище)

Завдання одержав
здобувач

(підпис)

« 10 » липень 2023 р.
Козлов Д.О.

(ініціали, прізвище)

« 10 » липень 2023 р.

Реферат

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ЯК ПРІОРИТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Робота складається з 3 розділів, 2 перших розділи мають по 3 підпункти, третій розділ – 2 підпункти. Перший розділ висвітлює теоретико-методичні основи якості життя населення, другий розділ є аналітичним, третій - рекомендаційним.

Обсяг дипломної роботи - 87 аркушів, включаючи список використаних джерел. У дипломній роботі є 11 діаграм, 28 таблиць, 11 рисунків. Під час написання використано 85 джерел.

В роботі віддзеркалено результати практичної і наукової діяльності:

1. Оpubліковано тези «Якість життя населення України в сучасних реаліях».

Об'єктом дослідження є якість життя населення.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні аспекти розвитку якості життя населення України під впливом соціальної політики держави.

Метою магістерської кваліфікаційної роботи є дослідити сутність та складові якості життя населення в контексті соціальної політики держави, надати рекомендації щодо удосконалення державної соціальної політики.

Завдання магістерської роботи:

- розглянути сучасні підходи щодо розуміння сутності якості життя населення;
- дослідити сутність та складові соціальної політики, її вплив на якість життя населення;
- визначити методичні підходи щодо оцінювання якості життя населення;
- відобразити стан і тенденції якості життя населення в Україні;
- проаналізувати державну соціальну політику в Україні;
- здійснити оцінку якості життя населення, визначити проблеми та перешкоди для високого його рівня;

- виокремити зарубіжний досвід здійснення державної соціальної політики;

- надати пропозиції щодо удосконалення державної соціальної політики в Україні та спрогнозувати соціально-економічну ефективність запропонованих заходів.

Вищезазначені завдання вирішуються за допомогою наступних **методів дослідження**: аналіз і синтез – для розкриття сутності понять «якість життя населення», «соціальна політика», «державна соціальна політика»; логічне узагальнення – для формулювання висновків щодо удосконалення державної соціальної політики; статистичний метод – для відображення стану і тенденцій якості життя населення в Україні, ефективності державної соціальної політики в Україні; графічний метод – для кращої візуалізації статистичних даних в динаміці та відображення тенденцій розвитку та інші методи.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у розробці методичних підходів оцінювання якості життя населення та використання їх під час проведення аналізу, що дозволило визначити основні проблеми та запропонувати заходи щодо підвищення якості життя населення України.

Практичне значення дослідження полягає у підвищенні якості життя населення через реалізацію запропонованих заходів.

Роботу завершено та захищено у 2023 році.

Ключові слова: якість життя населення, соціальна політика, доходи населення, зайнятість населення, освіта, медична сфера, житлова політика.

В і д г у к
про кваліфікаційну магістерську роботу
здобувачки факультету управління персоналом, соціології та психології
освітньо-професійної програми
«Менеджмент персоналу»

Козлова Дениса Олеговича

(прізвище, ініціали)

на тему Якість життя населення як пріоритет соціальної політики держави
(назва теми)

1. Актуальність теми: Показник якості життя населення використовують при розробці державної соціальної політики – він одночасно виступає як ціллю так і критерієм оцінки ефективності соціальної політики. Проте якість життя населення є не просто одним з інтегральних показників реалізації соціальної політики держави, а ще і чинником економічного зростання країни, дозволяє водночас забезпечити позитивні зміни в економічному розвитку національного масштабу, стає базовою вимогою національної безпеки та зростання конкурентоспроможності економіки.

2. Позитивні риси кваліфікаційної роботи: В 1-му розділі повно висвітлені теоретичні аспекти досліджуваної теми.

Дотримано адресності наведеної в 1-му розділі КМР інформації: на кожне твердження, кожен цифровий матеріал та факт тощо є посилання з зазначенням автора та номера джерела в списку літератури. Є посилання на усі зазначені в списку літератури джерела.

- Критично проаналізовано наведену інформацію: кожне твердження, кожен цифровий матеріал, факт тощо проаналізовані з визначенням позитивних та негативних моментів.

- Наведено власну авторську позицію щодо критично проаналізованої інформації та способів розв'язання виявлених проблем.

- Розділ 2 містить фактологічне підтвердження актуальності предмета дослідження.

- В 3-му розділі висвітлено усі можливі рекомендації щодо усунення виявлених у ході аналізу проблем. Усі рекомендації мають тісний зв'язок з виявленими в аналітичній частині проблемами.

3. Наявність самостійних розробок автора: Підібрано інструментарій для аналізу. Здійснено аналіз якості життя населення України та державної соціальної політики. Запропоновано заходи щодо підвищення якості життя населення.

4. Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій. Щодо цінності теоретичних висновків: Досліджено підходи щодо сутності поняття якість життя населення, що показало багатогранність та складність цієї

категорії. Проаналізовано складові та ключові показники якості життя населення.

Щодо цінності практичних рекомендацій: автором запропоновано ряд заходів щодо підвищення якості життя населення. Вище наведені пропозиції, на думку автора, допоможуть та сприятимуть соціально-економічному розвитку України.

5. Наявність недоліків: наявні стилістичні порушення оформлення тексту магістерської роботи;
незначні недоліки в теоретичній та конструктивній частинах роботи, зокрема в частині запропонованих заходів

6. Загальна оцінка кваліфікаційної бакалаврської роботи та її допущення до захисту перед ЕК: допущено до захисту з оцінкою 70 балів

Науковий керівник доцент, кандидат економічних наук

(посада, учене звання, науковий ступінь)

В.В. Кирилюк Кирилюк В.В.

(підпис) (прізвище, ініціали)

" " 20 р

Рецензія

на кваліфікаційну магістерську роботу
здобувача вищої освіти

Козлова Дениса Олеговича

«Якість життя населення як пріоритет соціальної політики держави»

Обрана та досліджена тема здобувачем є надзвичайно актуальною, що пояснюється багатоаспектністю якості життя людини та охоплення нею практично усіх складових людської життєдіяльності. Якість життя населення є не просто одним з інтегральних показників реалізації соціальної політики держави, а ще і чинником економічного зростання країни, дозволяє водночас забезпечити позитивні зміни в економічному розвитку національного масштабу, стає базовою вимогою національної безпеки та зростання конкурентоспроможності економіки.

Проведене здобувачем дослідження є якісним за своїм змістовним наповненням, структурною побудовою, охопленням сучасних наукових та статистичних джерел. У першому розділі кваліфікаційної магістерської роботи автор розкрив сутність якості життя населення, проаналізувавши різні наукові підходи, які висвітлюють певні аспекти цього багатогранного поняття; висвітлив питання впливу державної соціальної політики на якість життя населення, довів її фундаментальність у процесах підвищення рівня якості життя населення; виокремив основні методичні підходи щодо оцінки якості життя населення.

Другий розділ дослідження було зосереджено на аналізі та оцінці стану якості життя населення України протягом останніх 5 років – здобувач проаналізував ряд показників якості життя населення: доходи населення, зайнятість, освіту, медичну сферу, екологічну складову та інші; дослідив ефективність державної соціальної політики; визначив основні проблеми та перешкоди що стримують підвищення рівня якості життя населення у нашій країні.

У третьому розділі здобувач відобразив трансформаційні зміни у соціальній політиці держави, які відбулись у зв'язку із запровадженням воєнного стану. Також здобувач запропонував свої заходи щодо підвищення якості життя населення України станом на зараз та у період повоєнного відновлення.

Суттєвих зауважень до кваліфікаційної магістерської роботи немає. Практична значимість висновків і рекомендацій роботи здобувача полягають у можливості їх використання у поєднанні із зарубіжним досвідом, що в перспективі сприятиме підвищенню ефективності соціальної політики держави та відповідно позитивно впливатиме на тенденції підвищення якості життя населення.

Заступник голови ГО “Захист”, Рог Юрій Олексійович

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ	5
1.1. Сучасні підходи щодо розуміння якості життя населення.....	5
1.2. Соціальна політика держави та її вплив на якість життя населення.....	14
1.3. Методичні підходи щодо оцінювання якості життя населення	21
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	30
2.1. Стан і тенденції зміни якості життя населення України.....	30
2.2. Аналіз соціальної політики держави та її впливу на якість життя населення.....	38
2.3. Оцінка якості життя населення в контексті соціальної політики держави	46
РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	57
3.1. Трансформація державної соціальної політики України в умовах воєнного стану.....	58
3.2. Заходи щодо підвищення якості життя населення України	66
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79

ВСТУП

Актуальність дослідження. В сучасних глобалізаційних умовах, посилені негативним впливом коронавірусної кризи та воєнного стану, якість життя населення стає одним із найвагоміших показників. Даний показник використовують насамперед для оцінки рівня забезпеченості життя громадян. Показник якості життя населення використовують при розробці державної соціальної політики – він одночасно виступає як ціллю так і критерієм оцінки ефективності соціальної політики. Проте якість життя населення є не просто одним з інтегральних показників реалізації соціальної політики держави, а ще і чинником економічного зростання країни, дозволяє водночас забезпечити позитивні зміни в економічному розвитку національного масштабу, стає базовою вимогою національної безпеки та зростання конкурентоспроможності економіки.

Дослідженню питань якості життя населення та державної соціальної політики присвячено ряд наукових публікацій багатьох зарубіжних науковців, зокрема цю проблематику досліджували: Дженкінсон К., Роджас М., Гелбрейт Дж., Шалок Р., Штеффен І., Вінховен Р., Баркер Р., Ганслі М. Серед українських вчених варто виокремити наукові дослідження Колота А.М., Лопушняк Г.С., Рябоконе І.О., Павлової Ю.О., Никифоренка В.Г., Рибалової О.В., Бригади О.В., Коробкіної К.М., Горбань А.В. та інших.

Метою магістерської кваліфікаційної роботи є дослідити сутність та складові якості життя населення в контексті соціальної політики держави, надати рекомендації щодо удосконалення державної соціальної політики.

З урахуванням сформованої мети дослідження в роботі поставлено та виконання такі *завдання*:

- розглянути сучасні підходи щодо розуміння сутності якості життя населення;
- дослідити сутність та складові соціальної політики, її вплив на якість життя населення;
- визначити методичні підходи щодо оцінювання якості життя населення;

- відобразити стан і тенденції якості життя населення в Україні;
- проаналізувати державну соціальну політику в Україні;
- здійснити оцінку якості життя населення, визначити проблеми та перешкоди для високого його рівня;
- виокремити зарубіжний досвід здійснення державної соціальної політики;
- надати пропозиції щодо удосконалення державної соціальної політики в Україні та спрогнозувати соціально-економічну ефективність запропонованих заходів.

Об'єктом дослідження є якість життя населення.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні аспекти розвитку якості життя населення України під впливом соціальної політики держави.

У магістерській роботі були використані наступні методи дослідження: аналіз і синтез – для розкриття сутності понять «якість життя населення», «соціальна політика», «державна соціальна політика»; логічне узагальнення – для формулювання висновків щодо удосконалення державної соціальної політики; статистичний метод – для відображення стану і тенденцій якості життя населення в Україні, ефективності державної соціальної політики в Україні; графічний метод – для кращої візуалізації статистичних даних в динаміці та відображення тенденцій розвитку та інші методи.

Практичне значення отриманих результатів дослідження визначається у пропозиціях щодо удосконалення державної соціальної політики в Україні, як стратегічному рішенні для підвищення якості життя населення у поствоєнний період.

Інформаційну базу дослідження утворюють наукові публікації вітчизняних та закордонних дослідників, дані статистичної звітності, матеріали офіційного сайту Міністерства соціальної політики, Державної служби статистики України та інші.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

1.1. Сучасні підходи щодо розуміння якості життя населення

Сучасна соціально-економічна ситуація в нашій країні, яка піддається впливу негативних факторів – наслідків коронавірусної кризи та воєнного стану, зумовлює обґрунтовану необхідність проведення дослідження проблематики якості життя населення. Поняття «якість життя» виступає досить складною науковою категорією для відображення характеристики складових суспільства. Зміст цього поняття відображає практично усі аспекти життя суспільства, що безпосередньо знаходяться під впливом соціальних, економічних, ідеологічних та політичних законів розвитку суспільства.

І. Кант пов'язував досягнення добробуту (достойної якості життя) з формуванням правового громадянського суспільства, яке спроможне обмежити негативний вплив людських недоліків і захистити своїх членів [1].

В науковій літературі термін «якості життя» вперше згадується у 1950-х роках минулого століття через трансформацію іншої наукової категорії «рівень життя». Остання дефініція недостатньо відображала добробут громадян, і відповідно потребувала оновлення. Вважається, що основним поштовхом розвитку «якості життя» у різних суспільствах з досить високим рівнем споживання є докорінна зміна усього механізму соціального розвитку.

Відомі науковці С.Орדвей (1953) та Ф.Осборн (1954) вживали дане поняття як загальне заперечення проти необмеженого економічного зростання; використовували його при наголошенні на екологічній небезпеці, яка виникає через надзвичайно швидкі темпи економічного зростання [2].

Вагоме значення щодо формування та розвитку наукової категорії якості життя мали наукові праці А. Маслоу. Вчений досліджував добробут і благополуччя людини в контексті задоволення нею різних потреб, як базових (пов'язані із забезпеченням фізичного виживання: житло, їжа, родина), так і вищих (пов'язані із розвитком індивіда: безпека, навчання, розвиток, самоствердження, удосконалення). Як результат вивчення зв'язків між економічними й соціальними показниками якості життя, особливостей

сприйняття життя й життєвих ситуацій, вдалося чітко виокремити об'єктивний і суб'єктивний компоненти якості життя. [3, с. 17].

В широкий науковий обіг термін було введено у 1960-х роках дослідником Дж. Гелбрейтом у книзі «Суспільство достатку», що співпало із початком переходу в західних країнах до постіндустріальної концепції розвитку суспільства. Цей перехід зумовив зростання інтересу до гуманітарних елементів економічного прогресу. Варто наголосити, що з самого початку поняття якості життя ототожнювалось із охороною навколишнього середовища та урбанізованим оновленням міст. Згодом ця проблематика почала розглядатися під іншим кутом – забезпечення життєдіяльності громадян через призму гармонізації культурних та соціальних цінностей.

Пізніше даний термін використав у своїй роботі «Самотня юрба» вчений Д. Рисмен. Своім введенням у політичний лексикон й, тим самим, формуванням соціального замовлення на наукову розробку цей термін зобов'язаний президентові США Дж. Кеннеді, який у "Доповіді про положення нації" у 1963 р. висунув тезу про те, що "якість американського життя повинна йти в ногу з кількістю американських товарів" [4, с. 7]. Таким чином, воно виступило певним ідеологічним чинником стимулом до раніше зазначеного переходу від «суспільства направлено на переважання задоволення матеріальних потреб» до «суспільства переважання духовних потреб». В подальшому це серйозно спонукало до зародження політичної установки щодо розвитку досліджень якості життя населення.

Як в зарубіжні, так і у вітчизняні дослідження значної кількості науковців 70-80-х років минулого століття були спрямовані на це поняття та його особливості. Зокрема, Смоляр та Демін досліджували оцінювання якості життя. В той же період було запропоновано використовувати інтегральний індекс фізичної якості життя. Він складався із трьох основних компонент, які в сучасних вимірах пересікаються з індексом людського розвитку: рівень освіченості (грамотності), очікувана тривалість життя та рівень дитячої смертності.

У 80-х рр. минулого століття запанувала наукова думка, що через зростання тривалості життя, його якісні характеристики, а не кількісні набувають

важливішого значення. Проте лише на початку 1994 року Всесвітня організація охорони здоров'я надала дефініцію даного поняття як сприйняття особою себе в певних умовах власного існування через контекст культури та сформованої системи цінностей, в яких він проживає, у відповідності з його цілями, очікуваннями та турботами. Йдеться про досить широке в концептуальному плані трактування даної категорії, яка включає в комплексі як фізичне здоров'я окремого індивіда, так і його психологічний стан, соціальні зв'язки, рівень належності, відносини з оточенням, особисті погляди тощо [5].

Починаючи з 90-х років минулого століття у різних економічно розвинених країнах світу існують спеціальні дослідницькі центри та функціонують відповідно розроблені програми. Зокрема, в 1994 році у Данії було засновано спеціалізований науково-дослідний центр для дослідження якісних складових життя населення. У той же час національне Міністерство охорони здоров'я Канади провело спеціальне опитування. У Франції створено некомерційну організацію MAPI, яка є координаційним центром з реєстрації та апробації різних методик оцінювання якості життя, розробником методичних рекомендацій. Такі ж функції виконує навчально-дослідна корпорація RAND (США), яка має окремі представництва у Великобританії та Бельгії, а також Австралійський центр якості життя [3, с. 18].

Більшість дослідників підтримують думку про багатоаспектність концепції якості життя населення в контексті охорони здоров'я і в загальному структурують її за певними параметрами:

1) Фізичні параметри: сон і відпочинок, енергійність та активність, наявність фізичного дискомфорту, відчуття стомленості;

2) Параметри соматичних відчуттів: працездатність, біль, залежність від певних ліків та процес лікування, наслідки терапевтичних процедур чи отриманих травм;

3) Психологічні параметри: емоційність, концентрація, самооцінка, мислення, тривога, депресія, негативні хвилювання викликані різними факторами;

4) Параметри соціального статусу: щоденна активність, дружні і соціальні зв'язки, професіоналізм та лідерство;

5) Параметри навколишнього середовища: соціальна безпека, житло і побут, екологія, доступ до інформації, дозвілля;

б) Переконавання, духовні переконання та особисті принципи.

Незважаючи на те що є певні переваги дослідження в контексті саме здоров'я, ВООЗ акцентує увагу на неможливості розгляду даної дефініції лише в цьому аспекті, адже воно є більш суб'єктивним відчуттям [4, с. 13].

У широкому сенсі цього слова «якість» можна визначити як атрибут або сукупність властивостей, якими володіє явище, процес чи предмет. Воно також означає ступінь відповідності властивостей об'єкта певним стандартам, науково обґрунтованим нормативам, або ж очікуванням та потребам особи (групи, суспільства) [6].

У світовому енциклопедичному словнику «Britannica» якість життя визначається як міра того, на скільки людина є здоровою, відчувається комфортно, здатна брати участь в основних життєвих подіях чи насолоджуватись ними [7]. Як ми бачимо з даного визначення – якість визначається комплексом характеристик, в основі яких є відчуття окремої людини та її соціальні зв'язки, що в більшій мірі дійсно відображає таку складну наукову категорію.

Оскільки даний термін запозичений із англійської мови, то варто звернути увагу на його пояснення у зарубіжних словниках. В Оксфордському словнику англійської мови (Oxford English Dictionary) зазначено, що якість життя – це міра здоров'я, комфорту і щастя, що відчуває особа або група осіб [8]. Згідно трактування у Кембриджському академічному змістовному словнику (Cambridge Academic Content Dictionary), якість життя – це рівень задоволення та комфорту індивіда чи групи осіб [9]. Дані підходи описано досить стисло, але змістовне наповнення у повній мірі розкриває їх ключові характеристики.

У західних країнах термін «якість життя» досліджується як на теоретичному так і на емпіричному рівнях у контексті того, що умови розвиненого та вільного ринку, високий рівень життя, та стабільне соціальне середовище підносять на перший план загальноцивілізаційні фактори його

забезпечення, а не лише формування [4, с. 7]. Деякі дослідники роблять акцент на тому, що «якість життя населення – особистісний атрибут» [10]. Виходячи з цього, недоречно вживати поняття «якість життя країни, окремої територіальної громади чи конкретного населеного пункту», адже воно загалом характеризує становище громадян, що проживають на певній території.

Науковці Р.Шалок, який працює завідувачем кафедри психології коледжу в штаті Небраска (США) [11] та професор А. Боулінг [12] стверджують, що існує досить багато труднощів у формулюванні основного визначення, оскільки дослідники більше зосереджені на розробці нових методик вимірювання. Зокрема в контексті охорони здоров'я було розроблено на основі конкретного визначення лише 16 моделей із відомих нам 68 [13].

Переважає частина трактувань якості життя у сучасній науковій літературі зводиться до того, що «це те як людина усвідомлює своє благополуччя», «задоволена чи незадоволена власним життям», «відчуває щастя чи нестачу його», чи «особисте благополуччя і задоволення життям» [14]. Вчені Д. Фелце та Дж. Перри [15] провели порівняльний аналіз таких визначень та на основі отриманих результатів розробили блок-схеми, що відображають характерні особливості формування та розвитку поняття «якість життя».

Якість життя має свою соціальну складову, що відображає такі аспекти, як рівень цивілізованості суспільства та його економічного розвитку, особливості економіки та ідеології, стабільність політичних відносин, рівень соціальної і духовної свободи, ступінь матеріального забезпечення населення. У складі якості життя також присутня ментальна компонента, яка відображається через соціально-психологічні установки індивіда. Саме тому для кожного народу якість життя асоціюється з різним змістом і сприйняттям, тобто є поняттям індивідуальним. Але поняття «якість життя» містить і декілька загальних показників [16].

На сьогоднішній день існує досить багато різних наукових підходів щодо розуміння категорії «якість життя населення» (Таблиця 1.1).

Таблиця 1.1 – Основні підходи щодо поняття «якість життя»

№	Автор	Характеристики визначення
1	ВООЗ	це сприйняття індивідами своєї позиції в житті у контексті культури й системи цінностей і відносно до своїх цілей, очікувань, стандартів і проблем
2	А. Колот	це рівень задоволення потреб людини, який визначається відносно відповідних нормативів, соціальних стандартів, традицій, звичаїв або відповідно до сформованих особистих вимог
3	О.Риндзак	це комплексне, багатовимірне поняття, що показує рівень і сталість суспільного розвитку та характеризує людину, середовище її життя, а також показує вплив людини на середовище, оцінювальні судження про життя, ступінь задоволення певними його аспектами та в цілому
4	Г. Міберг	відчуття людиною задоволеності власним життям, яке формується при наявності безпечних і сприятливих умов для життя, що повинні забезпечувати нагальні потреби індивіда
5	Е. Дінер, С. Еункок,	складна структура, що складається з трьох взаємопов'язаних частин: задоволеності життям, приємних та неприємних подій
6	Р. Кан, Ф. Джастер	задоволеність життям, станом свого здоров'я, самореалізацією
7	М. Сірджі	Функція, яка має залежність від поточних умов навколишнього середовища та їх відчуття особистістю через соціальну активність

Джерело: складено автором на основі [6], [17], [18], [19], [20], [21], [22].

Німецький вчений І. Штеффен під «якістю життя» розуміє управління економікою в інтересах більшості населення. Французький економіст Ж.Гарден вказує на конкретні складові «якості життя», тобто мається на увазі достатній для кожного рівень матеріальних благ, зайнятості, житлових умов та умов праці, транспорту й благоустрій навколишнього середовища. Ж. Гарден не обмежується лише матеріальними чинниками, від вважає, що категорія «якість життя» повинна враховувати й духовний стан нації та відображати його зростання чи спад [19]. Дані твердження дещо перегукуються з іншими підходами, які відображені у таблиці 1, проте мають свою індивідуальність і гармонійно доповнюють раніше зазначені трактування.

Науковець М. Фарквар акцентує увагу на тому, що в залежності від мети проведеного дослідження, фокус уваги можна зосередити на особі, соціальній групі, роботі певної категорії персоналу (наприклад, освітян чи медичних працівників) визначення трактування поняття буде залежати від обраного

суб'єкта. Розглянувши наукову літературу дослідниця зазначила, що існує 4 основні типи понять: 1) загального характеру; 2) часткового характеру; 3) вибіркового характеру; 4) комбінованого характеру. [23]. Це відображено і у підходах інших науковців, що ще раз показує значну багатогранність даної наукової категорії.

Дослідники В. Реєскі та Ш. Міхалко акцентують увагу на складності поняття та надають йому характеристику “парасолькового” [24]. З точки зору Б. Массамы, ключове місце поміж показників якості життя мають посідати умови та спосіб життя, а також соціальне оточення людини [25]. Саме тому при дослідженні благополуччя окремих соціальних груп населення або в цілому суспільства характеристику якості життя досліджують не тільки в контексті суб'єктивної категорії, а також як значення, що опирається на кількісні показники та об'єктивні стандарти життя.

Слід зауважити, що поняття «якість життя», «задоволеність життям», «умови життя», «щастя», «стан здоров'я», «самопочуття» та «самоповага» науковці часто використовують як синоніми. Але в інших працях зазначено, що категорію якості життя не можна прирівнювати до способу життя, задоволеності життям, стану здоров'я чи психічного стану.

Широко відомий дослідник Р. Вінховен стверджує, що характеристика якості життя формується із чотирьох основних компонентів: індивідуальних життєвих умінь, фактори навколишнього середовища, корисності життя, особистісної оцінки власного життя. Водночас кожна із зазначених компонентів тісно взаємодіє одна з одною. Для прикладу, можливість самостійного виконання повсякденних дій та активний зв'язок із соціумом мають позитивний вплив на емоційне благополуччя, але в той же час мають залежність від того який стан здоров'я та матеріальний добробут [26]. Підвищення рівня соціальної активності залежить від наявності доброго транспортного сполучення, наявності соціальних пільг, належних умов проживання та мобільності індивіда. Отже, в такому випадку якість життя – динамічна категорія, яка складається із позитивних та негативних вражень, містить особистісні цінності та емоційний складник, її

оцінка може змінюватися з плином часу в залежності від досвіду, зміни стану здоров'я, подій у житті та інших факторів.

Науковець Д. Селл розглядає якість життя як сполучення кількох доменів – фізичного, психосоціального, когнітивного та духовного благополуччя. Вчений Р. Тартар стверджує, що якість життя неодмінно містить у своїй суті поведінкові та когнітивні здібності індивіда, емоційне благополуччя, здатність здійснювати повсякденну та професійну діяльність, виконувати соціальні ролі [27, 28]. Обидва науковці підкреслюють структурні особливості якості життя населення та моделюють їх у відповідній послідовності, що на нашу думку, досить збагачує поняття та особливості досліджуваної категорії.

Якість життя населення містить водночас кількісні та якісні параметри, суб'єктивні та об'єктивні характеристики діяльності та умов життя окремо взятого індивіда. В перших дослідженнях якості життя населення використовувались переважно об'єктивні показники. Проте починаючи з 1970-х років ХХ століття було визначено, що такі показники лише частково впливають на якість життя людини. Активного розвитку набуває альтернативна гіпотеза, яка розглядає що благополуччя безпосередньо стосується особистості людини, а отже при здійсненні оцінювання якості життя необхідно враховувати відчуття щастя та задоволеності життям.

Аналіз сучасної наукової літератури відображає, що досить багато авторів дотримуються думки, що об'єктивні та суб'єктивні оцінки якості життя населення не просто мають співіснувати у єдиній системі, а з різних сторін відображати одні й ті ж сфери життя людини, повинні співставлятися. Наприклад, якість життя та добробут індивіда характеризуються співвідношенням об'єктивних умов його життя та суб'єктивних оцінок індивіда.

Сьогодні зростання темпів та якості виробництва здебільшого не може бути пов'язаним напряму з поліпшенням рівня життя населення. На перший план висувається необхідність надати життю людини гідну її (людини) якість. У переважній більшості трактувань якості життя населення загальною основою є задоволеність життям населення та забезпечення певною сукупністю потреб і послуг: тому якість життя визначають як категорію, що повинна характеризувати

поточні умови життя і має орієнтацію на оцінювання рівня задоволеності потреб, які не піддаються прямому кількісному виміру; якість життя відображає досвід людини, а критерії якості життя – це вимір сфер життя, в яких люди відчують різні рівні задоволення або незадоволення [1].

Якість життя складається з різних компонентів. Існує три найвідоміші підходи щодо класифікації складових якості життя населення. Всесвітня організація охорони здоров'я виокремлює такі компоненти якості життя [17]: 1) рівень фізичного благополуччя; 2) стан психічного благополуччя; 3) якість суспільного благополуччя; 4) наявне духовне благополуччя; 5) стан навколишнього середовища; 6) автономність.

Складовими частинами якості життя, відповідно до індексу умов життя (Netherlands Living Conditions Index, LCI), розробленого в Нідерландах, визначено такі [29]: 1) умови проживання 2) здоров'я; 3) купівельна спроможність; 4) активність у вільний час; 5) мобільність; 6) участь у соціальному житті; 7) спортивна активність; 8) вихідні та свята. У Торонтській моделі враховано особисті досягнення індивіда, його активність, задоволеність життям, здатність користуватися наявними благами і можливостями (University of Toronto, 2004). У якості життя виокремлено три домени – існування, належність та становлення [30].

На нашу думку, якість життя населення – це інтегральна характеристика задоволення матеріальних та культурних потреб громадян, забезпечення належних умов життєдіяльності, демократичного розвитку суспільства та вільного розвитку людини в ньому. Дана характеристика включає в себе ряд показників комфорту та безпеки існування, розвитку окремих компонентів соціальної сфери.

Якість життя населення являє собою комплексну якісну оцінку життя людей, що в цілому розкриває критерії їх життєдіяльності відносно суспільства, відображає умови життєзабезпечення та умови життєздатності суспільства як цілісного соціального організму. Таким чином, якість життя населення є широким поняттям, яке дає змогу використовувати його в різних сенсах: від цілком конкретних питань, що стосуються побуту людей та умов праці, до

загальнофілософських проблем людського буття. Водночас, варто підкреслити ключову роль держави у формуванні гідного рівня якості життя населення, яка повинна впливати на це через соціальну політику держави та ефективність її проведення.

1.2. Соціальна політика держави та її вплив на якість життя населення

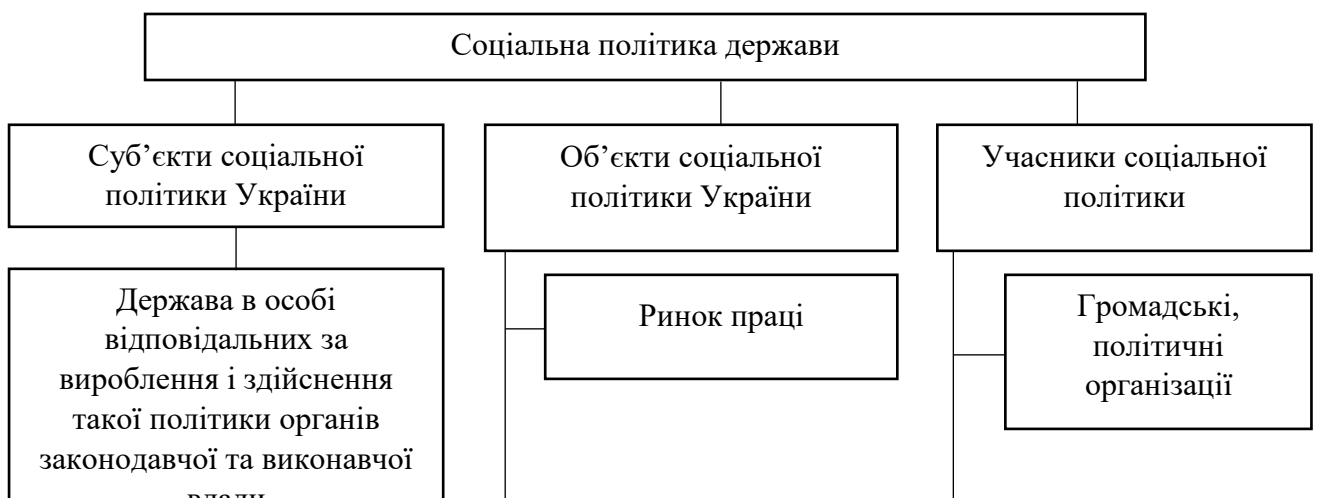
Світові глобалізаційні пріоритети розвитку країн спрямовані на розвиток людини і забезпечення високої якості життя населення. Останнє є одним із ключових завдань сучасної ефективної державної соціальної політики будь-якої розвиненої країни. Пріоритетним напрямком, який має реалізувати соціальна політика є не постійне розширення надання соціальних допомог та соціальної підтримки населення, а інтегральний розвиток людського потенціалу, зростання показників якості людського капіталу, що є основою подальшого економічного зростання та суспільних динамічних тенденцій на довгострокову перспективу [31], а отже зорієнтована на вищий рівень життя громадян.

Про те, що якість життя населення є одним із пріоритетних напрямів державної соціальної політики, відображено і в чималій кількості наукових праць, зокрема в підходах щодо визначення поняття соціальної політики. Теренс М. Ганслі аналізує поняття соціальної політики в контексті функціональної складової державної відповідальності за унормоване використання загальних суспільних резервів та питань врегулювання приватної діяльності з метою збільшення соціальної вигоди і підвищення умов життя громадян [32]. Як ми бачимо, акцент робиться на умовах життя населення, що в багатьох дослідженнях безпосередньо корелює із поняттям якості життя населення.

Ще більш переконливим є визначення, що наведено Р. Баркером: «Соціальна політика – це принципи та функціонування суспільства, що регламентують спосіб, через реалізацію якого може регулювати відносини між окремими індивідами, соціальними групами, певними громадами, соціальними інститутами і закладами [32]. З даного визначення варто виокремити «рівень добробуту людей», який залежить від державної соціальної політики.

У «Фармацевтичній енциклопедії» під соціальною політикою розуміється напрямок здійснення регулювання економіки державою та складова внутрішньої політики державних органів, спрямованих на підтримку і оптимальний розвиток соціально-економічної сфери, задоволення інтересів та потреб населення, окремих соціальних груп, зростання добробуту усього суспільства [33].

Головним суб'єктом формування та реалізації соціальної політики традиційно є держава. Саме держава гарантує можливості взаємодії певних соціальних груп та інших конкретних елементів соціально-економічної структури як суспільно упорядкованого та суспільно захищеного системного процесу, тобто політики соціального характеру в масштабах країни (Рис. 1.1).

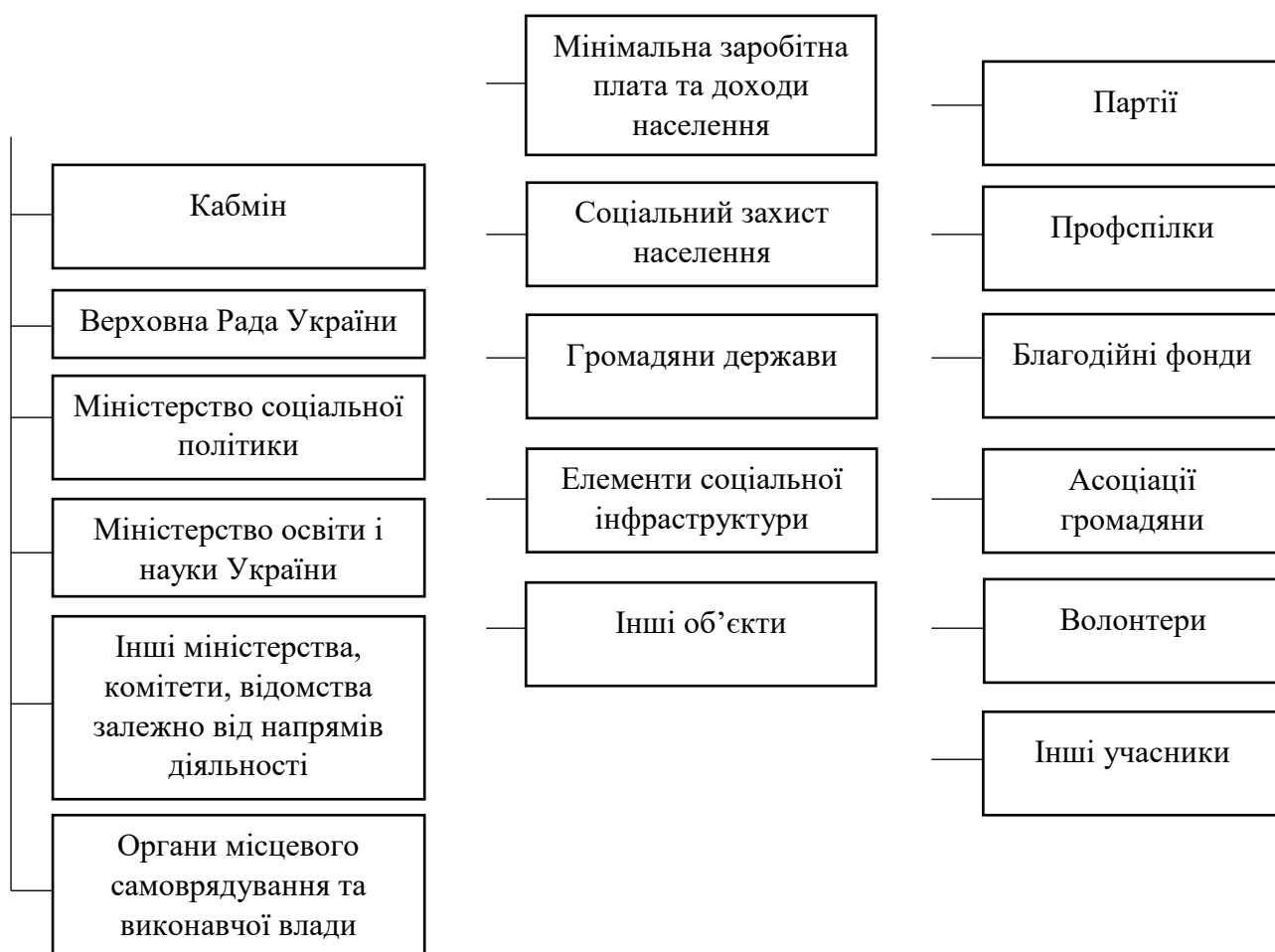

Рис. 1.1. Структура соціальної політики України

Джерело: складено автором на основі [31], [32], [33]

Держава виступає як основний гарант реалізації соціальної політики та водночас як її основний суб'єкт. Сумісність у державі цих двох функцій – гаранта реальних можливостей для регулярного провадження соціальної політики та функцій одного із суб'єктів соціальної політики – має досить крихку межу, яка руйнується якщо держава не функціонує в реальному громадянському суспільстві. Отже, у громадянських суспільствах західних країн, державна соціальна політика реалізується в багатооб'єктному середовищі. Її зміст та цілі формуються у результаті взаємодії державних інститутів із суб'єктами громадянського суспільства та їхніми представниками.

Сучасна модель розвитку політики соціального характеру, тобто участь держави у розв'язанні ключових завдань соціального розвитку, не може і не має

запроваджувати ліберальні засади у прискореному темпі, виходячи з сучасних економічних реалій розвитку нашої держави, за умов коли дієві ринкові механізми ще не достатньо сформовані та діють не так ефективно. Відомий науковець А.М.Колот зазначає, що світові глобалізаційні реалії впливають на ускладнення та розширення функціональних складових держави у соціально-трудої сфері і мають посісти чільне місце в абсолютно новій моделі соціальної політики [33].

Існують наукові підходи, за яких автори розглядають поняття «соціальна політика» як основний фактор соціального розвитку та підвищення якості життя населення у вузькому та широкому розумінні. Згідно першого підходу, соціальна політика являє собою цілеспрямовану діяльність суб'єктів, яка спрямована на сприяння соціальному захисту та створення соціально безпечних умов для життєдіяльності людини і громадянина [34]. У більш широкому розумінні, автори зазвичай розглядають дане поняття так: «система цілеспрямованої діяльності суб'єктів, що виникли у суспільстві на певному етапі його розвитку і здійснюється на основі певних принципів і засад з метою забезпечення оптимального функціонування й розвитку соціальних відносин [35]. Ми вважаємо, що поділ соціальної політики на вузьке та широке її визначення досить умовний і краще розглядати дане поняття в комплексі.

Виходячи з усього вище зазначеного, найбільш вдалим, на нашу думку, є наступне трактування соціальної політики: «Соціальна політика – це система цілеспрямованих узгоджених та логічно побудованих управлінських рішень в поєднанні з комплексом дій органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, окремих осіб, що регламентуються відповідними нормативно-правовими актами та спрямовані на забезпечення стабільного розвитку соціальної сфери з метою підвищення якості життя населення».

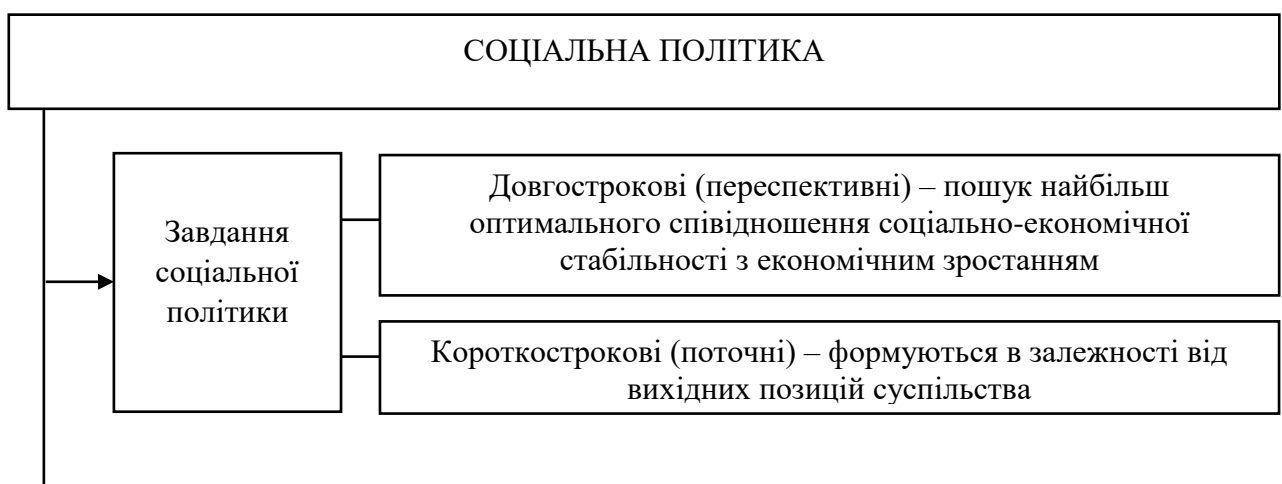
Соціальна політика є найважливішим інструментом, використання якого державними та суспільними інститутами допомагає підтримувати соціальну стабільність та забезпечують ключові передумови поступального розвитку, які міцно взаємодіють з розвитком людського та соціального капіталу,

гармонізацією суспільних відносин між різними соціальними групами. Звичайно, окремі характеристики місії проведення державної соціальної політики часто суперечать одна одній. Особливо в період економічних криз ці напружені дотики найбільш відчутні, адже коли постає складний і відповідальний вибір між тим на який напрям використовувати наявні ресурси та резерви, то погляди на це можуть не збігатися. За таких умов, держава не може зберігати звичні умови життя, та й спроби зробити це може призвести до серйозних негативних наслідків [31].

Досить чітко та зрозуміло про значення завдань соціальної політики держави зазначено у основному нормативно-правовому акті – Конституції України: «завдання соціальної політики — це діяльність державних та громадських інститутів, суспільних груп та окремих осіб (суб'єктів соціальної політики), спрямована на реалізацію соціальних потреб людини, що забезпечують її життєдіяльність та розвиток як соціальної істоти на основі відносин принципу соціальної справедливості при беззастережному дотриманні її громадянських прав та свобод» [36].

Погоджуємося з думкою А. Колота, який вважає що державна соціальна політика не буде досить ефективною, якщо спрямовуватиме свій вектор лише на певні соціально вразливі групи громадян, що, звичайно потребують підтримки з боку держави та суспільства. Проте умови, яких потребують соціально вразливі групи непрацюючого населення, створюють зайняті громадяни, на яких також повинні поширюватися державні заходи щодо підтримки та розвитку [37].

Системотворчий характер соціальної політики обумовлений тим, що соціальна політика виступає беззаперечним елементом: життєздатності суспільства, розвитку та стабілізації суспільства, консолідації суспільства.

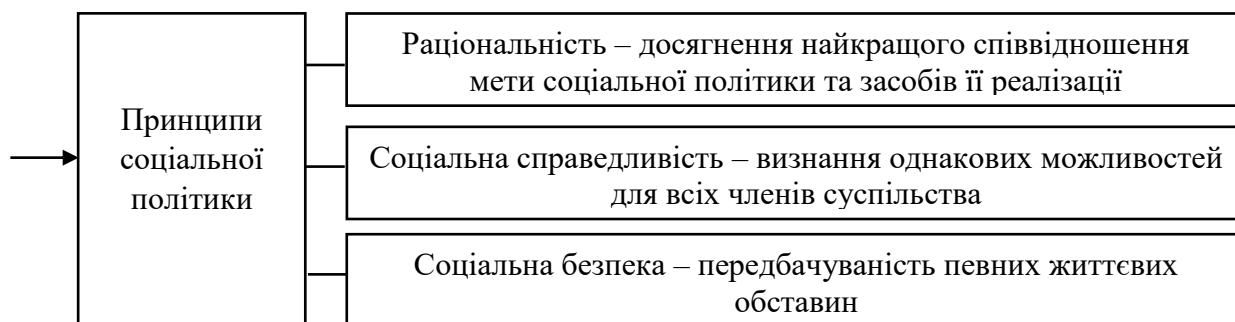

Рис. 1.2. Основні завдання та принципи соціальної політики держави

Джерело: складено автором на основі [33], [34], [35]

Як відомо, соціальна політика може бути активною чи пасивною. Активна соціальна політика покликана регулювати соціально-трудові відносини, зайнятість населення та ринок праці, забезпечувати нові робочі місця. Пасивна соціальна політика спрямована на соціальний захист та соціальне забезпечення соціально вразливих верств населення.

Повномасштабне вторгнення країни-агресора та впровадження воєнного стану в нашій країні є надзвичайно складним викликом для соціальної сфери. Психологічна, матеріальна та фізична шкода завдана війною негативно впливає на кожного громадянина України. Ще більш відчутно такий вплив для тих, хто знаходиться у складних життєвих обставинах. Нині кількість людей, які потребують допомоги соціальних працівників, істотно зросла. І очевидно, що система соціальних послуг потребувала оперативного корегування [39].

Вважаємо, що такий вплив здійснюється насамперед через реалізацію завдань активної соціальної політики (Рис. 1.3).

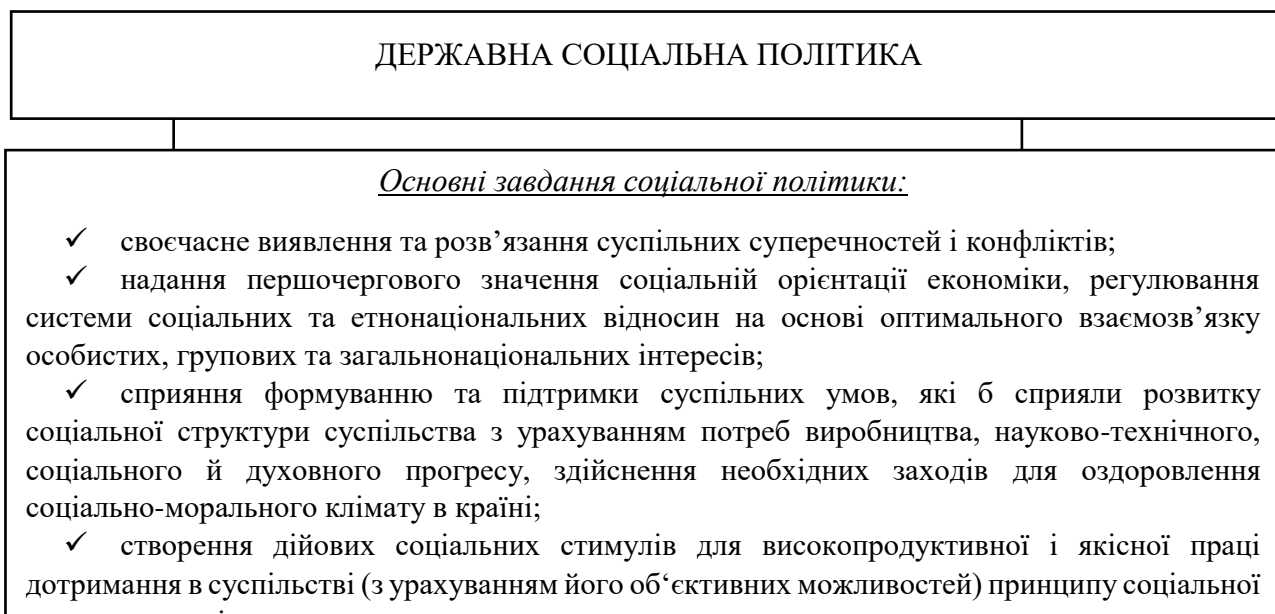

Рис. 1.3. Вплив соціальної політики держави на якість життя населення

Джерело: складено автором

За таких умов, активна соціальна політика не може проводитись у тому обсязі, який необхідний для підвищення якості життя населення, зростає роль пасивної соціальної політики держави.

Найважливішою функцією держави щодо провадження соціальної політики, на сьогоднішній день, є забезпечення якісної та ефективної політики соціального захисту в умовах сучасної війни та підтримки постраждалих від неї. Водночас, найголовнішим завданням цієї політики має бути постійне забезпечення суспільства загальнодоступною та актуальною якісною допомогою. Збройний напад країни-агресора спричинив величезні масштаби руйнування індустріальних та інфраструктурних об'єктів, що в свою чергу вплинуло на економіку та призвело до зменшення валового внутрішнього продукту. Це вимагає внесення змін до бюджету і збільшення видатків на економічну діяльність. Проте, в сучасних воєнних умовах значно зросли видатки на соціальний захист населення, які в перспективі лише зростатимуть через збільшення кількості громадян, які потребують державного захисту.

Незважаючи на усе вище зазначене, наше дослідження охопить три періоди (довоєнний, воєнний та прогнозований післявоєнний) реалізації державної соціальної політики з метою пошуку найкращих шляхів підвищення рівня якості життя населення. Але перед тим, нам необхідно підібрати відповідну методичку оцінювання якості життя населення, що й буде відображено у наступному параграфі.

1.3. Методичні підходи щодо оцінювання якості життя населення

Актуальність проблем оцінки якості життя населення підтверджуються ініціативами міжнародних організацій, експертною спільнотою та урядами окремих країн. Оцінку якості життя можна охарактеризувати як процедуру виявлення ступеня відповідності основних параметрів і умов життєдіяльності людини її життєвим потребам, а також особистим уявленням про гідне життя. Така оцінка здійснюється на основі порівняння характеристик життє діяльності індивіда або суспільства з відповідними параметрами і характеристиками життя, прийнятими за базу порівняння [40].

Перші спроби описати та розробити алгоритм визначення якості життя населення було зроблено ще у 30-х роках минулого століття. Наприклад, в американському місті Балтимор у період «великої депресії» публікуються цикл наукових статей щодо якості життя населення США. В процесі цих досліджень було вперше зроблено спробу сформуванню систему оцінювання з урахуванням конкретних показників об'єктивного та суб'єктивного характеру: доходи населення, рівень освіти, рівень злочинності, ціни на житло, смертність

немовлят, місце проживання, задоволеність сусідами та соціальними зв'язками. У підсумку, було вперше складено список рейтингування з врахуванням адміністративного та територіального поділів [41].

З 1930-х років минулого століття традиційним індикатором економічного розвитку країни та добробуту вважався розрахунок показника валового внутрішнього продукту на особу. Також це був найбільш використовуваний інструмент порівняння економічного прогресу між країнами світу. Різноманітні міжнародні організації кожного року оприлюднюють ті чи інші статистичні дані. Проте практика свідчить, що економічний, соціальний та екологічний прогрес не завжди пов'язаний зі зростанням ВВП і навпаки. Адже ВВП не враховує зміни соціальних, людських та природніх складових капіталу, на основі яких і формується добробут населення. Навіть використання індексу економічного зростання із врахуванням екологічних наслідків не вирішує цієї проблематики [6].

Подальші дослідження науковців другої половини 20 століття та пошук індикаторів оцінки якості життя населення базувались як на ВВП так і на пошуку абсолютно нових підходів. Так, у 1980-х роках було запропоновано індекс фізичної якості життя населення. Широкою популярністю даний показник не користувався, але став такою собі «проміжною сходинкою» в еволюції дослідження оцінюванні якості життя населення.

В 1990 році група економістів на чолі з науковцем Махбубом-уль-Хаком розробили індекс людського розвитку (ІЛР). Він став найбільш поширеним і загальноприйнятим інструментом вимірювання загальних досягнень різних країн і регіонів за соціальними та економічними параметрами [6]. З 1993 року даний індикатор використовують в щорічному звіті Організації Об'єднаних Націй (ООН). З 2010 року при підрахунку ІЛР використовують три групи показників: очікувана тривалість життя, освіта та достойний рівень життя, оцінений через ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС) в доларах США [42].

Тривале зосередження саме на економічних індикаторах, на думку більшості науковців, не відображає усієї цілісної картини щодо відчуття та

сприйняття свого добробуту населенням окремої країни. Зважаючи на це, у 2006 році Нова економічна фундація (New Economics Foundation) запропонувала розрахунок Міжнародного індексу щастя (Happy Planet Index). Розробники даного індексу стверджують, що він вимірює сталий добробут для усіх громадян. Йдеться про формулювання основної мети розвитку суспільства, яка полягає у забезпеченні високого рівня добробуту в рамках справедливого та відповідального використання ресурсів [43]. Індикатор добробуту населення та стану навколишнього середовища в різних країнах світу визначає міру досягнення цієї мети. Даний індекс складається з таких показників: очікувана тривалість життя при народженні, суб'єктивне задоволення життям, нерівність результатів і т. зв. «екологічний слід» на душу населення – вплив людини на довкілля (міра попиту людини на природний капітал, кількість ресурсів, необхідних для підтримки людей чи економіки) [44].

У червні 2007 року в Стамбулі проходив Всесвітній форум зі статистики, знань та політики, робота якого була присвячена проблематиці вимірювання суспільного прогресу. У його роботі взяли участь понад 1200 представників різних урядів, бізнесменів, лідерів громадянського суспільства, науковців зі 130 країн [40]. Підсумками роботи форуму стала Стамбульська декларація підписана представниками Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), Світового банку, Європейської комісії, ООН і її численних структурних підрозділів та низкою різних інших міжнародних експертних груп. У ході тривалої дискусії підписанти декларації визначили ряд запитань, на які необхідно відповісти в першу чергу (Табл.1.2), щоб визначити напрями оцінювання в тому числі і якості життя населення.

Таблиця 1.2 – Перелік запитань щодо оцінювання добробуту та якості життя населення, зазначених у Стамбульській декларації 2007 року

№	Запитання	Характеристика
1	Що вимірювати?	Дане питання акцентує увагу на необхідності визначити об'єкт вимірювання: або продукти і результати, або ресурси і умови, а також на потребі точного і чіткого бачення чинників розвитку. Чи не найголовнішим в цьому є необхідність розуміти, що таке прогрес та до чого потрібно прагнути

2	Як вимірювати?	Акцентує увагу на тому, що є серйозні проблеми з методологічними підходами оцінювання прогресу, добробуту та якості у таких сферах як права людини, безпека, участь у суспільному житті, громадська участь та деяких інших
3	Які критерії використовувати?	Зосереджує інтерес на тому, що має бути пріоритетом: можливість задоволення потреб чи навпаки оцінка досягнень; прогрес чи регрес; як врахувати втрачені вигоди та екстерналії
4	На якому рівні вимірювати?	Закликає чітко визначити який саме рівень аналізу має переважати: індивідуальний рівень, рівень домогосподарства, сім'ї, громади, регіону, країни тощо.
5	Для чого вимірювати?	Наголошує на необхідності визначення точної ієрархії цілей оцінювання: оцінювання для прийняття якісних управлінських рішень, оцінювання ефективності та результативності публічної політики, оцінювання для стратегічного планування, оцінювання для здійснення міжнародних порівнянь.

Джерело: складено автором на основі [40]

В тому ж таки 2007 році була проведена ще одна знаменна конференція «За межами ВВП», організована Європейською комісією, Організацією економічного співробітництва і розвитку, Римським клубом та Всесвітнім фондом природи. На конференції було задекларовано нові підходи до вимірювання суспільного прогресу. Ключовою тезою конференції стало твердження про те, що валовий внутрішній продукт не може слугувати в подальшому прогресивному розвитку світу єдиною ключовою одиницею виміру якості та рівня життя [40].

Водночас, Індекс якості життя, що сформований та запропонований компанією «Economist Intelligence Unit» базується на методиці, яка взаємопов'язує результати суб'єктивних опитувань щодо задоволеності життям із об'єктивними детермінантами якості життя у різних країнах, а також з елементом прогнозу (прогноз ВВП на душу населення). Даний індекс включає у себе: сімейне життя, здоров'я, матеріальний добробут, громадське життя, особиста фізична безпека, географія та клімат, гарантії зайнятості, політична свобода, управління (рейтинг корупції); гендерна рівність [45].

Організація економічного співробітництва і розвитку у свій час запровадила глобальний міжнародний проєкт під назвою «Оцінка суспільного

прогресу», діяльність якого спрямована на підвищення інформованості, мобілізацію політичної підтримки для оцінювання прогресу та розвиток системи ключових економічних, соціальних та екологічних індикаторів. У ході зустрічі лідерів «великої двадцятки» у Пітсбургу у 2009 р. було особливо наголошено на абсолютній необхідності розробки та практичного освоєння нових методів вимірювання суспільного прогресу, що враховували б соціальні й екологічні аспекти при формуванні напрямів забезпечення збалансованого зростання [40].

Дещо пізніше, у 2011 році Організація економічного співробітництва і розвитку здійснила першу спробу об'єднати існуючі актуальні міжнародні показники добробуту та запропонувала Індекс «Краще життя». Складовими вимірами даного індексу стали: доходи населення, житло, праця, спільнота, навколишнє середовище, освіта, здоров'я, управління, задоволення життям, соціальна безпека, баланс між власним життям і роботою [46].

В Україні до 2011 року оцінюванню якості життя населення не приділялась належна увага. Проте включення до порядку денного діяльності центральних органів виконавчої влади питань та проблематики якості життя, створення Координаційної ради з питань якості і безпеки життя людини засвідчило про зростання уваги державних інститутів до питань забезпечення належної якості життя людини та повної реалізації конституційних прав громадян.

У 2017 р. група експертів з 10 різних країн, робота якої була координована Євростатом, визначила такі показники якості життя [47]:

- здоров'я та його показники (ймовірна тривалість життя при народженні, суб'єктивна оцінка власного здоров'я, кількість років здорового життя, показники хронічних захворювань та обмежень у діяльності, доступність та якість медичної допомоги);
- матеріальні умови життя (доходи населення, житлові умови та споживання);
- продуктивна або основна діяльність (рівень та якість зайнятості);
- освіта (рівень освіти, знання, участь у навчанні протягом життя та можливості отримання освіти);
- фізична, соціальна та економічна безпека;

- дозвілля та соціальні контакти (соціальна згуртованість, соціальні контакти, участь і доступність дозвілля, потенціал соціальної підтримки);
- управління та основні права (громадянська активність, довіра до державних інститутів, дискримінація та рівні можливості);
- природне та життєве середовище (забрудненість води та повітря, шум);
- загальний життєвий досвід (задоволеність життям, емоційний стан, відчуття сенсу та мети у своєму житті).

На основі вище зазначеного, можна відобразити сучасні міжнародні підходи до оцінювання якості життя населення у Таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 – Сучасні міжнародні підходи щодо оцінювання якості життя населення

Назва (суб'єкт розрахунку)	Індикатори	Кількість охоплених країн
Індекс якості життя EIU (Дослідницька організація Economic Intelligence Unit)	Здоров'я, сім'я, гарантія зайнятості, матеріальне благополуччя, громадське життя, політична стабільність і безпека, клімат, політична свобода, гендерна рівність	111
Європейський моніторинг якості життя (Європейська фундація покращення життя та умов праці)	Здоров'я, сім'я, безпека, зайнятість, освіта, депривації (позбавлення) за доходами, соціальна участь, житло, навколишнє середовище, транспорт, відпочинок, задоволеність життям	34
Методологія ЄС European Statistical System Committee (Європейський комітет статистичних систем)	Матеріально-побутові умови, продуктивна чи основна активність, здоров'я, освіта, дозвілля (відпочинок) та соціальні комунікації (взаємодія), економічна та фізична безпека, державне управління (влада) та основні права, природа та навколишнє середовище, загальне сприйняття життя	-
Загальнометодологічна концепція стандартів і якості життя (Наукове академічне співтовариство в цілому)	ВВП на одну особу населення, індекс споживчих цін, споживчий кошик, видатки домогосподарств, GFK кошик, рівень бідності, нерівність у доходах, задоволеність життям і щастя, депривація, оптимізм щодо майбутнього тощо	Залежно від академічних завдань
Better Life Initiative (ОЕСР)	Житлові умови, доходи, зайнятість, освіта, екологія, здоров'я, ефективність управління,	34

	суспільне життя, безпека, задоволеність умовами життя, баланс між робочим часом і дозвіллям	
Індекс людського розвитку за методикою Моніторингу регіонального людського розвитку (Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи)	6 основних блоків та понад 33 показники	Україна

Джерело: узагальнено автором на основі [40]

Ключові характеристики середовища життєдіяльності людини можуть диференціюватися в залежності від конкретної сфери: природне, економічне, суспільно-політичне та соціальне середовище. Відповідно до специфіки визначального впливу кожного з цих середовищ на якість життя, виокремлюють такі його підсистеми (Рис. 1.4).

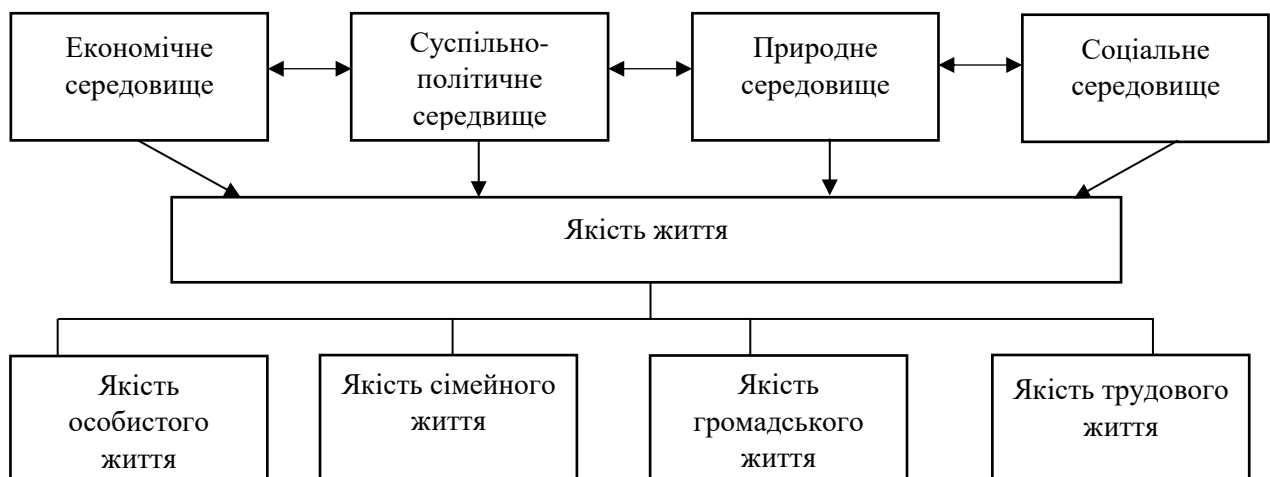

Рис. 1.4. Середовище та основні підсистеми якості життя населення

Джерело: складено автором на основі [40]

Українські науковці також пропонують свої підходи щодо оцінювання якості життя населення. В одному із наукових досліджень відображено 4 групи показників, за якими пропонується здійснювати вимірювання:

- ✓ фінансово-економічні показники (доходи населення, національне багатство, витрати населення, ціни та інфляція);
- ✓ медико-екологічні показники (здоров'я і медицина, харчування населення, фізкультура і туризм, сім'я, екологічне та навколишнє середовище);

✓ показники матеріального добробуту (праця та зайнятість, житло та комунальне господарство, транспорт і зв'язок, торгівля і побутове обслуговування, науково-технічний прогрес та виробництво);

✓ показники духовного добробуту (освіта, культура, соціальне забезпечення) [1].

Чимало праць присвячені процесам оцінювання окремих підсистем якості життя населення. Зокрема, у дисертаційному дослідженні доцент кафедри соціоекономіки та управління персоналом КНЕУ ім. В. Гетьмана Рябоконт І.О. відобразив процеси оцінювання якості життя науково-педагогічних працівників. Автор пропонує використовувати інтегральний індекс якості трудового життя науково-педагогічних працівників, що складається із 13 показників [48].

Кілька років тому групою українських науковців була запропонована національна матриця індикаторів якості життя населення (Таблиця 1.4). Кожен блок цієї матриці містить у собі низку показників.

Таблиця 1.4 - Національна матриця індикаторів якості життя населення в Україні

Середовище (субсередовище)	Об'єктивна оцінка		Суб'єктивна оцінка
	Стан	Поточна ситуація	
<i>Природне середовище</i>			
Екологія	Природне середовище	Екологічна ситуація	Оцінка екологічної ситуації
<i>Соціальне середовище</i>			
Здоров'я	Система охорони здоров'я	Здоров'я населення	Оцінка системи охорони здоров'я та власного здоров'я
Освіта	Система освіти	Освіта населення	Оцінка системи освіти та власної освіти
Безпека	Криміногенне середовище	Криміногенна ситуація	Оцінка особистої безпеки
Культура, мистецтво, відпочинок	Сфера культури, мистецтва, туризму	Активність населення у сфері культури, мистецтва, туризму	Ставлення до культури, мистецтва, туризму
Житло	Ринок житла	Житлові умови	Оцінка благоустрою та умов проживання
Транспорт	Транспортна інфраструктура	Безпека на транспорті	Оцінка роботи транспорту
<i>Економічне середовище</i>			
Економіка	Стан економіки	Добробут	Оцінка матеріального забезпечення
Зайнятість	Ринок праці	Зайнятість та умови праці	Оцінка ситуації щодо зайнятості

<i>Суспільно-політичне середовище</i>			
Громадянська активність	Розвиток громадянського суспільства	Суспільно-політична ситуація	Оцінка суспільно-політичної ситуації
Суспільне середовище	Стан суспільного середовища	Соціальне уособлення	Соціальне самопочуття

Джерело: складено автором на основі [40]

Хоча на сьогоднішній день категорія «якість життя населення» використовується досить широко, проте вона не має загально визнаної та формалізованої структури зі стандартним набором індикаторів. Насамперед, пріоритети залежать від конкретних потреб людей, тісно пов'язані з соціально-економічним рівнем розвитку країни чи регіону, а також від можливостей отримання достовірної інформації. Саме тому, в різних міжнародних індексах використовують різні критерії та різні методики розрахунку. Те ж саме стосується і показників, які враховують науковці при оцінці якості життя населення, яке є соціологічною категорією та виражає задоволення матеріальних та культурних потреб людей.

Таким чином, оцінювання якості життя населення сприятиме визначенню найбільш проблемних сфер, допоможе виокремити проблематику та сприятиме пошуку найбільш оптимальних управлінських рішень соціального менеджменту щодо поліпшення якості життя населення на національному рівні. Індикатори, що будуть використані в процесі аналізу якості життя відібрані нами на основі актуальності, доступності, порівнянності та якості. Під час аналізу буде використано змішаний підхід щодо оцінювання якості життя населення, що викликано поточною ситуацією в країні та неможливістю отримати об'єктивні дані по окремих індикаторах. З іншого боку, цей прогресивний підхід не обмежується представленими індикаторами і знаходиться в процесі постійних якісних змін та доповнень новими показниками.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

2.1. Стан і тенденції зміни якості життя населення України

Повномасштабне вторгнення країни-агресорки на територію України негативно вплинуло на усі сфери життя наших громадян. Відповідно, це прямо відобразилось на якості життя населення. І в попередні роки, як свідчить статистика, якість життя українців характеризувалась не дуже високими показниками, а з початком війни – ситуація ще більш ускладнилась та погіршилась. Як було зазначено у попередньому розділі нашого дослідження – для оцінки якості життя використовуються кількісні, якісні та інтегральні показники. Кількісні показники є найбільш очевидними та відображають основні аспекти тенденцій якості життя населення. Насамперед, це доходи населення, рівень зайнятості та ряд інших індикаторів і показників.

Проте, для початку необхідно розглянути демографічні показники населення, які є основною характеристикою населення будь-якої країни. Як стверджують експерти: «через війну населення України може скоротитись на третину. На сьогоднішній день невідомо, як довго триватиме війна та коли настане день перемоги для України, але війна вже суттєво вплинула на населення нашої країни. Історія показує, що вплив війни на демографію може бути значним не лише в безпосередній час тривання війни, а й протягом наступних років чи навіть десятиліть» [49].

Останній традиційний перепис населення в Україні був у 2001 році. У 2019 році уряд України провів електронний перепис населення, який більшість дослідників не вважають таким, що відображає реальну картину чисельності

населення у нашій країні. Демографічні проблеми в Україні були ще з довоєнних часів. Починаючи з 1990 року населення України постійно скорочувалось (Таблиця 2.1) і за даними ООН у період 1990-2022 років втратило близько 20%. Ще одним чинником демографічної вразливості, поряд із скороченням населення, є статеві-вікова структура населення. В Україні мала кількість дітей та молодих людей порівняно зі старшим поколінням.

Таблиця 2.1 – Чисельність населення України у 1990-2022 роках¹

№	Рік	Чисельність населення, млн. осіб
1	1990	51,8
2	1996	51,2
3	2001	48,9
4	2010	45,9
5	2015	42,9
6	2019	42,1
7	2020	41,9
8	2021	41,5
9	01.01.2022	41,1

Джерело: складено автором на основі [50]

Як бачимо з Таблиці 2.1., населення України суттєво скорочувалось протягом аналізованого періоду. У 1996 році в порівнянні з 1990 роком населення скоротилось більш ніж на 600 тисяч осіб (-1,2%); в 2001 році в порівнянні з 1990 роком майже на 3 млн. осіб (-5,6%). Якщо обмежитись аналізом показників чисельності населення останніх кількох років, то бачимо, що щорічно воно скорочується приблизно на 300-400 тисяч осіб, і це в довоєнний період. Станом на 2023 рік населення України ще більше скоротилось і на даний час у державі присутні усі елементи, що можуть спричинити демографічну катастрофу (збільшення смертності через війну, зростання еміграції та зменшення народжуваності).

Важливим у формуванні якості життя населення є матеріальне забезпечення (доходи населення) та зайнятість населення. Аналізуючи доходи

¹ Дані за 2015-2023 рр. наведено без врахування населення тимчасово окупованої території Автономної республіки Крим і м. Севастополя

населення за період 2018-2021 роки, варто зазначити, що дані показники щороку збільшувались (Таблиця 2.2.). Загалом сукупні номінальні доходи населення у 2021 році, порівняно з 2020 роком, зросли приблизно на 16%, а порівняно з 2018 роком – зросли на 28%. Протягом аналізованого періоду, найбільшу частку доходах населення становила заробітна плата – 45,4% у 2021 році, приблизно такі ж показники прослідковуються у інші роки.

Таблиця 2.2. – Доходи населення України у 2018-2021 роках

	2018	2019	2020	2021
Доходи, всього, млн. грн	3 248 730	3 699 346	3 972 428	4 698 611
Заробітна плата	-	1753337	1 823 487	2 133 647
Прибуток та змішаний дохід	-	678275	709 691	893 594
Соціальні допомоги та інші поточні трансферти	-	1 173253	1 335 894	1 564 175
Витрати, всього, млн. грн	3 217 183	3 815 500	3 989 400	4 876 000

Джерело: складено автором на основі [50]

Водночас, витрати населення також зростали. У 2021 році вони зросли на 19%, порівняно з попереднім 2020 роком. Водночас, варто підкреслити, що в період з 2019 року вони щороку перевищували доходи населення. Наявний же дохід у розрахунку на одну особу становив у 2021 році – 86 016 грн; у 2020 році - 73355 грн; у 2019 році - 67 528 грн.

За підсумками 2022 року, реальні доходи населення скоротились на 16%, хоча в номінальних цифрах було невелике зростання. Згідно з даними НБУ, після різкого падіння у першій половині року номінальних доходи населення почали зростати у другому півріччі 2022 року. Значною мірою на це вплинули виплати бюджетникам і особливо високі зарплати військових. Так, за підсумками року

середня номінальна зарплата в Україні зросла на 0,5%. Однак реальні доходи (з поправкою на рівень інфляції) за минулий рік впали на 15,8% [51].

Як стверджували експерти ще до початку повномасштабного вторгнення, кожному третьому жителю України не вистачає доходу на придбання життєво необхідних благ, а кожен другий працездатний українець працює на вторинному, третинному ринку в умовах тіньової зайнятості [51]. Проаналізуємо тенденції мінімальної заробітної плати у період 2018-2023 рр. (Рис. 2.1).

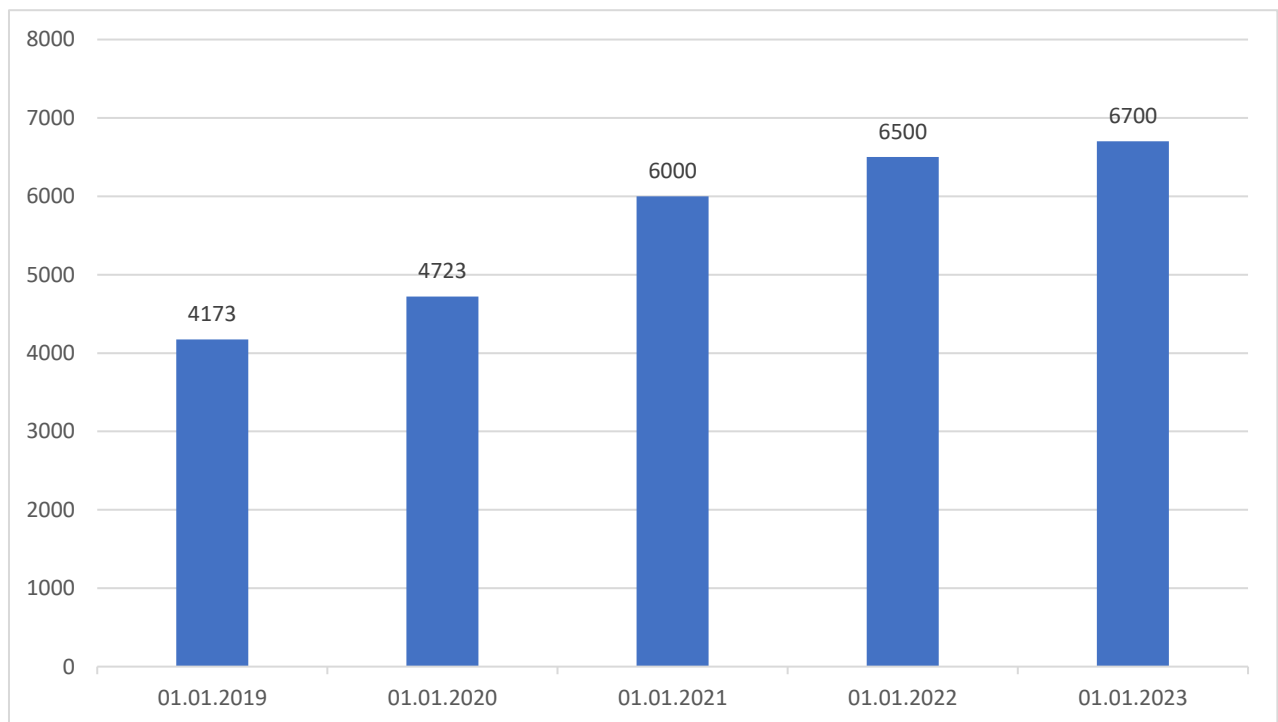

Рис. 2.1 – Динаміка мінімальної заробітної плати в Україні у 2019-2023 роках, тис. грн

Джерело: складено автором на основі [50]

Як ми бачимо з Рис. 2.1., номінально мінімальна заробітна плата зростає щорічно, до 2022 року її розмір переглядали двічі на рік чи частіше. Розмір мінімальної заробітної плати у порівнянні з 2022 роком зріс на 3%; порівняно з 2021 роком – на 10,5%; порівняно з 2019 роком – на 38%. Проте, зважаючи на рівень інфляції та воєнний стан в країні, зростання цін та інші чинники, мінімальна заробітна плата практично не виконує свої основні функції. В свою чергу, мінімальна заробітна плата розраховується на основі прожиткового мінімуму (Табл.2.2), який не пов'язаний ні з результатами праці, ні з процесом виробництва (надання послуг) і отже вона не відіграє роль стимула зростання

продуктивності праці. Відтворювальна функція заробітної плати, яка є однією з основних передбачає встановлення на державному рівні такого мінімального розміру який би забезпечував відтворення робочої сили та її розвиток.

Таблиця 2.3. Прожитковий мінімум в Україні у 2019-2023 роках, тис. грн

Дата	Загальний показник	Діти до 6 років	Діти від 6 до 18 років	Працевдатні особи	Особи, що втратили працевдатність
01.01.2019	1853	1626	2027	1921	1497
01.01.2020	2027	1779	2218	2102	1638
01.01.2021	2189	1921	2395	2270	1769
01.01.2022	2393	2100	2618	2481	1934
01.01.2023	2589	2272	2833	2684	2093

Джерело: складено автором на основі [50]

Як відомо, сучасні потреби індивіда складаються не лише із задоволення мінімальних фізіологічних і соціальних благ, а включають у себе також потреби у самореалізації, духовному зростанні, кваліфікаційному розвитку тощо. А це потребує більшого матеріального забезпечення та доходів, ніж покриває мінімальна заробітна плата. Тому варто розглянути розмір середньої заробітної плати в Україні протягом останніх років (Рис. 2.3).

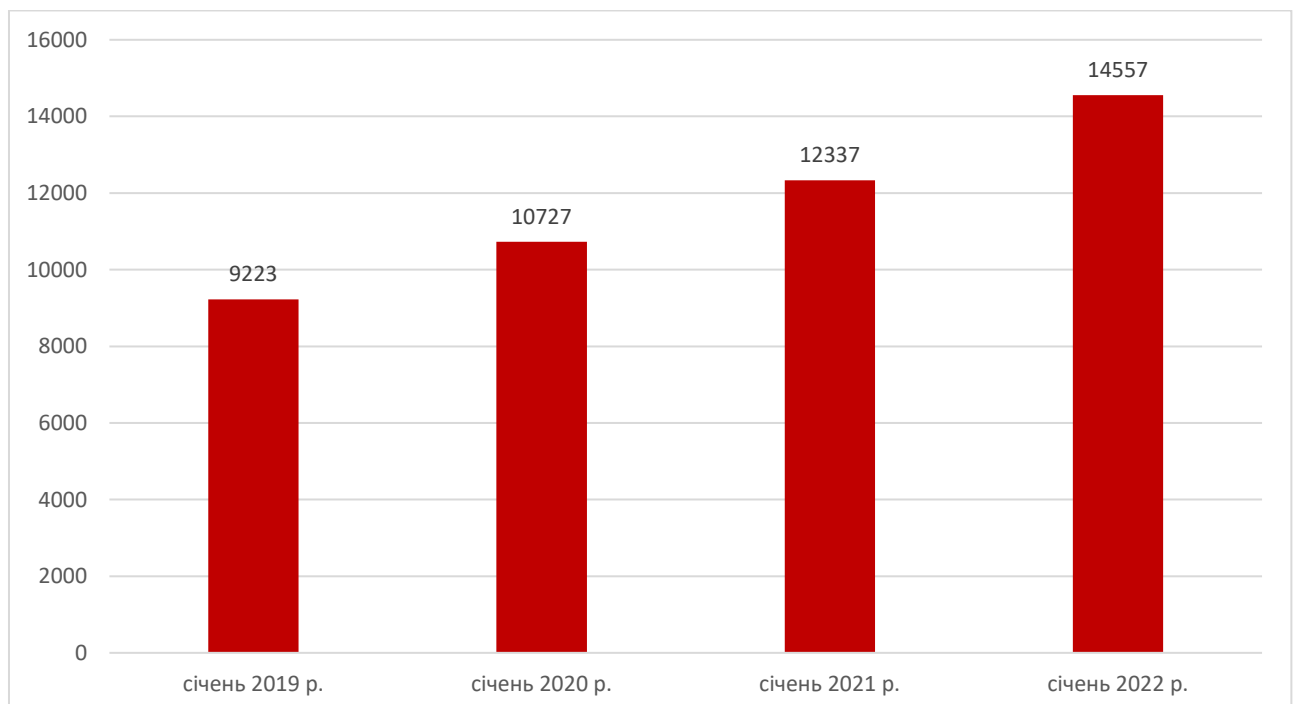

Рис. 2.2. Середня заробітна плата в Україні у 2019-2022 роках, тис. грн

Джерело: складено автором на основі [50]

Середня заробітна плата суттєво диференційована в регіональному аспекті. До прикладу, станом на січень 2022 року, середня заробітна плата у Чернівецькій області становила 11 326 грн; Житомирській – 12 123 грн; Полтавській – 13 412 грн; Київській – 15 152 грн [50].

Наступними важливими індикаторами якості життя населення є показники зайнятості та безробіття населення (Таблиця 2.4).

Таблиця 2.4. Зайнятість та безробіття в Україні у 2018-2021 роках

Показник	2018	2019	2020	2021
Зайняте населення віком 15 років і старше, тис. осіб	16360,9	16668,0	15995,6	15693,4
Рівень зайнятості населення, %	57,1	51,7	49,9	49,3
Безробітне населення, тис. осіб	1578,6	1487,7	1674,2	1711,6
Рівень безробіття населення, %	8,8	8,2	9,5	9,8

Джерело: складено автором на основі [50]

З таблиці 2.4. видно, що рівень зайнятості населення протягом аналізованого періоду мав тенденцію до щорічного зменшення в середньому на 1%, тоді як рівень безробіття то зменшувався (у 2019 році), то зростав. Війна суттєво змінила ситуацію на ринку праці. Станом на 1 червня 2022 р., в середньому по Україні, на одне вільне робоче місце претендувало 12 безробітних (на 1 червня 2021р. – 5 осіб). Останні дані Державної служби статистики України датуються кінцем 2021р., коли статус офіційного безробітного мали 10,3% працездатного населення у віці від 15 до 70 років (1,7 млн. осіб) [52].

Поряд із вище зазначеними показниками, важливими для якості життя населення є сфери освіти, охорони здоров'я, житла та культури.

У освітній сфері важливим кількісним показником є охоплення дітей освітою. Протягом останніх 3 років в Україні існує тенденція скорочення закладів дошкільної освіти. У Державній службі якості освіти зазначають, що основною причиною є зменшення у громадах дітей дошкільного віку. Упродовж останніх років частка дітей, які не відвідують ЗДО, поступово зменшувалася. У 2021 р. вона становила 18 %, а у 2022-му вже 16 %. Однак у 2023 р. кількість дітей, що не охоплені дошкільною освітою, зросла майже до 22 %. [53].

Таблиця 2.5. – Динаміка охоплення дітей дошкільною освітою в Україні у 2018-2021 роках

Показник	2018	2019	2020	2021
Кількість дошкільних закладів, тис.	14,8	14,7	15,3	15,0
Кількість дітей у закладах дошкільної освіти, тис. осіб	1278,2	1230,4	1151	1111
Кількість дітей у розрахунку на 100 місць	114	105	98	96
- у міській місцевості	126	115	108	105
- у сільській місцевості	87	80	73	74

Джерело: складено автором на основі [52], [54]

Аналогічно щодо освітніх тенденцій у дошкільній освіті, динаміка розвитку загальної середньої освіти вже багато років характеризується скороченням мережі закладів, що надають послуги середньої освіти, щоправда в останні декілька років темпи скорочень дещо уповільнилися.

Таблиця 2.6. – Динаміка охоплення дітей загальною середньою освітою в Україні у 2018-2021 роках

Показник	2018/2019	2019/2020	2020/2021
Кількість закладів загальної середньої освіти, тис.	15,4	15,1	14,8
Кількість дітей у закладах загальної середньої освіти, млн. осіб	4,0	4,1	4,2
Кількість приватних закладів загальної середньої освіти	286	342	403

Джерело: складено автором на основі [52], [54]

Реформи у медичній сфері вплинули на кількісні та якісні показники у цій сфері. Кількість лікарняних закладів протягом аналізованого періоду зменшувалась, аналогічно зменшувалася і кількість лікарів (Таблиця 2.7).

Таблиця 2.7. – Мережа і кадри закладів охорони здоров'я в Україні
у 2018-2021 роках

Показник	2018	2019	2020	2021
Всього лікарняних закладів	1671	1640	1578	-
Заклади, які надають амбулаторно-поліклінічну допомогу	10502	10567	10561	-
Всього лікарів	185675	184713	179602	-
Забезпеченість на 10 тис. населення	44,2	44,3	43,4	-

Джерело: складено автором на основі [55], [56]

Кількість лікарняних закладів у 2020 році, порівняно з 2018 роком зменшилась на 6,5%, в той же час кількість закладів, які надають амбулаторно-поліклінічну допомогу зросла на 0,5%, кількість лікарів зменшилась на 3,3%.

Війна спричинила найбільш масштабну в історії України житлову кризу, підтвердження чому є показники які ми розглянемо у одному із наступних параграфів нашого дослідження. Житловий фонд ж довоєнного періоду та його основні показники відображені у Таблиці 2.8.

Таблиця 2.8. – Житловий фонд в Україні у 2018-2021 роках

Показник	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021
Загальна площа, млн. м ²	984,8	993,3	1011,4	1014,8
У середньому на одну особу, м ²	23,3	23,7	24,2	24,5
Кількість квартир, тис.	16987	17100	17380	17408

Джерело: складено автором на основі [50]

В Україні 45,5 тис. аварійних та ветхих будинків житлового типу загальною площею 3,3 млн. м², де проживає понад 50 тис. осіб. При цьому значний обсяг у житловому фонді – близько 72 млн м² становлять будинки 1960-1970-х років забудови та потребують повної заміни чи сучасної якісної реконструкції. Фактично кожен четвертий житель міської місцевості живе у таких приміщеннях, які мають низькі експлуатаційні характеристики, частина з них мають незадовільний стан.

Щодо культурної сфери, то дані щодо кількості культурних закладів в Україні не оновлюються на сайті Державної служби статистики з 2017 року. Згідно статистики, у 2017 році в Україні було 113 театрів (6,2 млн. осіб відвідали

вистави); 76 концертних агенцій (2,8 млн. осіб відвідали концерти); 574 музеї (кількість відвідувачів музеїв – 16,4 млн. осіб); 16,8 тис. бібліотек [50].

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, хімічне і біологічне забруднення повітря, води, ґрунтів, шум, антропогенні зміна клімату та зміна екосистем є одними з чинників, які безпосередньо впливають на стан здоров'я людей. Статистику основних екологічних показників наведено у Таблиці 2.9.

Таблиця 2.9. – Основні екологічні показники, рекомендовані ЄЕК ООН, в Україні у 2018-2021 роках

Показник	2018	2019	2020	2021
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря України, тонн на рік:				
- діоксид сірки	716,7	695,8	619,2	595,3
- оксиди азоту	385,7	383,9	343,1	348,4
- оксиди вуглецю	1974,9	2003,6	1792,0	1869,2
Загальний обсяг внесених мінеральних добрив, тис. тонн	2346,3	2338,3	2779,7	2876,6
Утворено відходів, усього, тис. тонн	627,4	553,0	532,0	-

Джерело: складено автором на основі [50]

Дані таблиці показують, що частина екологічних показників у довоєнний період покращилась. Водночас, навіть у відносно спокійному 2021-му році значна частина населення відмічала існування екологічних проблем [52]. Війна вплинула дуже негативно на стан навколишнього середовища, особливо в районах активних бойових дій.

На більшу частину проаналізованих у параграфі показників якості життя населення прямо чи опосередковано впливає державна соціальна політика. Саме від її ефективності і залежить якість життя громадян. Розробка ж та реалізація ефективної соціальної політики базується на інформації про соціально-економічну орієнтацію населення країни, його уявленні про соціальну справедливість.

2.2. Аналіз соціальної політики держави та її впливу на якість життя населення

Конституція України визначає нашу державу як демократичну, соціальну, правову [57] і закріплює низку положень щодо її соціальної відповідальності

перед громадянами. Соціальна держава характеризується такими якостями, як розвиненість прав, знання їх та вміння громадян ними скористатися, гідні умови життя, зокрема можливості продуктивної зайнятості та соціального захисту, відповідальність посадових осіб, державних інститутів та держави в цілому за свої рішення та дії, за добробут громадян. Справжнє громадянське суспільство контролює владу за допомогою численних соціальних інститутів і робить державу такою соціальною системою, що переходить під контроль громадян, служить їм та реалізує їх інтереси й прагнення [58, с. 110].

Для визначення ефективності соціальної політики застосовують різні індикатори та методи. Одним із найпоширеніших на загальному рівні є міжнародний показник якості життя, який можна виміряти згідно індексу розвитку людського потенціалу (складається з трьох основних показників – очікувана тривалість життя, рівня освіти та рівня життя на базі ВВП на душу населення). Україна у 2021 р. посідала 77 місце серед 191 країни світу (Рис. 2.3).

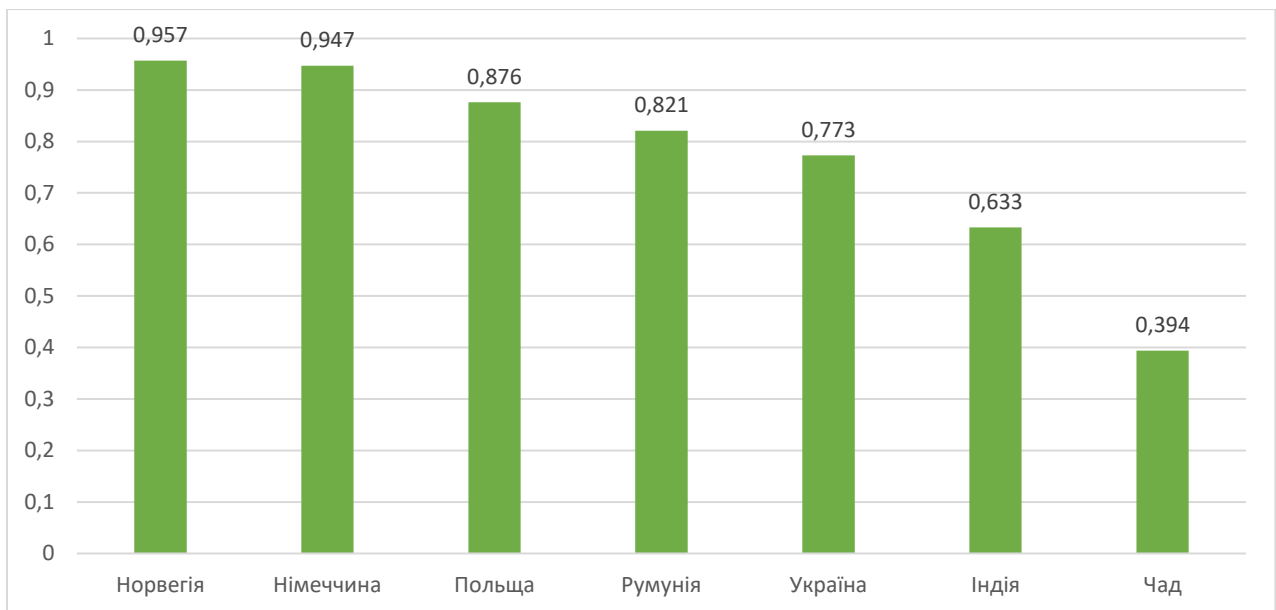

Рис. 2.3. Індекс людського розвитку в окремих країнах світу у 2021 році

Джерело: складено автором на основі [60]

Згідно з індексом 2021 року, очікувана тривалість життя українців становить 72,1 року. Індекс освіти вимірює середню тривалість навчання населення, яке складає 11,4 року й очікувану тривалість навчання населення – 15,1 року. Індекс валового національного доходу на душу населення становив \$13 216 [59].

Одним із основних атрибутів сучасної соціальної політики розвиненої держави виступає стан фінансування соціального захисту населення; видатки на освіту, охорону здоров'я і т.д. В значній мірі, саме від видатків, які спрямовані на фінансування соціальної сфери залежить якість життя населення.

Фінансування системи соціального захисту здійснюється, відповідно до положень статей 87–91 Бюджетного кодексу України, за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів. Основна частка цих видатків спрямовується на фінансове забезпечення соціального захисту на випадок безробіття, непрацездатності, пенсійне забезпечення, соціальний захист ветеранів війни та праці, дітей та молоді тощо [61]. Розглянемо динаміку видатків на соціальну сферу протягом 2019-2023 років (Таблиця 2.10).

Таблиця 2.10 - Динаміка видатків на соціальну сферу у видатках зведеного бюджету та ВВП в Україні протягом 2019–2023 рр.

Роки	Видатки бюджету усього, млн. грн	ВВП, млн. грн	Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення		
			Усього, млн. грн	Частка у загальній сумі зведеного бюджету, %	Частка у ВВП, %
2019	1370113,0	3974564,0	321786,7	24.75%	8,09%
2020	1595289,7	4194102,0	346719,5	21.73%	8,26%
2021	1844377,7	5459574,0	367346,6	19.92%	-
2022	3043499,1	5191028,0	455186,2	14.96%	-
01.08.2023	2243134,8	-	292122,6	13.02%	-

Джерело: складено автором на основі [62]

За аналізований період 2019-2023 роки спостерігається постійне зростання фінансування соціальної сфери. Проте у % відношенні до всього зведеного бюджету, даний показник має тенденції до падіння. Оскільки видатки на соціальний захист постійно зростали, що в цілому є позитивним процесом, оскільки за рахунок надання різних соціальних допомог держава може частково забезпечити поліпшення соціального-економічного стану населення, зменшуючи, таким чином, бідність, що буде сприятливо відобразитися на

економічному розвитку країни. Проте з іншого боку, надмірна кількість допомог та пілґ є значним навантаженням на державний бюджет, значна частина яких може бути неефективною. Порівняємо статистичні дані видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення з іншими країнами світу (Рис. 2.4).

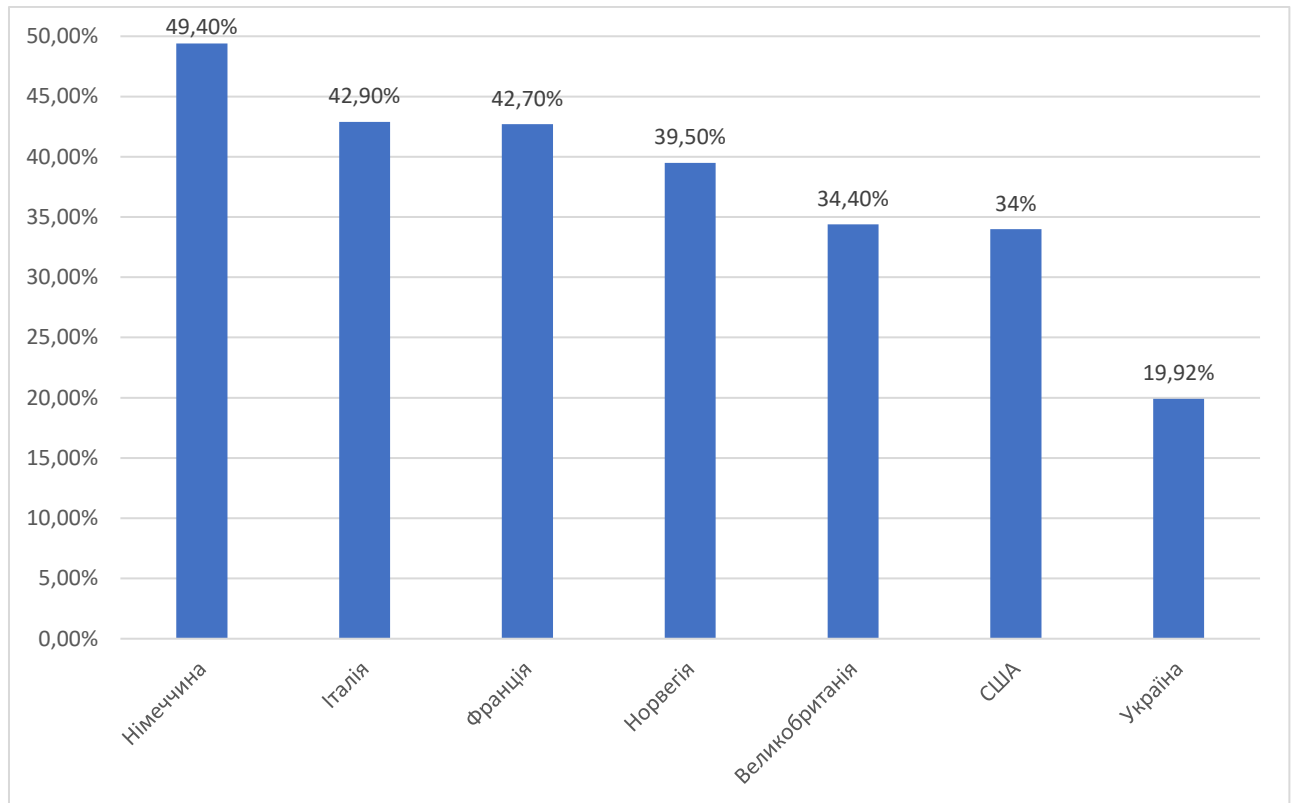

Рис. 2.4. Відсоток видатків державного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення в окремих країнах світу у 2021 році

Джерело: складено автором на основі [64], [65]

Зарубіжний досвід свідчить, що стабільним фінансовим системам властива вагома частка видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення у структурі державного бюджету країн. Протягом 2015-2021 років відповідні показники становили у Великій Британії в межах 38 - 44 %, у Німеччині – 41 -45 %, у Італії – 48 - 51 %, у Франції – 56 - 57 %, у Норвегії – 41-49 % [64; 65].

У довоєнний період перше місце за обсягами фінансування соціального захисту з державного бюджету займають видатки на соціальний захист пенсіонерів та покриття дефіциту Пенсійного фонду України і становлять 83% усіх видатків державного бюджету, що негативно позначається на фінансуванні інших соціальних функцій держави. Найменш затратною статтею є видатки на фундаментальні дослідження і розробки у сфері соціального захисту

та інша діяльність у сфері соціального захисту – 0,01% та 0,02% відповідно. Такий показник вказує на недостатню увагу з боку держави на проведення наукових досліджень у даній галузі, що є наслідком низки проблем, які потребують ґрунтовного вивчення та аналізу. Найбільш вагомий обсяг видатків місцевих бюджетів займають видатки на соціальний захист сім'ї, дітей та молоді (42,5%) [63, с. 70].

Оскільки частка пенсіонерів в Україні є досить високою (Таблиця 2.11), то пенсійне забезпечення відіграє провідну роль у системі соціального захисту та пов'язане з багаторівневим та багатовекторним розподілом та перерозподілом фінансових ресурсів. Станом на початок 2022 року, чисельність пенсіонерів становила 10,8 млн. осіб, середній розмір пенсій становив – 4073 грн [66].

Таблиця 2.11 – Розподіл пенсіонерів за видами призначених пенсій у 2022 р.

	Питома вага в загальній чисельності	Чисельність пенсіонерів відповідно за видом призначених пенсій
за віком	74,25%	8019000
по інвалідності	13,78%	1488240
у разі втрати годувальника	5,9%	637200
за вислугу років	5,42%	585360
соціальні пенсії	0,62%	66960
довічне утримання суддів	0,03%	3240

Джерело: складено автором на основі [67]

За другий квартал 2023 року кількість пенсіонерів зменшилась на 140 тисяч осіб, що є найбільшим скороченням від початку повномасштабного вторгнення. Різкий спад у 2 кварталі 2023 року пов'язаний з оновленими у звіті ПФУ даними про пенсіонерів у 4 областях: на Херсонщині, Донеччині, Луганщині та Запорізькій обл. Середній розмір пенсії у першій половині 2023 р. становив 5,3 тис. грн. Проте 30% пенсіонерів отримують менше 3 тис грн. [68]. (Таблиця 2.12.)

Таблиця 2.12 – Розміри пенсій в Україні у 2021-2023 рр.

Розмір пенсії, грн	Чисельність пенсіонерів, які отримують відповідний розмір пенсії, %		
	01.04.2021 р.	01.04.2022 р.	01.04.2023 р.

до 2000 грн	15,9	3,7	0,6
2001-3000 грн	38,8	40,4	29,4
3001-4000 грн	19,2	20,5	21,3
4001-5000 грн	9,1	10,9	15,0
5001-10000 грн	13,2	18,3	23,2
понад 10000 грн	3,8	6,2	10,4

Джерело: складено автором на основі [68]

Основним джерелом доходів Пенсійного фонду України є єдиний соціальний внесок (ЄСВ), який сплачують роботодавці за найманих працівників із фонду оплати праці (Рис. 2.5).

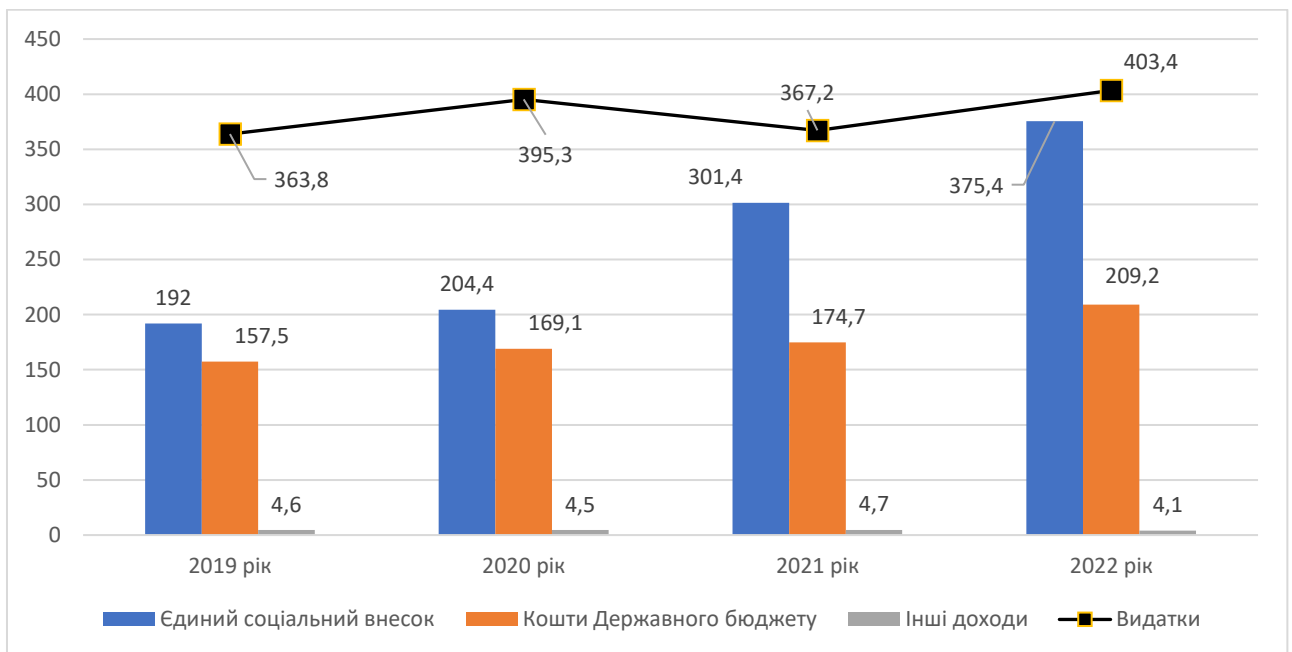

Рис. 2.5. Динаміка доходів та витраток Пенсійного фонду України протягом 2019-2022 років

Джерело: складено автором на основі [69]

Проте цих коштів недостатньо для фінансування витраток Пенсійного фонду, що зумовлює необхідність додаткового фінансування за рахунок коштів державного бюджету, при цьому таке фінансування відбувається майже порівну, якщо не враховувати інші доходи Пенсійного фонду України. Левова частка фінансування витраток Пенсійного фонду відбувається за рахунок власних надходжень, при цьому планові та фактичні показники практично рівні, що

свідчить про високий рівень планування витратів Пенсійного фонду. Окрім того спостерігаємо зростаючу тенденцію за всіма аналізованими показниками.

Важливими показниками при дослідженні ефективності проведення державної соціальної політики є видатки на освіту та охорону здоров'я. В Україні, як і в інших країнах світу, наявність вищої освіти у особи є чи не найбільш дієвим механізмом запобігання бідності. Присутність у складі домогосподарства хоча б однієї особи з вищою освітою знижує для нього ризик опинитися серед бідних верств населення в 1,3-2 рази порівняно із домогосподарствами, де немає жодного члена із вищою освітою [52, с. 92].

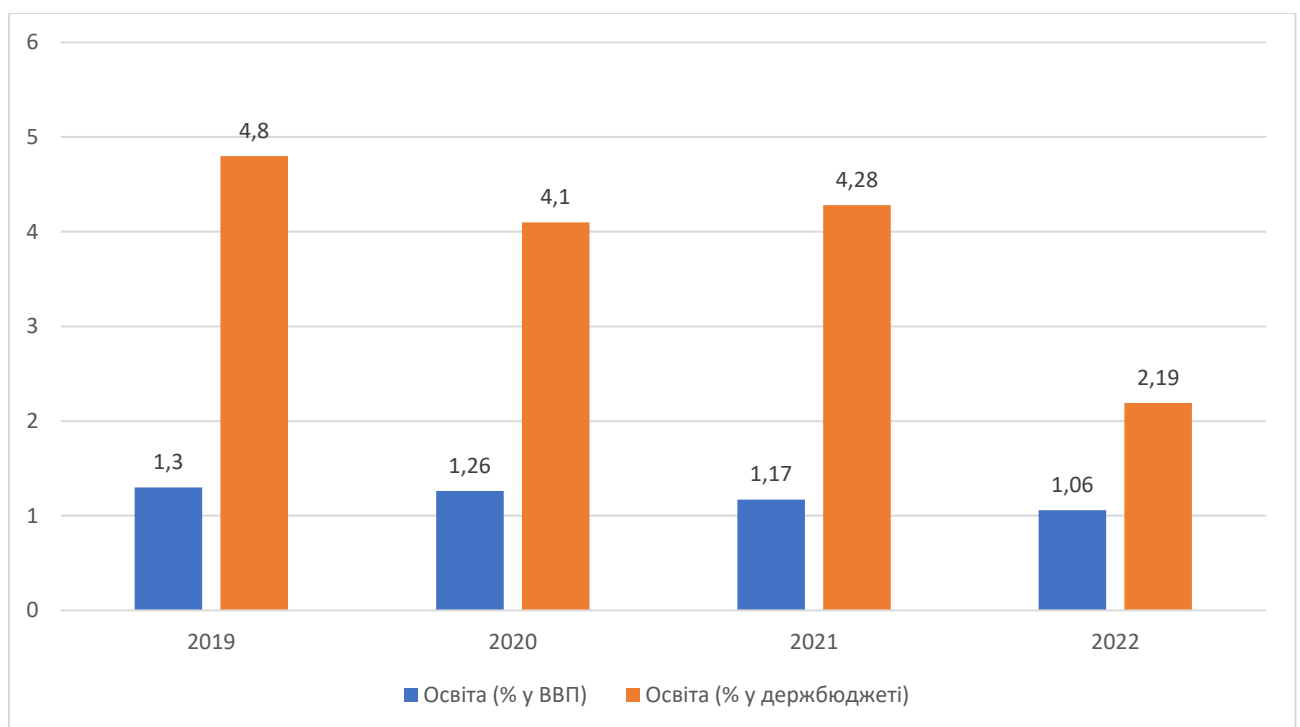

Рис. 2.6. Частка витрат на сферу освіти у структурі витратів державного бюджету (функціональна класифікація) та у ВВП, Україна; 2019-2022 рр.

Джерело: складено автором на основі [52]

Для порівняння, частка витрат на сферу освіти (% держбюджету) у 2021 році, в деяких країнах становила: Норвегія – 11,2%, Франція – 9,1%, Німеччина – 6,3%, Італія – 8,2%, Великобританія – 6,6%, США – 2,6% [65]. Варто також підкреслити, що розмір бюджету перелічених країн є в рази більший за український. Особливістю фінансування української системи освіти залишається зростання частки приватного фінансування із кожним наступним освітнім рівнем: якщо у загальних витратах на дошкільну, початкову, середню та після-

середню (не вищу) освіту 4-12% вкладу робили домогосподарства, то у загальних витратах на вищу освіту їх внесок становив вже близько 30% [52, с. 93].

Зважаючи на масштаби потреб населення щодо підтримки здоров'я, витрати держави до першої коронавірусної хвилі 2020 р., становили 2-4% у бюджеті країни, тоді як пандемія змусила уряд збільшити їх частку в 2,7 разу (до майже 10%) [52, с. 72].

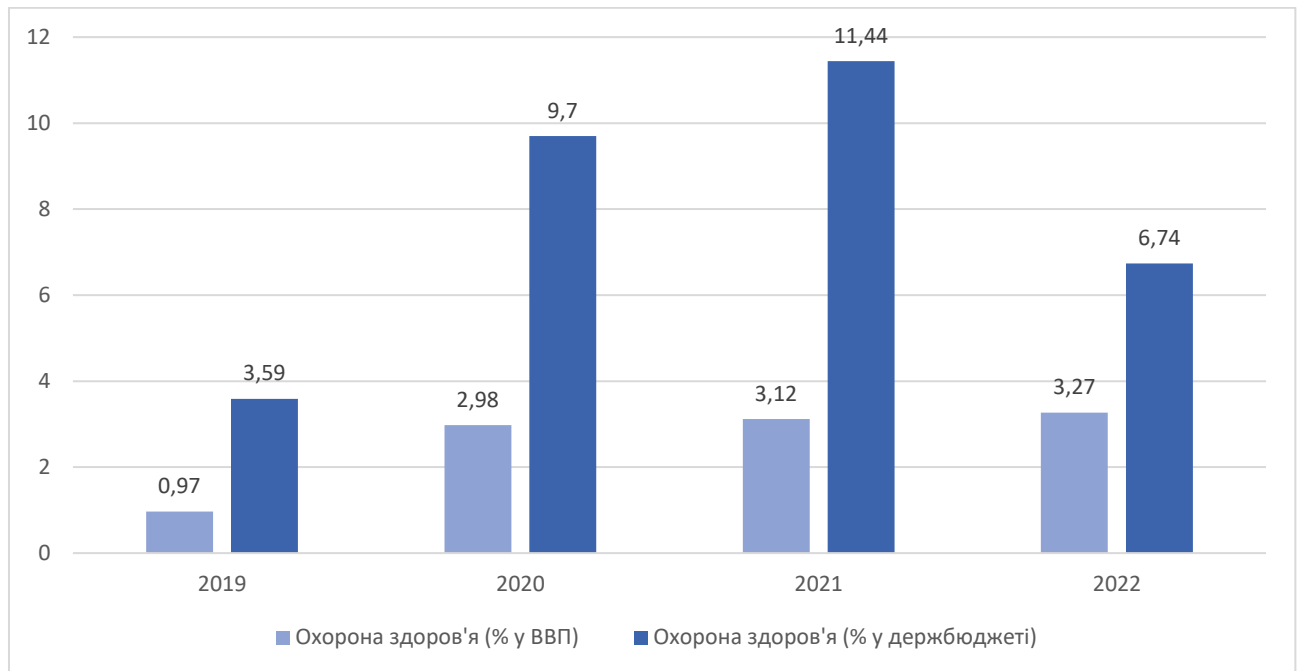

Рис. 2.7. Частка витрат на охорону здоров'я у структурі видатків державного бюджету (функц. класифікація) та у ВВП, Україна; 2019-2022 рр.

Джерело: складено автором на основі [52]

Порівнюючи показники витрат на сферу освіти (% держбюджету) у 2021 році з іншими розвиненими країнами, маємо констатувати, що вони зазвичай значно вищі: США – 27,7%, Великобританія – 22,8%, Норвегія – 16,6%, Франція – 14,5% [65]. Частка державних витрат у структурі фінансування сфери охорони здоров'я України є однією із найменших серед країн Європи.

Згідно даних обстежень умов життя домогосподарств, близько 60% домогосподарств в Україні станом на 2020 рік були охоплені програмами соціального захисту (отримували хоча б один вид соціальної допомоги чи соціальної пільги). Найвищий рівень охоплення програмами соціального захисту спостерігався серед сімей з дітьми до 3-х років – 98% (Таблиця 2.13). Частка допомоги у сукупних доходах таких сімей складала 14,7% [70].

Таблиця 2.13 - Охоплення програмами соціального захисту (крім пенсій)
різних груп домогосподарств

Групи домогосподарств	Рівень охоплення програми соціального захисту (питома вага отримувачів хоча б однієї допомоги або пільги,%)	Питома вага допомоги у загальних скупних доходах домогосподарств,%
30% найбіднішого населення країни (за сукупним еквівалентними доходами)	56,4	5,2
Домогосподарства з дітьми до 3-х років	98,0	14,7
Домогосподарства, які складаються виключно з осіб старше працездатного віку	86,8	3,8
Усі домогосподарства	58,0	3,6

Джерело: [70]

Державна соціальна політика як і інші напрями зазнала негативного впливу повномасштабної війни. В умовах війни державна соціальна політика більше спрямована на залучення міжнародної допомоги і сприяння розташуванню переміщених суб'єктів господарювання, що виступають в ролі головного осередка додаткових надходжень до бюджету. Соціальна політика держави повинна бути спрямованою не лише на соціальний захист певних незахищених категорій, а й на соціальні процеси, соціальні відносини між інститутами, інституціональне середовище, соціально-економічну безпеку, управління доходами, зайнятість та безробіття, а це в свою чергу значно впливає на якість життя населення.

2.3. Оцінка якості життя населення в контексті соціальної політики держави

Впродовж останніх тридцяти років незалежності України, до повномасштабного вторгнення, спостерігалися різні процеси в суспільстві та економіці, але якість життя населення поступово зростала, що прослідковується через розширення споживчих можливостей домогосподарств, розвиток інформаційно-комунікаційної та соціальної інфраструктури, становлення громадянського суспільства та демократичних інститутів.

Показники якості та рівня життя населення впродовж трьох років до пандемії коронавірусу мали позитивні тенденції [70]. Проте через війну за підсумками 2022 року очікується значне падіння доходів та зростання масштабів бідності. Сьогодні ще зарано говорити про остаточні оцінки впливу війни на якість життя населення України, адже військові дії тривають, щодня зростають масштаби втрат та руйнується життя людей. Війна змінила практично всі аспекти життя людей – ринок праці, інфраструктуру населених пунктів, систему охорони здоров'я, сферу освіти, перетворивши деякі з розвинених міст України на безлюдні території, знищивши унікальну екосистему та завдавши непоправної шкоди довкіллю на багато десятиріч вперед [70].

Фундаментальною проблемою, яка напряду впливає та впливатиме у подальшому на якість життя населення є демографічна криза. Вона характеризується рядом проблем: скорочення населення, точно невідома кількість смертей військових та цивільних через воєнні дії, зміна вікової та географічної структури населення в країні, виїзд значної частини молоді та жінок з дітьми за кордон, зниження народжуваності, збільшення частки людей літнього віку та інші. Актуальні дослідження проведені на цю тему свідчать, що через війну населення нашої держави може скоротитись на 25-34% у залежності від того скільки триватиме війна. Цей показник скорочення буде найбільш помітним у кількості дітей та молодих людей репродуктивного віку. При цьому оцінки не враховують значну кількість додаткових факторів: зростання рівня смертності через проблеми у медичній сфері, унаслідок поранень, інфекційних хвороб та інших причин.

Іншою гострою проблемою є зменшення рівня доходів населення та зниження купівельної спроможності домогосподарств. Самооцінка населенням купівельної спроможності власних доходів у 2021 році досягли рекордних після 2008 року значень – 63,5% вважали свої доходи достатніми, а 13% - при цьому робили заощадження (Рис. 2.8). Складалося враження, що населення країни вперше за п'ятнадцятирічний період відчуло можливість збільшити задоволення споживчих потреб, які накопичувалися впродовж періоду перманентної кризи [52, с. 8].

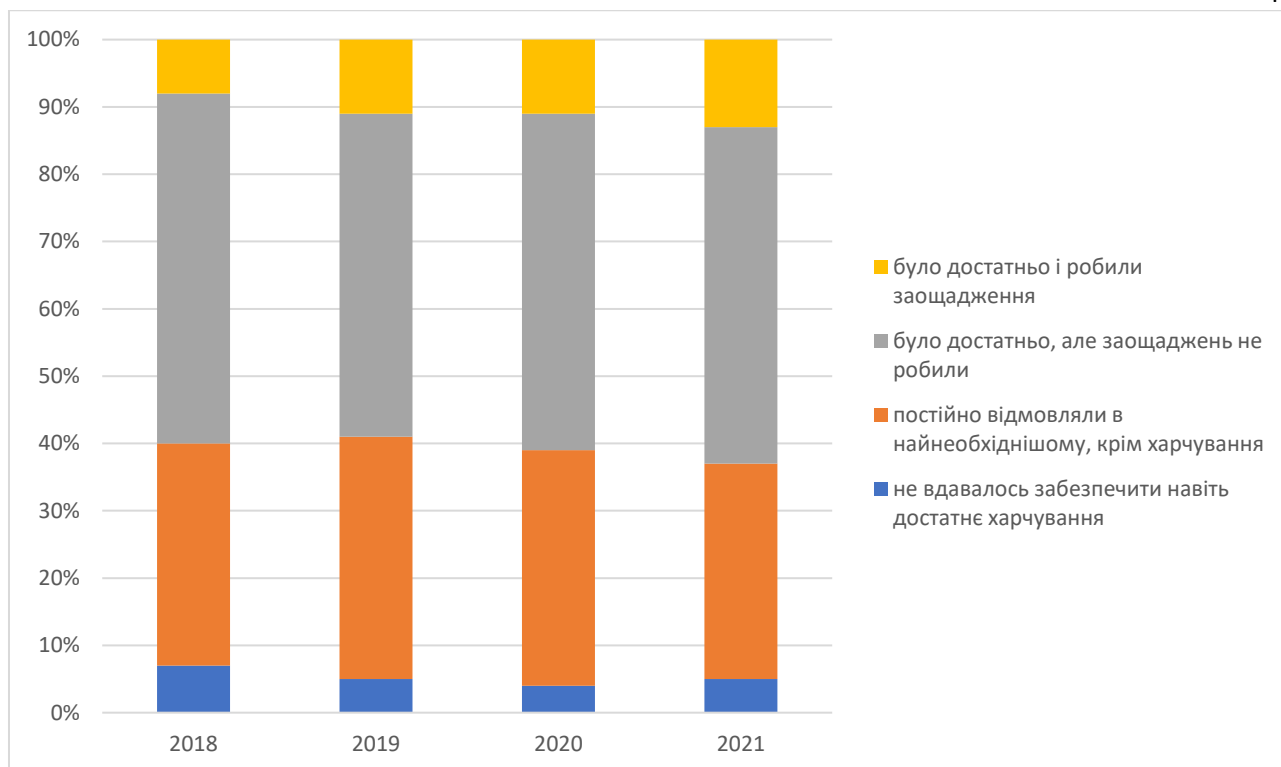

Рис. 2.8. Розподіл домогосподарств України за самооцінкою рівня їх доходів, %

Джерело: складено автором на основі [50], [52]

Повномасштабне вторгнення суттєво змінило структуру та рівень доходів населення, що впливає на можливість населення купувати різного роду товари та послуги. Якщо проаналізувати динаміку індексів інфляції та заробітної плати, то ми побачимо, що чітко видно вплив війни на економічну складову у 2014 та 2022 роках (Рис. 2.9). У 2022 році реальна заробітна плата зазнала безпрецедентного падіння, а індекс цін різко пішов угору.

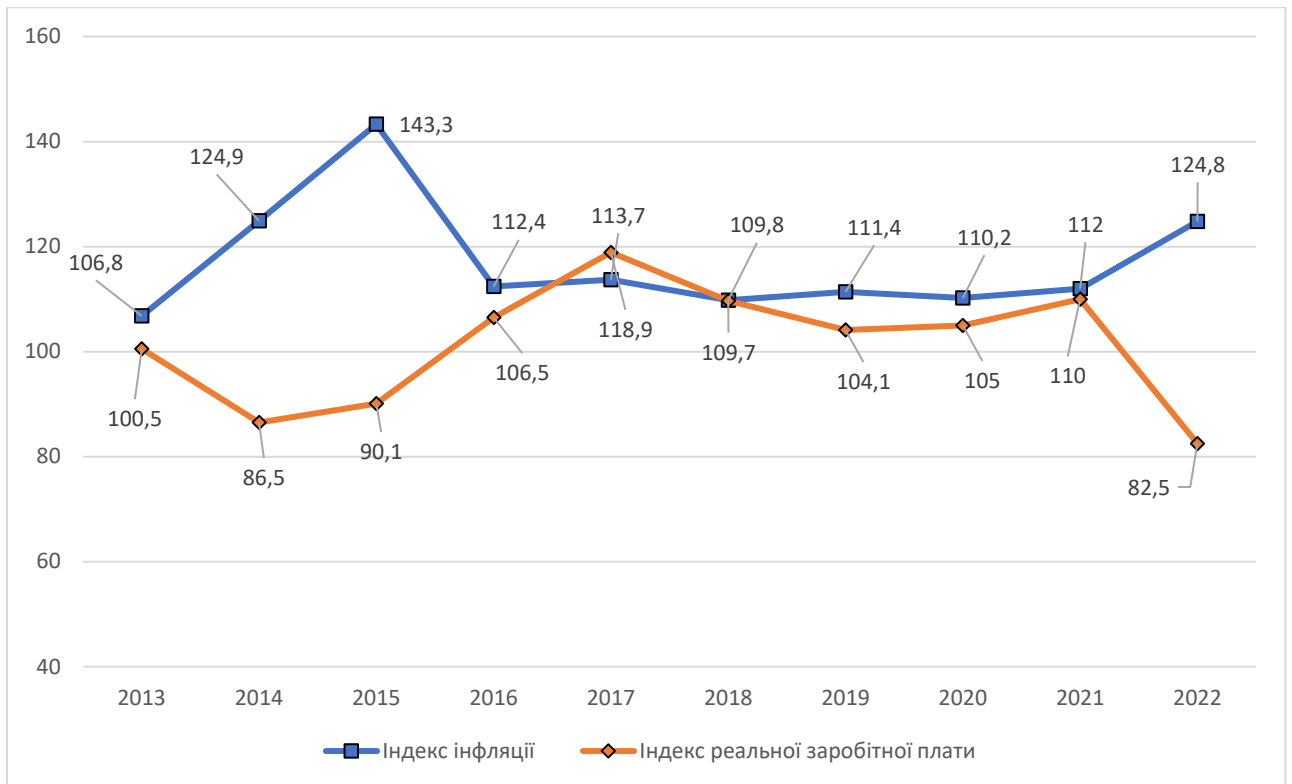

Рис. 2.9. Динаміка індексів інфляції та реальної заробітної плати

Джерело: складено автором на основі [71], [72]

За даними станом на жовтень 2022 року, вартість продовольчих товарів зросла на 32,7%, одягу та взуття – на 6,8%, житло та комунальні послуги додали в ціні 5,6%, побутова техніка та предмети домашнього вжитку – 25,5%. За послуги охорони здоров'я населенню доведеться платити більше на 17,6%, транспортні – на 39,3%, освітні – на 9,8%, послуги зв'язку – на 11%. За цей же період рівень реальної заробітної плати знизився на 17,7% [52, с.63-64].

У середині 2022 року група «Рейтинг» провела загальнонаціональне опитування щодо доходів населення, 41% опитаних відповіли, що при припиненні поточних надходжень вистачить менше ніж на місяць, 17% - до двох місяців, 15% - до трьох місяців і лише кожна п'ята сім'я зможе прожити на наявні заощадження понад шість місяців. При цьому, 45% опитаних відповіли, що за останні пів року економічне становище їхньої сім'ї однозначно погіршилось, ще 29% - скоріше погіршилось, у 23% не змінилось [73] (Таблиця 2.14).

Таблиця 2.14 - Розподіл відповідей респондентів на питання «Як змінилось економічне становище Вашої сім'ї за останні півроку?»

	Грудень 2021 року	Липень 2022 року
Однозначно покращилось	10%	1%
Скоріше покращилось	16%	1%
Не змінилося	29%	23%
Важко відповісти	1%	1%
Скоріше погіршилось	23%	29%
Однозначно погіршилось	21%	45%

Джерело: складено автором на основі [73]

З початку війни зарплати майже за усіма вакансіями хоча й несуттєво, але знизились. Протягом першого місяця повномасштабного вторгнення на територію України середня зарплата (пропозиції) за даними українського кадрового порталу Work.ua зменшилась на 11% з 15035 грн до 13736 грн. У той же час за даними Державної служби зайнятості, середня заробітна плата на початку війни становила 9 371 грн., а на 1 лютого 2023 –10140 грн. Ситуація з рівнем заробітних плат залишається переважно незмінною порівняно з періодом початку війни, лише поодинокими є винятки зростання заробітних плат, це спостерігається у секторі ІТ, оптової та роздрібною торгівлі [52, с. 52].

Згідно даних Національного банку України, більшість підприємств можуть забезпечувати зарплату на рівні, який був до повномасштабного вторгнення. Зниження зарплати у приватному секторі у 2022 році становило 25-50%, порівняно з 2021 роком. Зростає кількість підприємств, які зменшили заробітну плату на 10-50%, зокрема у сфері енергетики, послуг, торгівлі та транспорту. Найбільше постраждала видобувна сфера та сфера будівництва. Чи не єдиним сектором, у якому зарплати суттєво не знизились – сільськогосподарський (мова йде про підприємства, які знаходяться на території, віддаленій від бойових дій). Дані щодо рівня оплати праці досить суперечливі – згідно даних GRC.ua, вони знизились від 20 до 58% в залежності від сфери діяльності (Рис. 2.10).

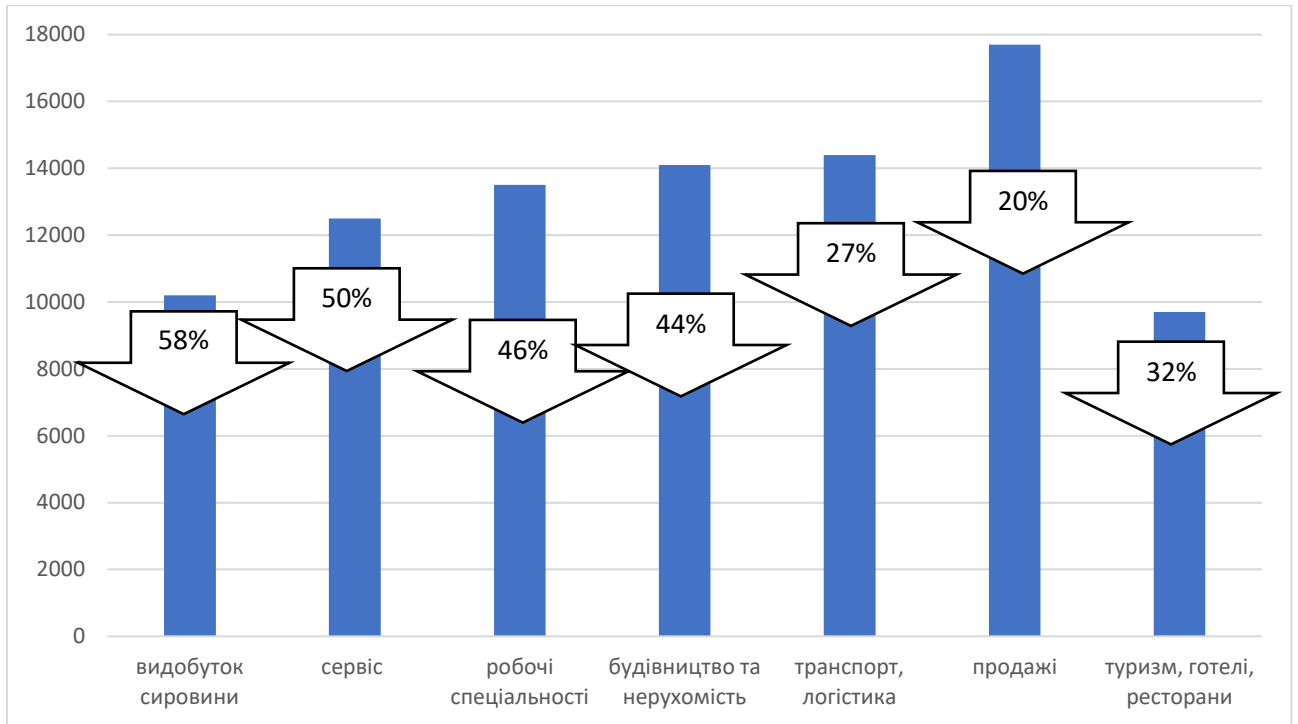

Рис. 2.10. Середня пропонована заробітна плата (грн/місяць) та її зміна (%) у порівнянні з рівнем до повномасштабного вторгнення за видами діяльності (травень 2022/2021 року)

Джерело: побудовано автором на основі [74]

Згідно показників червня 2022 року, ринок праці почав відображати стабілізацію середнього рівня зарплати в багатьох сферах, порівняно з показниками попередніх місяців,- компанії, яким вдалось зберегти свою діяльність в умовах війни здійснили оптимізацію витрат. Можливості забезпечення персоналу гідного рівня заробітної плати у компаніях малого і середнього бізнесу дещо погіршилась у другій половині 2022 року. Заробітну плату в повному обсязі виплачують наразі 18% (проти 27% у березні) компаній. У жовтні 2022 року 15% (проти 21% у липні) довелося скоротити розмір заробітних плат, 21% компаній не мають змогу робити виплати, а 8% (проти 1% у березні) змушені відправити всіх своїх співробітників у неоплачувану відпустку [52, с. 55] (Таблиця 2.15). Такі зміни у зарплатах та проблеми із роботою можуть викликати нову хвилю трудової міграції в інші країни.

Таблиця 2.15 – Фінансові можливості малого та середнього бізнесу в Україні
(березень-жовтень 2022 року), %

	березень	квітень	травень	липень	жовтень
Скорочують персонал	8	9	12	10	7
Відправили співробітників у неоплачувану відпустку	1	7	4	7	8
Скоротили розмір заробітної плати співробітникам	3	15	13	21	15
Виплачують заробітну плату у повному обсязі	27	25	23	28	18

Джерело: побудовано автором на основі [75]

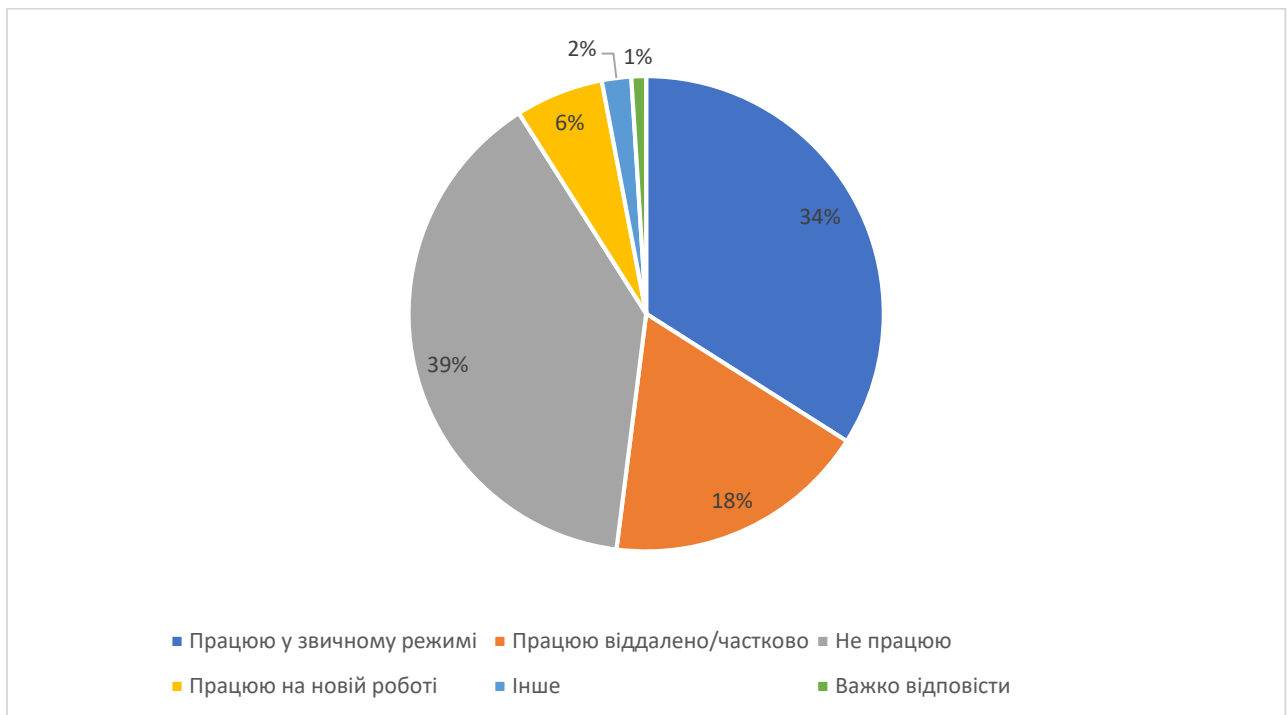

Рис. 2.11. Розподіл відповідей респондентів на питання «Чи працюєте Ви зараз?», станом на липень 2022 року

Джерело: побудовано автором на основі [73]

Згідно опитування соціологічної групи «Рейтинг», проведеного у липні 2022 року, до повномасштабного вторгнення 65% опитаних були зайнятими, 23% були на пенсії та отримували соціальну допомогу, 12% були безробітними. Тоді, як станом на липень 2022 року дані опитування суттєво змінились (Рис. 2.11).

Ще однією проблемою у сфері зайнятості стало те, що з повномасштабним вторгненням зросла частка тіньової зайнятості, адже окремі роботодавці, опинившись у кризових умовах намагаються заощадити на сплаті податкових відрахувань. При цьому розмір заробітної плати опитаних в порівнянні з 2021 роком: у 43% не змінився, у 19% рівень заробітної плати зменшився орієнтовно на 10-20%, у 17% рівень заробітної плати зменшився орієнтовно на 25-50%, у 11% респондентів рівень зарплати зменшився на понад 50%, лише 9% опитаних ствердно відповіли про збільшення зарплати [73].

Доступ до освітніх послуг в Україні є практично у всіх жителів, адже держава в даній сфері не лише декларативно гарантує, а й реально забезпечує безкоштовне надання освіти на усіх її рівнях [76]. Проте на різних рівнях освіти виникають окремі труднощі із доступом жителів України до навчання. Ключовими перешкодами до дошкільної та позашкільної освіти виступає розвиток соціальної інфраструктури, особливо для жителів сільської місцевості. На вищі рівні навчання впливають рівень доходів громадян (Таблиця 2.16). Значною проблемою залишається доступ дітей до дошкільної освіти.

Таблиця 2.16 – Рівень поширення позбавлень домогосподарств у доступі до сфери освіти в Україні, 2021 рік

Критерій	Міська місцевість	Сільська місцевість
недостатність коштів для отримання будь-якої професійної освіти	5,5%	7,8%
відсутність поблизу житла дошкільних закладів	0,7%	3,3%
відсутність регулярного щоденного транспортного сполучення з іншим населеними пунктом з більш розвинутою соціальною інфраструктурою	1,9%	24,7%

Джерело: побудовано автором на основі [76]

У період до повномасштабного вторгнення, населення України досить позитивно оцінювало власний стан здоров'я. Зокрема, у 2021 році понад 50% характеризувало його як добрий, ще приблизно 40% як задовільний. Водночас, 79% опитаних звертались за медичними послугами упродовж року [77]. Згідно оцінок українців, основними перешкодами в доступі до сфери охорони здоров'я

є досить висока вартість медичних послуг та препаратів, відсутність кваліфікованих спеціалістів та інше (Таблиця 2.17).

Таблиця 2.17 – Частка домогосподарств позбавлених вільного доступу до сфери охорони здоров'я в Україні, 2021 рік

Критерій	Міська місцевість	Сільська місцевість
відсутність коштів на лікуванні в стаціонарі	22,3%	25,6%
відсутність коштів на придбання ліків, медичного приладдя, призначених лікарем	21,2%	25,3%
відсутність коштів на оплату послуг лікаря у медичному закладі	22,1%	28,5%

Джерело: побудовано автором на основі [77]

Повномасштабне вторгнення спричинило найбільші в історії руйнування житлового фонду. За попередніми оцінками, станом на вересень 2022 року в Україні було частково пошкоджено чи повністю зруйновано близько 136 тис. будівель загальною площею 74,1 млн. м² (7,3% житлового фонду України), на суму понад 50 млрд. грн [78]. Масштаби руйнувань відрізняються областях України (Таблиця 2.18).

Таблиця 2.18 – Зафіксовані руйнування житлового фонду за областями, станом на вересень 2022 року

Регіон	Зруйновано або пошкоджено	
	Багатоквартирні будинки	Приватні будинки
Донецька область	Дані відсутні	Дані відсутні
Луганська область	Дані відсутні	Дані відсутні
Харківська область	2927	4850
Запорізька область	297	1964
Житомирська область	2454	
Миколаївська область	835	4047
Київська область	27000	
Сумська область	1924	
Чернігівська область	7058	

Джерело: побудовано автором на основі [79]

В Україні зареєстровано понад 4,5 млн. внутрішньо переміщених осіб і по суті всі вони зазнали того чи іншого ступеня позбавлень у житлових умовах внаслідок війни. Згідно попередніх аналітичних даних, на які опирається

Міністерство розвитку громад і територій, станом на листопад 2022 року близько 2,5 млн. українців втратили домівки за час війни і мешкали в суттєво пошкодженому або зруйнованому житлі [80].

Війна негативно впливає і на екологічну ситуацію в нашій країні. За даними Держекоінспекції за перші 8 місяців повномасштабного вторгнення: було забруднено понад 182 тис. м² ґрунтів небезпечними речовинами; 2,5 млн. м² земель засмічено залишками вибухівки та боєприпасів; понад 680 тис. т. нафтопродуктів під час обстрілів, забруднивши атмосферне повітря небезпечними речовинами; понад 23 тис. га лісів випалено ракетами і снарядами, деякі з них відновлюватимуться десятки років, а декотрі вважаються втраченими назавжди; було знищено чи пошкоджено понад 7,5 млн. м² об'єктів інфраструктури, процес їх руйнування та залишки спричинили негативний вплив на довкілля [81]. Варто зазначити, що оцінка шкоди війни для навколишнього середовища дуже різниться в залежності від даних різних організацій, так як на частину немає доступу, а частина потребує більш детальних досліджень.

Дослідивши об'єктивні та суб'єктивні дані щодо оцінки якості життя населення, можна виокремити основні проблеми та перешкоди на шляху становлення високого рівня якості життя населення України (Таблиця 2.19).

Таблиця 2.19 – Основні проблеми якості життя населення України

№	Напрямок	Основні проблеми
1	2	3
<i>Ключовою проблемою, яка найбільш негативно впливає на всі нижче наведені напрями та посилює нижче зазначені проблеми є війна</i>		
1	Демографія	<ul style="list-style-type: none"> - зниження чисельності постійного населення в Україні; - смертність та каліцтва внаслідок бойових дій на території нашої країни; - міграція українців за кордон; - зменшення рівня народжуваності; - зменшення частки молоді в структурі населення; - зростання частки людей пенсійного та похилого віку у структурі населення.
2	Доходи населення	<ul style="list-style-type: none"> - зниження розміру заробітної плати; - зниження купівельної спроможності населення; - інфляція та зростання цін; - повна або часткова втрата доходів внутрішньо переміщених осіб.

1	2	3
3	Зайнятість населення	<ul style="list-style-type: none"> - втрата робочих місць; - зменшення рівня доходів від зайнятості; - зменшення фінансових можливостей (або й закриття) малого і середнього бізнесу.
4	Освіта	<ul style="list-style-type: none"> - зменшення частки фінансування сфери освіти; - недостатній розвиток інфраструктури (особливо для жителів сільської місцевості); - поширення позбавлень домогосподарств в частині доступу до сфери освіти (недостатність коштів для отримання професійної освіти, віддаленість освітніх закладів, відсутність належного транспортного сполучення); - недостатня кількість дошкільних навчальних закладів в багатьох населених пунктах.
5	Охорона здоров'я	<ul style="list-style-type: none"> - обмеженість бюджетного фінансування; - низька доступність лікування на стаціонарі; - обмеженість придбання медичних товарів, рекомендованих лікарем через відсутність коштів; - обмеження доступу до медичних послуг, пов'язані з інфраструктурним та територіальним чинником; - руйнування медичних закладів через бойові дії; - скорочення медичного персоналу.
6	Житло	<ul style="list-style-type: none"> - значні втрати житлового фонду в багатьох регіонах України; - зростання цін на купівлю та оренду житла; - погіршення житлових умов у значної частки населення України.
7	Екологія	<ul style="list-style-type: none"> - значні екологічні збитки внаслідок проведення воєнних дій; - використання значної кількості хімічних добрив у сільському господарстві, що впливає на забрудненість землі, навколишнього середовища та здоров'я осіб, що проживають неподалік; - регіональні та місцеві екологічні проблеми.

Джерело: складено автором

Проаналізовані показники якості життя населення в Україні відображають, що за період з 2008 до 2021 року не відбувалось суттєвих позитивних зрушень у бік високого рівня життя більшості українців. Водночас протягом цього ж періоду відбувалось накопичення невирішених раніше соціальних проблем: обмежені споживчі можливості та стабільно низька купівельна спроможність,

вкрай низька доступність покращення житлових умов, проблеми з доступом до медичних та освітніх послуг, повільний розвиток інфраструктури та відповідно звужений доступ до якісних послуг, особливо в сільській місцевості. Починаючи з 2021 року, згідно даних більшості показників, намітилась тенденція зростання якості життя населення. Однак, повномасштабне вторгнення спричинило значне падіння більшості показників і в умовах війни окремі з них продовжують знижуватися. В таких умовах зростає роль держави, набирає нових обрисів її соціальна політика. Удосконалення державної соціальної політики, імплементація кращих зарубіжних практик, пошук шляхів поліпшення якості життя населення як в умовах воєнного стану так і у період відновлення України відображені у наступному третьому розділі дослідження.

РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

3.1. Трансформація державної соціальної політики України в умовах воєнного стану

Воєнний стан та його негативний вплив практично на усі сфери суспільства значно погіршив і без того непросту соціально-економічну ситуацію в нашій країні. Значна частина соціально вразливих категорій населення: діти-сироти, багатодітні сім'ї, родини військовослужбовців, безробітні, пенсіонери стали ще більш незахищеними, а біженці, сім'ї полонених військовослужбовців та безпритульні стали ще більш вразливими. Поряд з цим, наявні економічні негаразди та триваючі військові дії негативно впливають на матеріальне та фінансове становище населення. В свою чергу, низька купівельна спроможність наших громадян, недостатньо сприятливі умови праці, руйнування соціальної інфраструктури гальмують та унеможлиблюють суспільне виробництво. У відповідь на ці виклики, державна соціальна політика повинна якісно трансформуватися та носити активний характер.

Як ми знаємо, активний характер державної соціальної політики повинен бути спрямований на створення належних умов для якомога повнішої реалізації соціального потенціалу людини та суспільства у процесах соціального розвитку. У цьому взаємозв'язку ключовими пріоритетами активної соціальної політики повинна стати дієва система заходів, що буде спрямована на стимулювання людського потенціалу та зростання економічної активності населення. Соціальна політика, спрямована на посилення соціальної безпеки людини на основі зростання її реальних доходів в умовах воєнного стану є непростим завданням, проте цілком реальним за умови правильного підходу.

Більшість змін у трансформаційній соціальній політиці, що відбулись з лютого 2022 року стосувалися її адаптації до нових воєнних реалій, переосмислення соціально вразливих категорій населення та врахування значної кількості внутрішньо переміщених осіб. Важливим зрушенням є те, що Україна нарешті впроваджує Єдину інформаційну систему соціальної сфери (ЄІССС), яка у своїй основі об'єднує усі основні процеси в соціальній сфері. Використання такого серйозного цифрового інструменту дозволить здійснювати кращий контроль за виплатами та полегшити отримання різних видів соціальної

допомоги для громадян. Дана система передбачає обмін інформацією між органами влади, такими як міністерство соціальної допомоги, Пенсійного фонду, Міністерство юстиції та інших установ. Розширення цифровізації соціальної сфери значно полегшує доступ до неї, зменшує рівень бюрократії та усуває можливу корупційну складову. Поки що це працює для незначної кількості послуг, проте їхній перелік планується регулярно розширювати.

В умовах війни та обмеження бюджету складно здійснювати суттєві зміни у підходах щодо соціальної політики, проте чітко можна визначити напрями, на яких держава повинна робити акцент у даний період часу (Рис. 3.1).

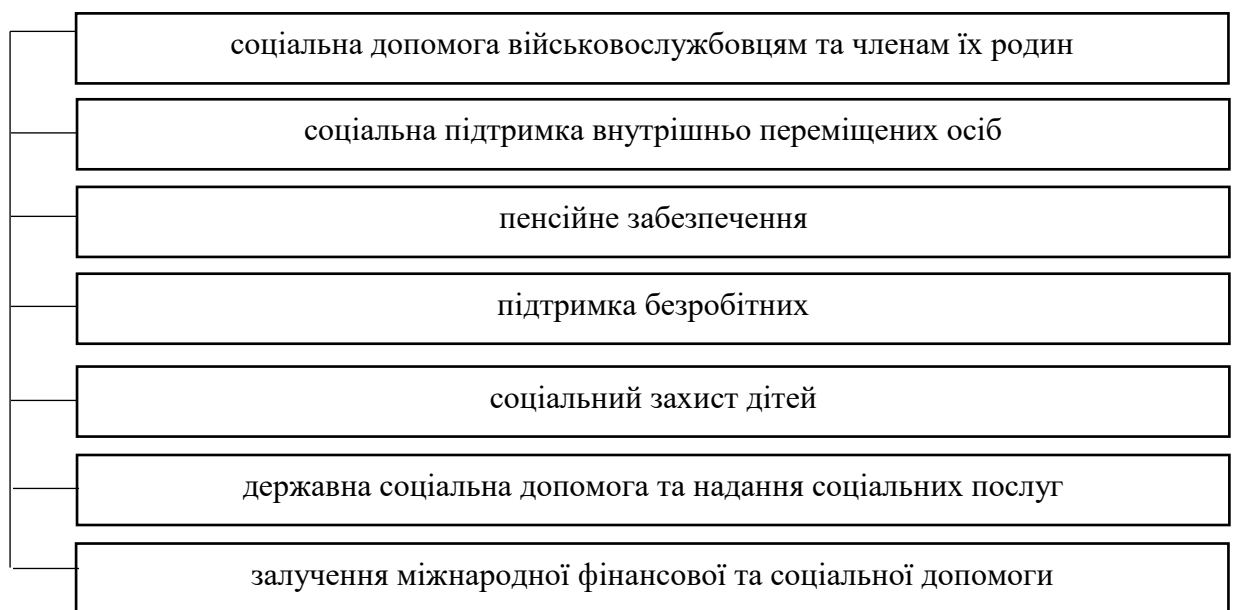

Рис. 3.1. Основні напрями соціальної політики в умовах воєнного стану

Джерело: побудовано автором

З початком повномасштабного вторгнення, влада України запровадила нові види соціальної допомоги для військовослужбовців: додаткові виплати для військових, можливості лікування та реабілітації в Україні та за кордоном, а також пільгові програми щодо кредитування на придбання житла. Однією із найперших виплат, запровадженої Урядом у лютому 2022 року стали надбавки для військових Сил Спеціальних Операцій ЗСУ, яка розповсюджуються на усі військові посади і становлять від 6,2 до 12,4 тис. грн. (тобто 50-100% від п'ятикратного розміру прожиткового мінімуму) залежно від посади, яку обіймає військовий. 28 лютого 2022 року Кабміном були також запроваджені надбавки для військовослужбовців ЗСУ, Служби безпеки, розвідки, прикордонної служби

та інших відомств. Даний порядок передбачав дві виплати: для військових, які воювали на фронті – до 100 тис. грн на місяць в залежності від складності виконуваних завдань; для інших військових – 30 тис. грн. Згодом, у березні 2022 року дані виплати розширили на військових, що перебували на лікуванні, полонених та загиблих внаслідок поранень.

Важливим напрямом у соціальній допомозі військовослужбовцям є їхнє лікування та реабілітація. Держава зробила серйозні кроки у цьому напрямку, зокрема у законодавчому плані: у квітні 2022 року Кабмін прийняв та затвердив постанову про порядок направлення на лікування поранених військових за кодон. Згідно прийнятого порядку, направлення українських захисників на лікування за кордоном ініціюють заклади охорони здоров'я, якщо є підтвердження конкретної країни Європейського Союзу на безкоштовне лікування. Також, Кабмін затвердив державний типовий план реабілітації з обмеженням повсякденного функціонування, а також положення про індивідуальний план реабілітації, його етапи та фінансування.

На початку серпня 2022 року уряд затвердив умови надання пільгових кредитів на придбання житла під назвою «Оселя». Згідно умов, пільгова іпотека на придбання житла за цією програмою становитиме 3% річних зі строком виплати до 20 років, а перший внесок складатиме 20%. Хоча на даний час, підтримка військових та їх родин перебуває у фокусі державної соціальної політики, ці категорії залишаються одними із найбільш вразливих верств населення України. Основні зміни щодо підходів до соціальної підтримки ветеранів відображені у Таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Ключові зміни у соціальній підтримці ветеранів війни

№	Основні напрями, принципи та їх характеристика
1	Підтримка має бути індивідуальною і вибудовуватися за результатами оцінки потреб конкретного ветерана, оскільки ветерани різного віку та мають різні потреби (наприклад, освіта для себе, освіта для дітей).
2	Підтримка військових повинна бути крос-секторальною, тобто бути скоординованою між різними державними органами, і мати чіткі напрацьовані протоколи.

3	Підтримка повинна починатися одразу в момент демобілізації із дзвінка соціального працівника, військового ментора, помічника ветерана чи кейс-менеджера. В даному випадку є важливий принцип, що повинна бути людина, яка знає потреби ветерана і його родини, здійснює підтримку до того часу поки є така необхідність.
4	Підтримка має бути спрямована на пошану та забезпечення гідного рівня життя: - Міністерство у справах ветеранів запускає пілотний проєкт по роботі помічників ветеранів; - Міністерство соціальної політики будує систему електронного кейс-менеджменту для визначення та реалізації потреб ветеранів; - Міністерство соціальної політики спільно з Міністерством оборони запускає пілотний проєкт по створенню патронатних служб при військових частинах ЗСУ
5	Реалізація пілотного проєкту надання послуги соціальної адаптації, який складається з двох етапів (частин): 1) програма соціального відновлення у супроводі військових та цивільних психологів для збереження та відновлення соціальних зав'язків; 2) послуга безпосередньої адаптації в тій чи іншій громаді.

Джерело: побудовано автором на основі [82]

Ще одним важливим напрямом державної соціальної політики є соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб, кількість яких з повномасштабним вторгненням зросла у багато разів. У березні 2023 року Кабміном було затверджено Порядок надання допомоги внутрішньо переміщеним особам. Згідно порядку, допомога надається наступним категоріям:

- осіб, які перемістились (повторно перемістились) з територій, включених до переліку територій на яких ведуться (велися) бойові дії;
- осіб, у яких житло зруйноване або непридатне для проживання та інформація про яке внесена до Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій;
- дитині, яка народилася у внутрішньо переміщеної особи, відомості про яку включено до Єдиного інформаційної бази даних про ВПО.

З 1 листопада 2023 року допомога призначається на шість місяців на сім'ю, яка вперше звернулася за призначенням допомоги, та виплачується щомісячно внутрішньо переміщеній особі. Розмір виплат внутрішньо переміщеним особам станом на жовтень 2023 року: для осіб з інвалідністю та дітей – 3000 грн, для інших осіб – 2000 грн.

Деяких змін у період воєнного стану зазнало і пенсійне забезпечення українців (Таблиця 3.2). Як у 2022, так і у 2023 році уряд провів індексацію

пенсій, що є надзвичайно важливим підтримуючим кроком осіб похилого віку від знецінення їх доходів.

Таблиця 3.2 – Основні зміни в пенсійному забезпеченні в умовах воєнного стану

№	Вид пенсійного забезпечення	Зміни та особливості
1	Виплата пенсії для осіб, які в умовах війни змінили своє місце проживання та виїхали за кордон	Обрання способу доставки пенсійних коштів здійснюється пенсіонером шляхом подання відповідної заяви. При цьому у разі виїзду пенсіонера на тимчасове проживання за кордон виплата пенсії в Україні з цієї причини не припиняється.
2	Виплата пенсії по інвалідності	Відповідно до ст. 34 Закону України №1058 пенсія по інвалідності призначається на весь строк встановлення інвалідності.
3	Виплата пенсії у разі втрати годувальника	Згідно Постанови Кабміну від 01.04.2023 р. №377 «Про деякі питання виплати пенсії в разі втрати годувальника під час дії воєнного стану» встановлено що під час дії воєнного стану та місяць після його закінчення дітям віком від 18 до 23 років, які навчаються за денною формою навчання призначається або продовжується допомога на підставі даних, отриманих Пенсійним Фондом з Єдиною державної електронної бази з питань освіти
4	Для різних видів пенсійного забезпечення	Було затверджено Типовий договір про добровільну сплату страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

Джерело: побудовано автором на основі [83]

Було також повернуто норму щодо можливості дострокового виходу на пенсію за 1,5 року до настання пенсійного віку за умови достатнього страхового стажу, яка була скасована наприкінці 2014 року. Зважаючи на значний рівень безробіття, що в першу чергу спричинено війною, ця норма є дуже важливою для людей передпенсійного віку. Проте після закінчення дії воєнного стану дану норму, на нашу думку, варто скасувати. З січня 2023 року до Пенсійного Фонду були передані функції Фонду соціального страхування. Щодо затвердженого Типового договору, то можливість добровільно сплачувати страхові внески була передбачена й раніше, але тепер процедура значно спрощена – можна укласти договір в електронній формі через відповідний цифровий соціальний сервіс.

Щодо підтримки безробітних та державної політики на ринку праці, то ці напрямки також зазнали змін, які виглядали більш хаотично ніж у інших сферах (Рис. 3.2).

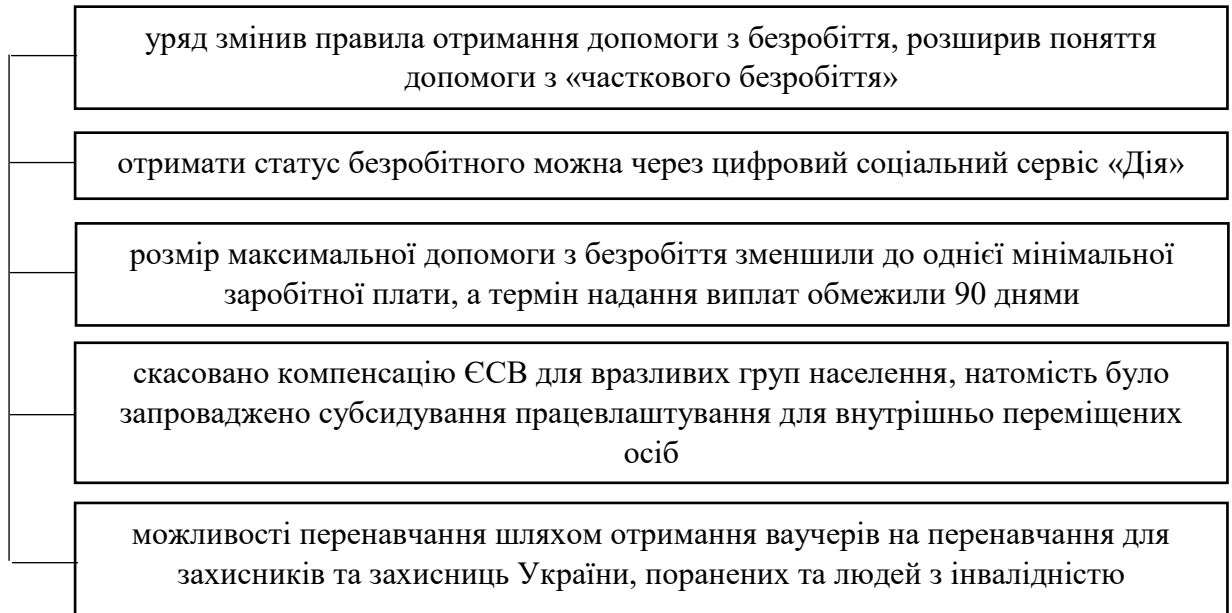

Рис. 3.2. Ключові зміни щодо державної політики на ринку праці в умовах воєнного стану

Джерело: побудовано автором на основі [83]

Відбулися зміни щодо соціального захисту дітей, викликані страшними реаліями війни. Зокрема:

- створена можливість тимчасового влаштування дітей, які залишились без батьківського піклування до дитячого будинку сімейного типу;
- запроваджено низку заходів для посилення соціального захисту дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебувають на окупованій території, території активних бойових дій або переміщених за кордон;
- запровадження обов'язкової евакуації дітей.

На державному рівні у березні 2022 року було вирішено, що виплата державних соціальних допомог, які було призначено до запровадження в Україні воєнного стану продовжиться на його період та ще місяць після його припинення та скасування: допомоги на дітей та самотнім матерям, допомоги малозабезпеченим сім'ям, опікунам та піклувальникам, соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю, особам, які не мають права на пенсію та особам з інвалідністю. Проте, зважаючи на значний фінансовий тягар, у грудні 2022 року такий порядок призначення соціальної допомоги залишили лише для тих осіб, що проживають у громадах де ведуться

бойові дії або тимчасово окуповані. Всім іншим допомога автоматично продовжувалась до 31 грудня 2022 року.

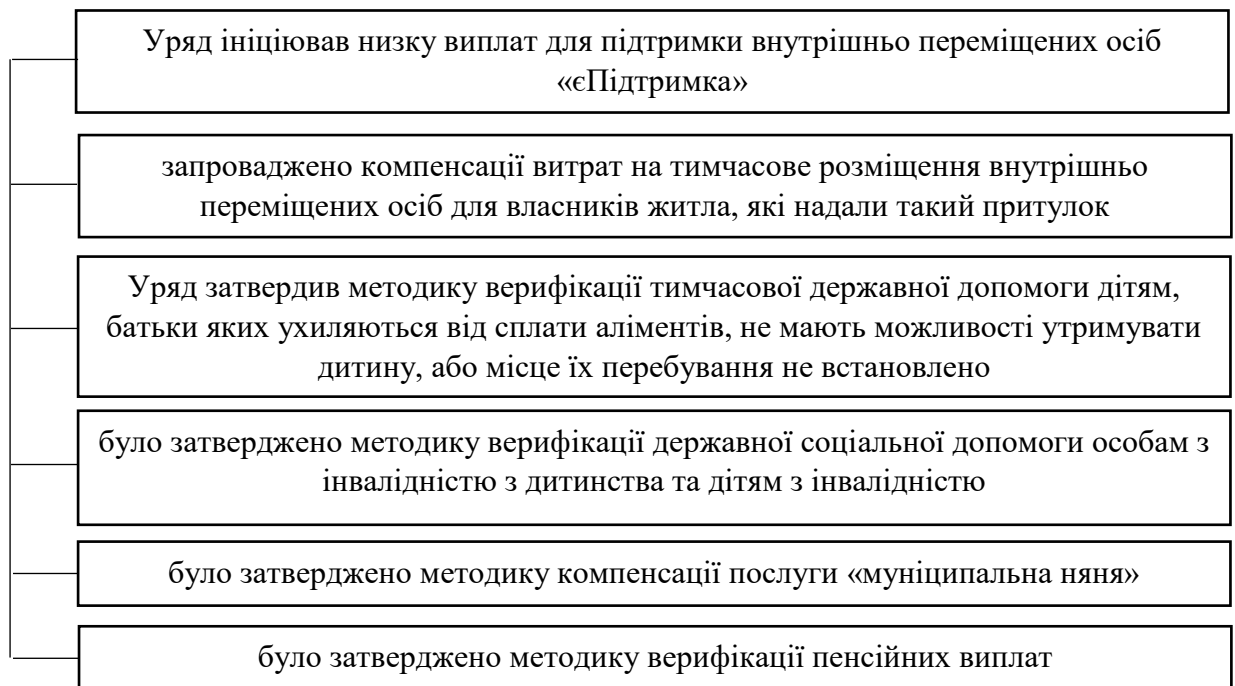

Рис. 3.3. Зміни щодо державних соціальних допомог в умовах воєнного стану

Джерело: побудовано автором на основі [84]

Як видно з Таблиці 3.3., значну увагу було приділено методикам верифікації та компенсації державних соціальних допомог. Дані зміни спрямовані на посилення контролю з боку держави і нададуть змогу краще контролювати бюджетні виплати завдяки використанню інформації з різних державних реєстрів.

Під час війни зміни в політиці надання соціальних послуг, яких в Україні станом на зараз аж 43 види, спрямовані на врахування воєнного стану: запроваджена можливість екстреного надання кризових соціальних допомог протягом одного дня лише на підставі заяви; спрощено вимоги до надавачів соціальних послуг – допускається до залучення надання соціальних послуг волонтерів та працівників, які не мають документів щоб підтверджували їх фаховий рівень. При цьому органи місцевого самоврядування можуть самостійно визначати особливості організації та надання соціальних послуг в умовах воєнного стану. Наразі зусилля уряду спрямовані на підвищення якості

та обсягів соціальних послуг, а також зміни основних підходів до організації та надання соціальних послуг.

У майбутньому потреба в соціальній підтримці населення лише зростатиме, а коштів у держави обмаль, оскільки потрібні чималі фінансові витрати на відновлення після масштабних руйнувань. Таким чином, необхідний пошук нових методів підтримки. Завдяки створенню Єдиної інформаційної системи соціальної сфери такі кроки вже відбуваються, але процес трансформації іще триває. Поряд з цим, інтегрований підхід до надання соціальних послуг та їх поєднання з наданням грошової соціальної допомоги має більш ефективно допомагати людям долати складні життєві обставини – інколи для цього потрібні не прямі державні грошові виплати, а кар'єрне консультування, перенавчання, якісна реабілітація у медичних закладах чи спільноти психологічної підтримки.

Залучення міжнародної фінансової та соціальної допомоги стало одним із найважливіших напрямів державної соціальної (і не лише соціальної) політики України. Міжнародні організації (ЮНІСЕФ, ООН, Червоний хрест) та інститути інших країн запровадили додаткову допомогу внутрішньо переміщеним особам та іншим вразливим категоріям населення (люди з інвалідністю, малозабезпечені, сім'ї з трьома дітьми до 18 років, одинокі матері). Перелік осіб, яким необхідна така допомога оновлюється відповідно до обставин (наприклад, нещодавно до переліку допомог додали виплати постраждалим від підриву Каховської ГЕС).

Таблиця 3.3 – Допомога українцям від міжнародних організацій

Назва організації	Сума	Хто має право на отримання
Естонська рада у справах біженців	2200 грн на кожного члена сім'ї, але не більше як 5 осіб	Внутрішньо переміщені особи або мешканці Харківської, Луганської, Донецької, Запорізької, Київської, Сумської, Чернігівської, Миколаївської, Одеської областей

Управління Верховного комісара ООН у справах біженців	2200 грн на кожного члена сім'ї	Внутрішньо переміщені особи після 24 лютого 2022 року Постраждалі внаслідок воєнних дій після 24 лютого 2022 року в Дніпропетровській, Полтавській, Одеській, Запоріжській, Кіровоградській, Черкаській, Харківській, Чернігівській, Сумській областях
Місія Міжнародного комітету Червоного Хреста	2500 грн	Внутрішньо переміщені особи, мешканці тимчасово окупованих територій

Джерело: побудовано автором на основі [85]

Підсумовуючи вище сказане, у найближчому майбутньому Україні потрібні більш ефективні методи соціальної підтримки, що базуватимуться на реальних даних і потребах вразливих груп населення – матеріальна допомога для найбільш вразливих соціальних груп, заходи з фізичної та психологічної реабілітації тощо. Для збільшення зайнятості та стабільності пенсійної системи потрібні подальші реформи. Ці зміни будуть потрібні для відновлення України після війни та потребують усвідомлення і підтримки з боку держави, громадськості та бізнесу. Необхідно використовувати зарубіжний досвід соціальної політики, хоча в процесі дослідження зарубіжного досвіду аналогічної ситуації проведення соціальної політики у розвиненій країні в умовах воєнного стану знайти не вдалось і це відображає ще більші виклики для підвищення якості життя населення, як у період війни такі і після її завершення.

3.2. Заходи щодо підвищення якості життя населення України

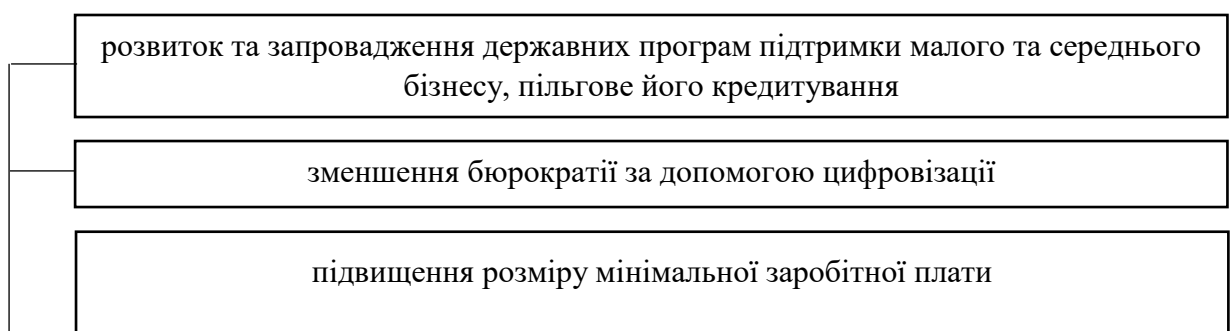
Зважаючи на той факт, що якість життя населення є багатокомпонентним та комплексним явищем, завдання підвищення його рівня доцільно рекомендувати виходячи з категорій, які ми розглянули у другому розділі нашого дослідження. Перш за все, для впровадження значної частини заходів необхідне

закінчення війн та початок відбудови України. Перший етап відбудови повинен концентрувати свою увагу на суттєвому пришвидшенні темпів розвитку за рахунок зміни парадигми соціально-економічного розвитку останніх десятиліть та максимального використання внутрішньо суспільного поштовху до змін.

Основними напрямками першого етапу повоєнного відновлення України повинні стати:

- підвищення стандартів оплати праці в Україні до східноєвропейського рівня (збільшення мінімальної заробітної плати);
- вирішення нагальних проблем житлової сфери;
- оновлення соціальної та інформаційно-комунікаційної інфраструктури;
- поліпшення доступу та підвищення якості у медичній сфері.

Для покращення економічних показників в Україні, національне економічне середовище повинно зазнати суттєвих змін, насамперед через спрямування державної соціально-економічної політики на зменшення соціальної поляризації у суспільстві. Держава повинна більше сприяти малому та середньому бізнесу, який у всьому світі займає важливі щаблі економічних систем. Для підтримки та вирішення проблем малого і середнього бізнесу необхідно запроваджувати нові та розвивати уже існуючі державні програми. Одним із напрямів може стати розвиток спеціалізованих фондів, що спеціалізуються на кредитуванні від держави. Ще одним варіантом може стати державна ініціатива залучення банків до пільгового кредитування бізнесу. Держава повинна максимально спростити та автоматизувати співпрацю держави та бізнесу із основних питань. Початок уже покладено у вигляді використання сучасних цифрових сервісів, зокрема «Дії», даний напрям потребує подальшого розвитку. Все це може бути додатковим заохоченням для потенційних власників бізнесу розпочати його.

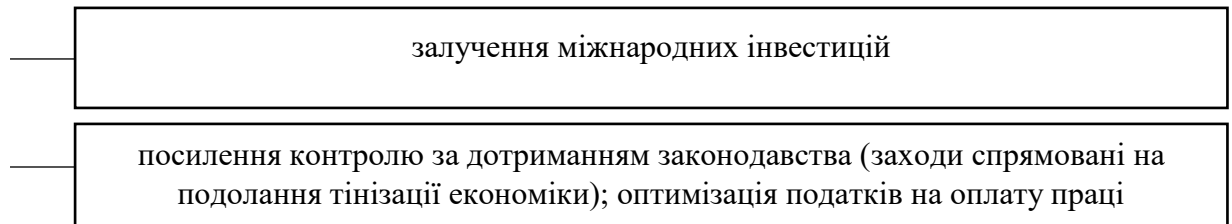

Рис. 3.2. Напрями розвитку економічного середовища в Україні у період післявоєнного відновлення

Джерело: побудовано автором

Вбачаємо використання механізму мінімальної заробітної плати для поступового підвищення оплати праці та приведення її у відповідності до середнього рівня східноєвропейських країн цілком реалістичним завданням у повоєнній економіці. Вирівнявши рівень заробітної плати із західними сусідами, дасть можливість утримати професійних та активних працівників. В цілому, зростання доходів населення від зайнятості та утримання співвідношення між працюючими та пенсіонерами принаймні на рівні 2020-2021 років може слугувати фундаментом для значних темпів зростання якості життя.

Набагато складнішим завданням є поліпшення житлових умов, адже в умовах руйнування та пошкодження житла, житлові умови значно погіршилися для великої частини українців. У випадку суттєвої трансформації державної житлової політики можна буде вирішити цілий комплекс проблем житлової сфери. Успіхи першого етапу післявоєнного відновлення можуть надати значний поштовх у розвитку інших складових та якості життя населення в цілому. Конкретні напрями щодо напрямів та заходів покращення у житловій сфері України наведені у Таблиці 3.4.

Таблиця 3.4. – Напрями та заходи поліпшення житлової сфери в Україні

Перелік заходів у період воєнного стану	Перелік заходів у період повоєнної відбудови
1. Надання тимчасового притулку чи житла внутрішньо переміщеним особам	1. Державна допомога (допомога органів місцевого самоврядування) з питань відновлення зруйнованого чи пошкодженого житла на всій території України
2. Державна допомога (допомога органів місцевого самоврядування) з питань	2. Повна відбудова зруйнованих міст та їх інфраструктури через залучення

відновлення зруйнованого чи пошкодженого житла в населених пунктах, де відсутні активні бойові дії та які знаходяться на безпечній відстані від лінії фронту	міжнародних грантових коштів та фінансових допомог
3.Субсидована оренда житла для певних категорій населення	3.Поліпшення якісних характеристик житлового фонду через реалізацію відповідних програм, залученням грантових та інших коштів
4.Розвиток пільгового кредитування на придбання житла	
5. Допомога з придбання чи кредитування придбання житла військовослужбовцям та членам їх родини	

Джерело: побудовано автором

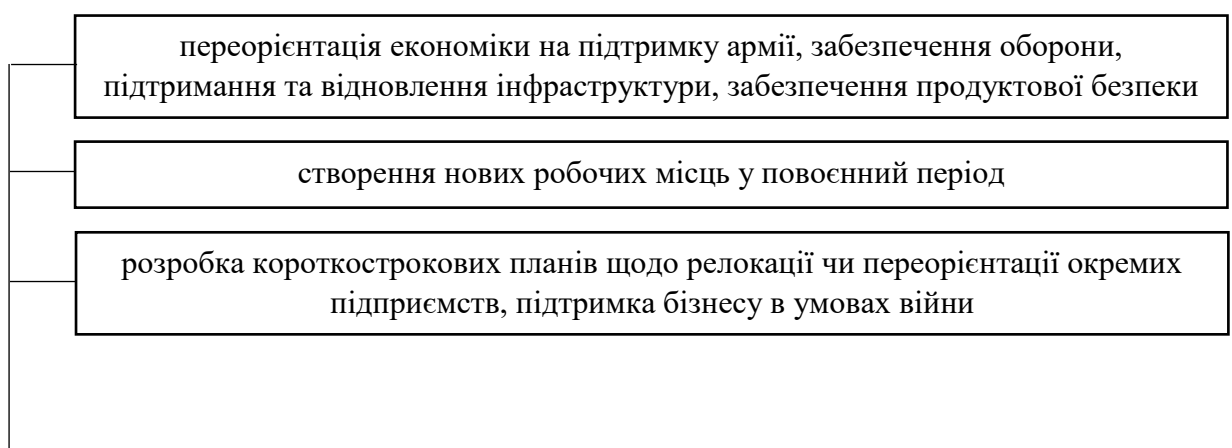
Ми підтримуємо думку значної кількості дослідників щодо потреби зміни Житлового кодексу України, його якісної трансформації у відповідності до сучасних реалій. У новому Житловому кодексі повинні бути закріплені можливості забезпечення комунальної власності на житло та соціальної інфраструктури. В Україні прийнята програма «План відновлення України», в якому значна увага присвячена і житловій сфері. Дана програма передбачає три основні етапи:

- 1) поточний період: відновлення того, що можливо і що є критичним для життєдіяльності людей;
- 2) період 2024 – 2025 роки: швидке відновлення шкіл, лікарень, будівництво тимчасового житла, повернення життя до зруйнованих міст та громад;
- 3) період 2026 – 2032 роки: довгострокова трансформація усіх сфер життєдіяльності – від освіти та медицини до «зеленого переходу» та нового військово-промислового комплексу.

Ті грантові кошти, які Україна отримує від іноземних інституцій, необхідно прямувати у громади для формування фондів соціальної оренди та фондів соціального житла. Насамперед, наша держава повинна вирішити питання субсидування житла приватної власності та виробити механізм реалізації права на муніципальне житло через неприбуткову оренду. Варто зазначити, що будь-який іноземний досвід відбудови має значно обмежену релевантність через специфічний український контекст і традиції.

Розвиток ринку праці є одним із основним «двигунів» повоєнної відбудови та підвищення якості життя населення. Підвищення показників рівня зайнятості населення має стати одним із центральних питань повоєнної відбудови, реінтеграції та процесів повернення до умов миру. Державна політика у співпраці з бізнесом та громадськістю має охоплювати як поточні так і довгострокові потреби ринку праці – саме тому необхідна інтегрована програма, що буде спрямована на забезпечення прожиткового мінімуму (який безумовно необхідно збільшити у період відбудови), мінімальної заробітної плати та підтримки соціального забезпечення. Вже зараз стає зрозумілим, що післявоєнна економіка потребуватиме глибшої реконструкції та трансформації ніж до повномасштабного вторгнення в контексті процесів економічного розвитку. Через значний відтік робочої сили та міграцію кваліфікованих працівників, Україна може зіштовхнутися з певними перешкодами відбудови та відновлення багатьох галузей і сфер, якщо не будуть ухвалені вчасні відповідні рішення та реалізовані заходи практичного характеру (Рис. 3.3).

Найголовнішим напрямом розвитку ринку праці незалежно від стану соціально-економічного розвитку, воєнного стану чи повоєнної відбудови є створення робочих місць. Це є ключовим фактором для реінтеграції осіб, які постраждали від війни. В першу чергу це сприяє розвитку економіки, допоможе підвищити купівельну спроможність та є досить надійним методом (інструментом) подолання бідності. Необхідна розробка спеціальної державної програми відновлення економіки, відновлення інфраструктури соціального спрямування, відновлення житлового фонду та залучення фінансових інвестицій для цих цілей. Розвиток економіки повинен забезпечуватися з чітким урахуванням фактору концентрації трудових ресурсів України, що склалися в умовах воєнного стану.

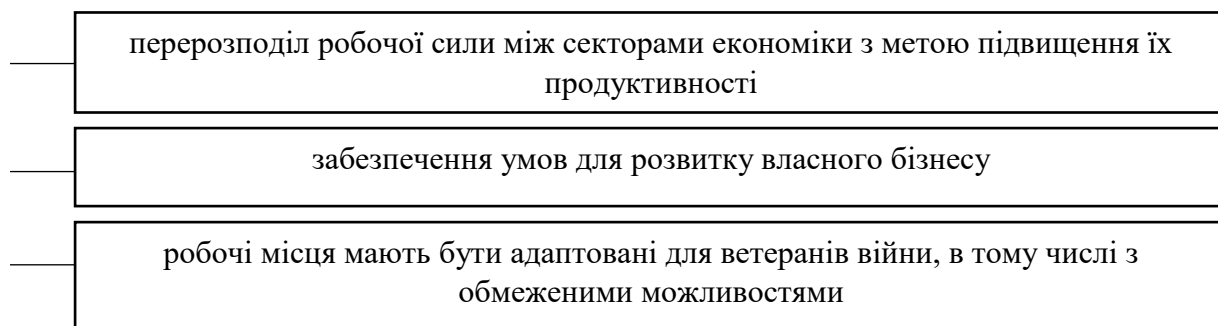

Рис. 3.3. Заходи спрямовані на розвиток ринку праці в Україні

Джерело: побудовано автором

В результаті війни велика частина людей на жаль поранені чи травмовані як серед військових так і серед цивільних. Важливим для них є працевлаштування, яке сприятиме соціальній, економічній, психологічній та культурній реінтеграції у соціум. Для ветеранів війни процес пошуку роботи може бути значною проблемою через вразливість їх до соціально-економічного відчуження і потребу у спеціальній допомозі. Ефективним заходом у таких випадках з боку «тандему держава-бізнес» має стати інклюзивний підхід з отриманням доступу до центрів професійної підготовки та різноманітних освітньо-професійних програм.

Доступ до якісних медичних послуг – ще одне важливе і нагальне питання, яке потребує чіткої і продуманої політики. Робота над якісним відновленням системи охорони здоров'я повинна базуватися на унікальних потребах та вимогах населення. З початку війни у 2014 році військові медики та науковці розробили понад 50 нових винаходів у медичній сфері. В цілому, можна розділити періоди відновлення медичної сфери на два значних за обсягом та часом етапи: поточне відновлення, післявоєнне відновлення (Таблиця 3.5).

Таблиця 3.5. – Напрями відновлення системи охорони здоров'я України

Основний вектор запропонованих заходів	Поточний етап	Етап післявоєнного відновлення
Доступність медичних послуг	<ul style="list-style-type: none"> ✓ розширення практики надання допомоги мобільними бригадами; ✓ реконструкція (ремонт) медичних закладів 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ розбудова мережі медичних закладів на принципах територіальної доступності для населення

Унікальність потреб пацієнтів, реабілітація	<ul style="list-style-type: none"> ✓ психологічна підтримка військових та цивільних; ✓ реалізація державних програм протезування (через залучення міжнародних та вітчизняних інвестицій) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ підтримка ментального здоров'я населення; ✓ заходи з реабілітації; ✓ обслуговування та оновлення протезів
Якість медичної допомоги	<ul style="list-style-type: none"> ✓ розробка нових та опанування сучасних методів діагностики, лікування та реабілітації; ✓ розробка нових медичних винаходів, їх апробація 	
Продовження медичної реформи	<ul style="list-style-type: none"> ✓ удосконалення пакетів медичної допомоги; ✓ подальша цифровізація та надання електронних медичних послуг; ✓ розширення переліку реімбурсації; ✓ визначення нагальних потреб населення щодо отримання медичних послуг (реалізація всеукраїнського електронного опитування пацієнтів) 	

Джерело: побудовано автором

Плани щодо відновлення системи охорони здоров'я у післявоєнний характер зосереджені здебільшого на відбудові зруйнованої мережі медичних закладів, а питання забезпечення якості надання медичних послуг і продовження реалізації медичної реформи відійшли дещо на другий план, що не зовсім вірно. Повоєнне відновлення та відбудова (розбудова) системи охорони здоров'я в Україні має зосередитись на людині та забезпеченні їй якісного, своєчасного та медичного обслуговування і не повинне обмежуватися лише будівництвом нових медичних закладів.

Трансформація освітнього процесу яка почалася відбуватися у 2020 році і була пов'язана із переходом на дистанційне (онлайн) навчання відіграла роль певного фундаменту безперебійного доступу українських дітей до освітнього процесу навіть в умовах воєнного стану. Проте в процесі реалізації цієї практики виявились і проблеми, які потребують вирішення:

- удосконалення технічної бази шляхом забезпечення відповідною комп'ютерною технікою педагогічного персоналу та окремих дітей (малозабезпечені, багатодітні сім'ї, діти внутрішньо переміщених осіб, діти з інвалідністю, сільські діти тощо);

- удосконалення освітньо-психологічного середовища через адаптацію навчальних програм до онлайн-уроків та врахування факту, що учень (учениця) принаймні третину матеріалу мають засвоювати самостійно.

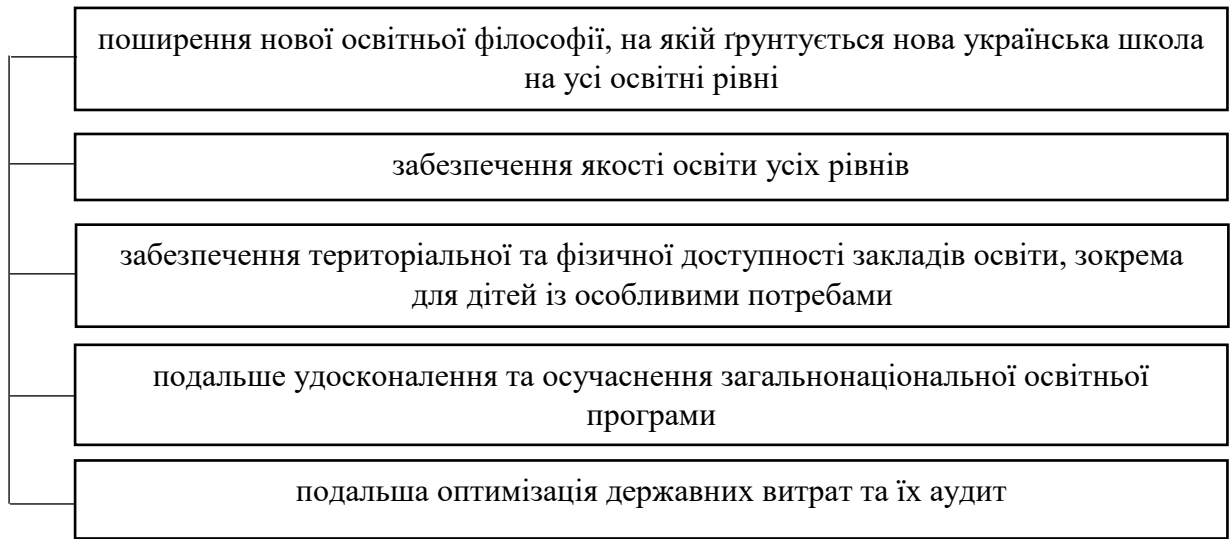
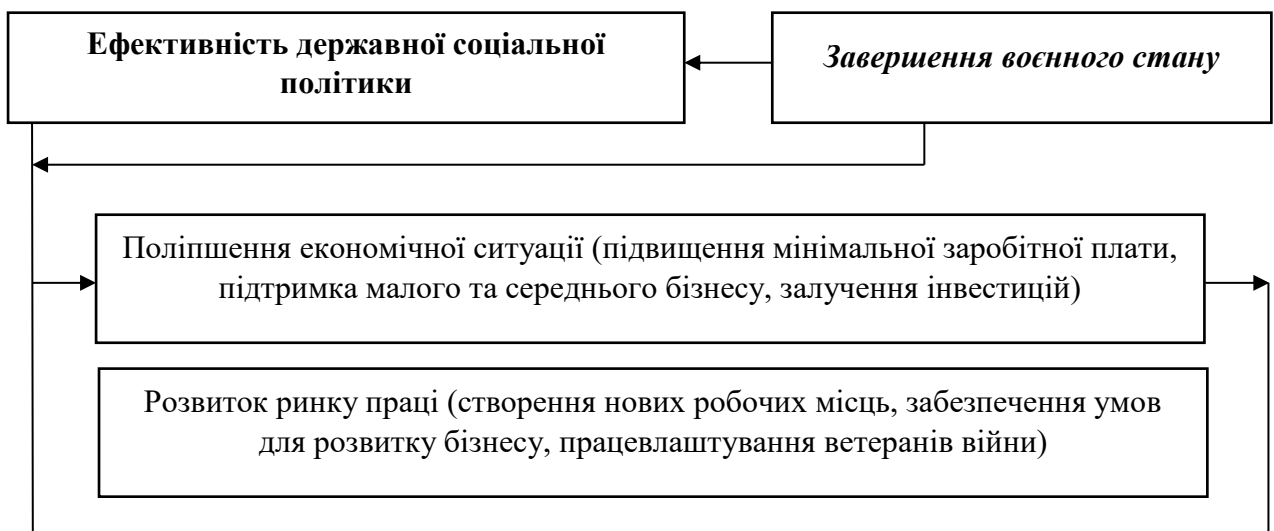

Рис. 3.4. Напрями розвитку освітньої сфери в Україні

Джерело: побудовано автором

Сучасна інноваційна освітня модель повинна базуватися на новітніх технологіях та методиках навчання, при цьому обов'язково враховувати індивідуальну освітню траєкторію для кожного учня, тобто орієнтуватися на індивідуальні здібності та цілі дитини. Державі необхідно зробити акцент на оптимальному розподілі коштів для освітньої сфери та здійснювати постійний контроль за їх використанням, що дозволить ефективно перерозподіляти їх між різними освітніми рівнями та закладами, гарантуючи гідний рівень освіти педагогічного персоналу та забезпечуючи науково-технічну базу навчання.

Виходячи з вище зазначеного, підсумуємо заходи необхідні для підвищення якості життя населення України (Рис. 3.5).

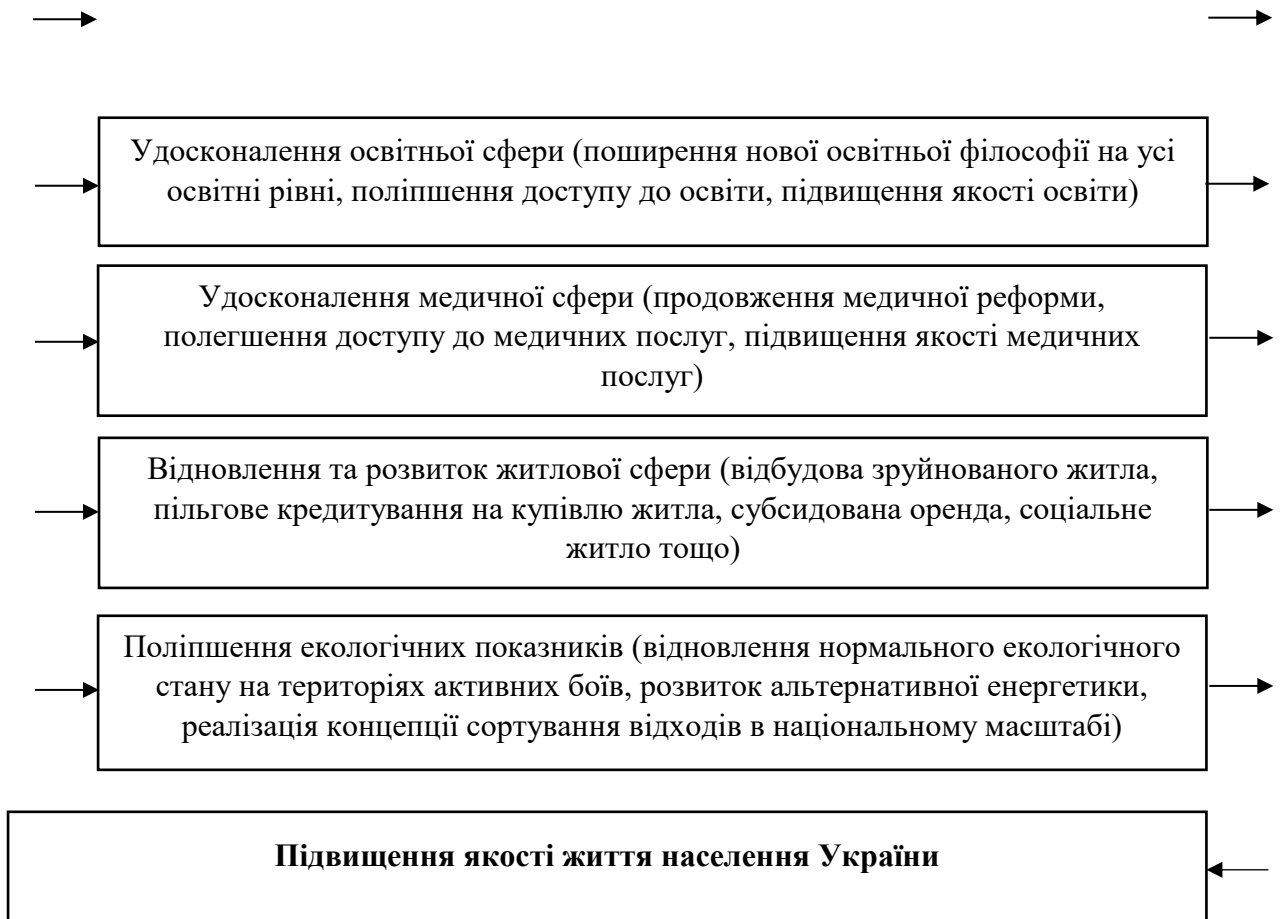

Рис. 3.5. Комплекс заходів підвищення якості життя населення України

Джерело: побудовано автором

Варто згадати і міжнародний досвід підвищення якості життя населення. Так, у європейських країнах робиться акцент на 4 складових: соціальне забезпечення (державні каси медичного страхування, пенсійне забезпечення), житловий сектор (державний контроль, соціальне житло), підвищення рівня безпеки (подолання соціальної нерівності, законодавчий контроль), екологічна ситуація (утилізація відходів та повторна переробка відходів). Крім цього, європейські держави дбають про високий освітній рівень своїх громадян та якість медичної сфери. Досвід інших розвинених держав також показує те, що створення та розбудова виваженої податкової системи, частку до якої вчасно та сумлінно роблять усі платники податків, помітно впливає на якість життя населення. Розширення податкової системи України необхідно вибудовувати водночас із розширенням системи соціальних гарантій. Звичайно, це можливо більше в умовах мирного часу у період відновлення України, проте підґрунтя для цього варто закладати уже зараз.

Якість життя населення України має досить багато проблем та перешкод, які потребують сучасних підходів щодо їх вирішення з метою підвищення чи хоча б збереження наявного рівня якості життя населення. Для їх вирішення варто звертатись до міжнародного досвіду, проте слід розуміти що в Україні є свої особливості життя, відповідно практичні заходи мають поєднувати ці два аспекти. Умови життя людей в кожній державі, економічна та соціальна політика є дуже індивідуальними і тому не існує єдиної системи, запровадження якої змогло б раз і назавжди суттєво краще поліпшити якість життя населення у всьому світі. Отже, підвищення якості життя повинно здійснюватися поступово та комплексно: зміни у одній із сфер життєдіяльності людини вплинуть на інші сфери. Виважене врегулювання питань якості життя набуде ще більшої актуальності у час післявоєнної відбудови та буде залежати від особливостей співпраці держави, бізнесу, громадських організацій та громадян.

ВИСНОВКИ

У сучасній науковій літературі поняття якості життя населення є досить дискусійним і багатогранним. Це викликано насамперед значною кількістю напрямків та складових, що включається у дане поняття та виокремлені різними дослідниками. Дана наукова категорія спрямована на комплексну оцінку життя людини у сучасному мінливому світі, характеризує певний рівень задоволеності життям населення, рівень їх матеріального достатку, відчуття щастя людиною, реалізацією себе як у професійній так і в інших сферах життєдіяльності та ряд інших характеристик. Таким чином, ми вважаємо якість життя населення

інтегральною характеристикою задоволення матеріальних та культурних потреб громадян, забезпечення належних умов життєдіяльності, демократичного розвитку суспільства та вільного розвитку людини у ньому. Вирішальний вплив при цьому має аспект державної соціальної політики, ефективності її реалізації.

Ще одним дискусійним питанням є оцінка якості життя населення, адже через велику кількість складових даного поняття відрізняються і методики її оцінювання. На сьогодні у світі використовують кілька різних індексних методів а також різні національні матриці вимірювання рівня якості життя населення. Автором дослідження було запропоновано використовувати частково національну матрицю індикаторів, яка б відповідала українському контексту можливості оцінки якості життя населення через специфічні умови, в тому числі воєнний стан. При цьому було виокремлено ключові напрями проведення такої оцінки: доходи населення, зайнятість населення, освіта, медицина, житло, екологія.

Аналіз основних показників якості життя населення України свідчить про чимало проблем, які існували до повномасштабного вторгнення і більшість яких загострились після 24 лютого 2022 року. Незадовго перед цим, у 2021 році були помітні тенденції до зростання показників якості життя наших громадян. Ці показники не лише стали більш значними порівняно з 2020 «коронавірусним» роком, але й перевищили показники докарантинного періоду. Через накопичення проблем попередніх років, – стабільно низької купівельної спроможності та відповідно обмежені споживчі можливості, досить низька доступність до покращення житлових умов, проблеми в освітній та медичній сферах тощо, державна соціальна політика не могла швидко та ефективно відреагувати на всі поставлені виклики.

У результаті аналізу індикаторів якості життя населення України можна визначити наступні проблеми у різних сферах, та негативно впливають на рівень якості життя населення: демографічні (зниження чисельності населення, старіння нації, виїзд робочої сили і т.д.); економічні (низька купівельна спроможність, інфляція та зростання цін, втрата робочих місць); проблеми у сфері освіти (зменшення частки фінансування освіти, недостатній розвиток

освітньої інфраструктури, недостатня кількість дошкільних закладів); проблеми у сфері охорони здоров'я (зменшення частки бюджетного фінансування, руйнування медичних закладів унаслідок воєнних дій і т.д.); проблеми у житловій сфері (значні втрати житлового фонду через військові дії, зростання цін на купівлю та оренду житла); екологічні (значні екологічні збитки внаслідок проведення бойових дій, регіональні та місцеві екологічні проблеми). Перелік невирішених проблем насправді набагато ширший, але в умовах воєнного стану потрібна підтримка хоча у б цих напрямках.

Україна проводить активні заходи щодо стабілізації соціально-економічної ситуації в умовах війни, залучаючи до цього міжнародних партнерів, реалізуючи державні програми у різних сферах, полегшуючи доступ громадян до державних послуг шляхом цифровізації. Проте, лише цих заходів недостатньо і ми пропонуємо наступні кроки щодо підвищення якості життя населення, як на сьогоднішній день так і на період повоєнного відновлення: зменшення соціально-економічного розшарування у суспільстві, підтримка малого та середнього бізнесу, реформування ринку праці, зменшення частки «тіньової економіки», реформування сфер освіти та охорони здоров'я, посилення сектору безпеки та розвиток військово-промислового комплексу. Ефективна соціальна політика держави разом із запропонованими заходами має стати серйозним підґрунтям для підвищення якості життя населення України у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ярчук А.В. Сутність поняття якості життя населення. URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/2917> (дата звернення: 18.06.2023).
2. Pavlova Iu. Professional level and life quality of physical culture and basics of health teachers of primary school. The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences. 2016. Vol. 11. P. 113–120.
3. Павлова Ю. О. Теоретико-методичні засади забезпечення якості життя різних груп населення з використанням оздоровчо-рекреаційних технологій : дис. д-ра наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02. Львів, 2016. 522 с.

4. Никифороенко В.Г. Якість життя населення регіону: аналіз, прогнозування, соціальна політика: монографія. Одеса: Одеський нац. економічний університет, 2012. 316 с.
5. OECD Economic Outlook. 1993. 54 Dec. P.44.
6. Риндзак О. Т. Якість життя населення: концептуалізація поняття. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/29-2021/ryndzak.pdf> (дата звернення: 18.06.2023).
7. Jenkinson C. Quality of life. URL: <https://www.britannica.com/topic/quality-of-life> (дата звернення: 21.06.2023).
8. Павлова Ю.О. Структура якості життя населення. URL: <https://oaji.net/articles/2015/755-1446457833.pdf> (дата звернення: 21.06.2023).
9. Quality of life. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/quality-of-life> (дата звернення: 21.06.2023).
10. Rojas M. The Measurement of Quality of Life: Conceptualization Comes First. A Four-Qualities-of-Life Conceptual Framework and an Illustration to Latin America. ISQOLS Conference : Measures and goals for the progress of societies. Satellite meeting: Measuring subjective well-being: an opportunity for National Statistical Offices? Florence, 23-24 July 2009. 61 p.
11. Schalock R. L. Three decades of quality of life. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/108835760001500207> (дата звернення: 21.06.2023).
12. Bowling A. Health-related quality of life: a discussion of the concept, its use and measurement. URL: <http://surl.li/gqkwm> (дата звернення: 23.06.2023).
13. Taillefer M. C. Health-related quality of life models: systematic review of the literature. URL: <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1024740307643> (дата звернення: 24.06.2023).
14. Singer P. A. Quality end-of-life care: patients' perspectives. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/9917120/> (дата звернення: 24.06.2023).

15. Felce D. Quality of life: its definition and measurement. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/7701092/> (дата звернення: 24.06.2023).
16. Рибалова О.В., Бригада О.В., Коробкіна К.М., Горбань А.В. Методичні підходи до оцінки якості життя населення. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/11412> (дата звернення: 27.06.2023).
17. World Health Organization. WHOQOL. User manual. Programme on Mental Health. Rev. 2012.03. 106 p.
18. Колот А.М. Соціально-трудова відносина: теорія і практика: монографія. Київ: КНЕУ. 2008. 230 с.
19. Meeberg G. A. Quality of life: a concept analysis. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/8429165/> (дата звернення: 27.06.2023).
20. Diener Ed. Measuring quality of life: economic, social, and subjective indicators. URL: <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1006859511756> (дата звернення: 27.06.2023).
21. Kahn R. Well-Being: Concepts and measures. Journal of Social Issues. 2002. Vol. 58, N 4. P. 627–644
22. Sirgy M J. Theoretical perspectives guiding QOL indicator projects. URL: <https://www.jstor.org/stable/41476502> (дата звернення: 01.07.2023).
23. Farquhar M. Definitions of quality of life: a taxonomy. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/7499618/> (дата звернення: 01.07.2023).
24. Rejeski W. J. Physical activity and quality of life in older adults. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/11730235/> (дата звернення: 01.07.2023).
25. Massam B. H. Quality of life: public planning and private living. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0305900602000235> (дата звернення: 03.07.2023).
26. Veenhoven R. The four qualities of life. ordering concepts and measures of the good life. URL: <http://surl.li/itghb> (дата звернення: 03.07.2023).
27. Cella D. F. Quality of life: concepts and definition. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/8014530/> (дата звернення: 03.07.2023).

28. The quality of life following liver transplantation: a preliminary report. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/2308113/> (дата звернення: 05.07.2023).
29. Boelhouwer J. Quality of life and living conditions in the Netherlands. URL: https://www.researchgate.net/publication/225814329_Quality_of_Life_and_Living_Conditions_in_the_Netherlands (дата звернення: 05.07.2023).
30. University of Toronto. URL: <https://alumni.utoronto.ca/> (дата звернення: 05.07.2023).
31. Квітка А.В. Роль соціальної політики у розвитку людського потенціалу. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4401> (дата звернення: 05.07.2023).
32. Медяник В.А. Поняття державної соціальної політики: адміністративно-правовий аспект. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/130.pdf (дата звернення: 06.07.2023).
33. Бібікова В.В. Про визначення нових пріоритетів при формуванні соціальної політики України. URL: <https://core.ac.uk/reader/32606970> (дата звернення: 06.07.2023).
34. Бондаренко С.М. Соціальна політика держави як основа забезпечення соціального розвитку. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/42.pdf (дата звернення: 06.07.2023).
35. Моторнюк У.І. Соціальна політика як необхідна умова функціонування соціальної держави. Економіка та держава. 2016. № 12. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2016/7.pdf (дата звернення: 06.07.2023).
36. Конституція України від 28.06.1996. URL: <http://surl.li/gdyl> (дата звернення: 06.07.2023).
37. Колот А. Міфи соціальної політики, або з чого слід розпочати формування нової моделі Дзеркало тижня 2010. № 2 (781). 23 – 29 січня 2010 року
38. Колот А., Герасименко О. Темпоральність у координатах соціально-трудового розвитку-ххї: природа та драйвери трансформації. URL: <http://surl.li/ithkz> (дата звернення: 06.07.2023).

39. Суліма О. Під час війни дюжина має якомога швидше отримати допомогу. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/22011.html> (дата звернення: 06.07.2023).
40. Вимірювання якості життя в Україні: Аналітична доповідь. URL: https://www.idss.org.ua/monografii/UNDP_QoL_2013_ukr.pdf (дата звернення: 06.07.2023).
41. Mitra A. Painting the town green. The use of urban sustainability indicators in the United States of America / Anindita Mitra. London : RICS, 2003. 38 p.
42. United Nations Development programme. (2020). Human development index (HDI). URL : <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi> (дата звернення: 06.07.2023).
43. NEF. The unHappy Planet Index, 2006. 59 p. URL : https://b.3cdn.net/nefoundation/54928c89090c07a78f_ywm6y59da.pdf (дата звернення: 06.07.2023).
44. Happy Planet Index. URL : <http://happyplanetindex.org/about> (дата звернення: 06.07.2023).
45. The Economist Intelligence Unit's quality-of-life index. URL : https://www.economist.com/media/pdf/quality_of_life.pdf (дата звернення: 08.07.2023).
46. OECD Better Life Index for 2020. URL : <https://www.oecdbetterlifeindex.org/#/1111111111> (дата звернення: 08.07.2023).
47. Eurostat. Quality of life indicators – measuring quality of life. URL : <http://surl.li/ixcuo> (дата звернення: 08.07.2023).
48. Рябоконт І. О. Якість трудового життя науково-педагогічних працівників: оцінювання та вектори розвитку : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.07. Київ, 2021. 22 с.
49. Демографічна трагедія України: другий голодомор? URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/28/688487/> (дата звернення: 27.07.2023).

50. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 27.07.2023).
51. Інфляційний звіт Національного Банку України. Січень 2023. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2023-Q1.pdf?v=4 (дата звернення: 30.07.2023).
52. Якість життя населення України та перші наслідки війни: монографія. Київ: Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр. та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи. Електронне видання. 2023. 191 с.
53. Внаслідок війни зростає відсоток дітей, які не охоплені дошкільною освітою: результати дослідження. URL: <https://sqe.gov.ua/monitoring-zdo-2023/> (дата звернення: 02.08.2023).
54. Освіта в Україні: виклики та перспективи. Інформаційно-аналітичний бюлетень. URL: <http://surl.li/calor> (дата звернення: 03.08.2023).
55. Медичні кадри та мережа закладів охорони здоров'я системи МОЗ України за 2018-2019 роки. URL: <http://medstat.gov.ua/ukr/MMXIX.html> (дата звернення: 06.08.2023).
56. Медичні кадри та мережа закладів охорони здоров'я системи МОЗ України за 2020-2021 роки. URL: <http://medstat.gov.ua/ukr/MMXXI.html> (дата звернення: 06.08.2023).
57. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 06.08.2023).
58. Соціальна політика в Україні: реалії та перспективи оновлення / За ред. В. Г. Никифорова – Монографія. Одеський над. Економічний унів-тет. Одеса, 2015. 363 С.
59. Human Development Index. URL: <https://hdr.undp.org/data-center/specific-country-data#/countries/UKR> (дата звернення: 10.08.2023).
60. Human Development Index (HDI). URL: <https://hdr.undp.org/> (дата звернення: 10.08.2023).

61. Михальченко Г.Г., Грищенко Ю.О. Застосування світового досвіду для удосконалення шляхів фінансування системи соціального захисту в Україні. Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». 2014. № 8/1. С. 32–40
62. Видатки зведеного бюджету України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/expense/> (дата звернення: 10.08.2023).
63. Борушок І.І. Функції та роль видатків бюджету у забезпеченні соціального захисту населення. Економічний простір. 2021. №169. С.69-72
64. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat> (дата звернення: 22.08.2023).
65. Дячек С.М. Зарубіжний досвід формування видатків бюджету. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/247.pdf> (дата звернення: 25.08.2023).
66. Західна О.Р., Шеремета Л.М. Аналіз поточного стану пенсійного забезпечення в Україні. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/4636/4558> (дата звернення: 25.08.2023).
67. Пенсійний фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/> (дата звернення: 25.08.2023).
68. Опендатабот. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/pensioners-reduction> (дата звернення: 25.08.2023).
69. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2019, 2020, 2021, 2022 роки. URL: <https://www.pfu.gov.ua/byudzhet/zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny/> (дата звернення: 29.08.2023).
70. Відділ соціально-демографічної статистики Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В.Птухи Національної академії наук України. URL: <https://idss.org.ua/otdely/statistika> (дата звернення: 29.08.2023).

71. Індекс інфляції (2000-2022). URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/> (дата звернення: 29.08.2023).
72. Середня заробітна плата (2010-2022). URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/> (дата звернення: 30.08.2023).
73. П'ятнадцяте загальнонаціональне опитування. Україна під час війни. Зайнятість і доходи. URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_job_income_1000_ua_072022_%D1%85v_press.pdf (дата звернення: 08.09.2023).
74. Офіційний сайт GRC.ua. URL: <https://grc.ua/> (дата звернення: 10.09.2023).
75. Європейська Бізнес Асоціація. URL: <https://eba.com.ua/research/doslidzhennya-ta-analityka/> (дата звернення: 10.09.2023).
76. Самооцінка домогосподарствами доступності окремих товарів та послуг у 2021 році. Державна служба статистики. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/03/sdotp_21.pdf (дата звернення: 22.09.2023).
77. Самооцінка населенням стану здоров'я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги у 2021 році. державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/03/zb_snsz_21.pdf (дата звернення: 24.09.2023).
78. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України станом на 1 вересня 2022 року (2022) KSE Institute URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/10/Sep22_FINAL_Sep1_Damages-Report.docx.pdf (дата звернення: 24.09.2023).
79. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України станом на 1 вересня 2022 року (2022) KSE Institute URL: <https://kse.ua/wp->

content/uploads/2022/10/Sep22_FINAL_Sep1_Damages-Report.docx.pdf

(дата звернення: 25.09.2023).

80. 2,4 мільйона українців втратили домівки за час війни. Що з обіцяним житлом від держави? Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/11/7/693516/> (дата звернення: 25.09.2023).
81. Державна екологічна інспекція України. Державна екологічна інспекція України. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/2408> (дата звернення: 25.09.2023).
82. Як влада змінює підходи до соціальної підтримки ветеранів. URL: <https://voxukraine.org/yak-vlada-zminyuye-pidhody-do-sotsialnoyi-pidtrymky-veteraniy> (дата звернення: 28.09.2023).
83. Пенсійне забезпечення у період воєнного стану: аналіз ФПУ. URL: <https://pon.org.ua/novyny/10062-pensiine-zabezpechennia-u-period-voennogo-stanu-analiz-fpu.html> (дата звернення: 02.10.2023).
84. Місія (не)можлива? Як держава змінює соціальну політику для захисту найвразливіших під час війни. URL: <https://voxukraine.org/misiya-nemozhlyva-yak-derzhava-zminyuye-sotsialnu-polityku-dlya-zahystu-najvrazlyvishyh-pid-chas-vijny> (дата звернення: 05.10.2023).
85. Допомога від міжнародних організацій: хто може отримати. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dopomoha-vid-mizhnarodnykh-orhanizatsii-khto-mozhe-otrymaty> (дата звернення: 08.10.2023).

Ім'я користувача:
Соціоекономіки та управління персоналом Кицак Та...

ID перевірки:
1015951590

Дата перевірки:
29.11.2023 11:01:12 EET

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
29.11.2023 11:09:01 EET

ID користувача:
100005733

Назва документа: Козлов_керівник_Кирилюк

Кількість сторінок: 77 Кількість слів: 17743 Кількість символів: 136187 Розмір файлу: 826.20 KB ID фа

21.7% Схожість

Найбільша схожість: 4.33% з Інтернет-джерелом (<https://idss.org.ua/архів/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BI>)

20.7% Джерела з Інтернету 356

3.74% Джерела з Бібліотеки 310

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнено

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнено

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи 2

Козлов Д. О.

*«Соціальний менеджмент», 1 курс
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

Бабін С. М.

*старший викладач кафедри соціоекономіки
та управління персоналом
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

*Науковий керівник — к.е.н., доцент кафедри соціоекономіки та управління персоналом
Кирилюк В.В.*

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Практично у всіх розвинених країнах світу забезпечення високого рівня якості життя населення є основною метою діяльності державних інститутів та провадження державної соціальної політики. В сучасному світі залишається кілька ключових проблем, над вирішенням яких працюють уряди країн у тісній взаємодії із суспільством. Основною із таких проблем уже багато років залишається забезпечення гідної якості життя населення, — багато економічних та соціальних ресурсів спрямовують для досягнення результатів у цьому напрямку. Не виключенням є і Україна, адже якість життя населення в нашій країні за більшістю критеріїв залишається на нижчому рівні, ніж економічно розвинуті країни Європи та світу. Значний вплив на якість життя населення українців здійснила коронавірусна криза, а в даний час — війна.

Сам термін «якість життя» в науковій літературі розглядають з різних підходів. У світовому енциклопедичному словнику «Britannica» якість життя визначається як міра того, на скільки людина є здоровою, відчувається комфортно, здатна брати участь в основних життєвих подіях чи насолоджуватись ними [1]. Згідно з визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, якість життя — це сприйняття індивідами своєї позиції в житті у контексті культури й системи цінностей і відносно до своїх цілей, очікувань, стандартів і проблем [2].

На даний час Україна переживає один з найскладніших періодів у своїй історії. Післявоєнний етап матиме безліч викликів і навіть після перемоги початок відновлення та розвитку буде досить болісним і складним. Ще у довоєнні роки Україна потерпала від багатьох проблем, які не дозволяли ефективно змінити підходи щодо підвищення якості життя наших громадян. Тепер цей процес ускладнився новими факторами та викликами.

Існують декілька концептуальних підходів до оцінювання якості життя. Відповідно до одного з них якість життя населення розглядається як економічний добробут (ВВП, індекс економічного добробуту), з іншої боку, якість життя слід характеризувати як багатовимірну характеристику, що виходить за рамки економічної теорії (модель оцінювання людського розвитку, індекс соціального здоров'я Мірінгофа). Разом із зазначеними підходами існують методики, відповідно до яких під час здійснення оцінювання умов життя населення поєднуються об'єктивістські та суб'єктивістські судження (індикатор журналу «Money Magazine»; трендовий індикатор Майерса; міжнародний індекс умов

життя; німецька система соціальних індикаторів; голландський індекс умов життя, методика оцінювання якості життя за Ференсом та Пауерсом; індекс довіри споживачів; індекс центру охорони здоров'я по дослідженню якості життя; індикатор якості життя населення Всесвітньої організації охорони здоров'я) [3, с. 137].

Аналізуючи сучасний стан якості життя українців, можна виокремити ряд проблемних

напрямів і факторів, які здійснюють свій негативний вплив:

- повномасштабне вторгнення росії в Україну;
- низький рівень мінімальних державних соціальних стандартів;
- низький рівень доходів населення, бідність;
- демографічна криза та міграція населення (в т.ч. через військові дії);
- низький рівень фінансової безпеки громадян;
- низький рівень «рейтингу здоров'я» українців (через погану екологію, стреси, неякісне харчування та кризову ситуацію в сфері охорони здоров'я);
- високий рівень корупції в державних органах;
- інші фактори впливу.

Прямий вплив мають ті фактори, що безпосередньо підвищують або знижують якість життя окремої людини. Насамперед до них можна віднести умови життя. Цей фактор включає стан житлово-комунального господарства, доступність певних видів послуг, задоволеність базових потреб, вільний час та його використання, накопичення майна та цінностей. Факторами, що мають прямий вплив на якість життя населення, є якість трудового життя, умови життя, навколишнє середовище, задоволення життям.

Британські вчені заявили, що розробили тест, який дає об'єктивну оцінку як емоційного стану людини, так і її фізичного здоров'я. Загалом на основі такого простого анкетування можна виявити те, наскільки людина є задоволеною життям. Що цікаво, притому було виявлено зв'язок між задоволенням від життя та рівнем фізичного здоров'я. У ході дослідження задіяли понад три тисячі осіб старше 60 років. Згідно з британськими дослідженнями виявилось, що особи, котрі були менше за інших задоволені своїм життям, утричі частіше потерпали через проблеми зі здоров'ям чи руховою активністю [3, с. 139].

Проаналізувавши фактори впливу на якість життя населення громадян, варто підкреслити, що першочерговим кроком до підвищення якості життя є перемога України та завершення війни. Післявоєнна відбудова повинна базуватися в тому числі на соціальному партнерстві. Ключовими напрямками підвищення якості життя населення в час відбудови та подальшому є: зниження рівня бідності населення; проведення якісної реформи пенсійного забезпечення; покращення умов життя населення, в т.ч. соціально вразливих верств; підвищення рівня зайнятості населення; упровадження інноваційних підходів до розвитку сфери охорони здоров'я. Все це повинно базуватися на тісній співпраці держави, громадянського суспільства, бізнесу та науковців.

Література

1. Jenkinson C. Quality of life. URL: <https://www.britannica.com/topic/quality-of-life>.102
2. World Health Organization. WHOQOL. User manual. Programme on Mental Health. Rev.2012.03. 106 p. URL: <https://www.who.int/toolkits/whoqol>.
3. Галайко Н.В. Аналіз якості життя населення в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Випуск 49. С. 135–140.
4. Колот А.Н. Соціально-трудова сфера в умовах глобальних викликів: тенденції, проблеми, можливості стійкого розвитку / А.Н. Колот // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. — Спец. вип.: у 3 т. Соціально-трудова відносина і практика. К.: КНЕУ, 2010. Т.1. 468 с.
5. Колот А. Діалектика економічного та соціального розвитку як предмет наукових досліджень. Україна: аспекти праці. 2011. № 5. С. 3–8.